TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
LATİN AMERİKA ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI

NEOREALİST VE NEOFONKSİYONALİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ BAĞLAMINDA GÜNEY ORTAK PAZARI (MERCOSUR) VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN (AB) KIYASLAMALI İNCELEMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Yunus Emre KARAN

Ankara, 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
LATİN AMERİKA ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI

NEOREALİST VE NEOFONKSİYONALİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ BAĞLAMINDA GÜNEY ORTAK PAZARI (MERCOSUR) VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN (AB) KIYASLAMALI İNCELEMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Yunus Emre KARAN

Tez Danışmanı

Doç Dr. Mutlu YILMAZ

Ankara, 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
LATİN AMERİKA ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI

Yunus Emre KARAN

NEOREALİST VE NEOFONKSİYONALİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ BAĞLAMINDA GÜNEY ORTAK PAZARI (MERCOSUR) VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN (AB) KIYASLAMALI İNCELEMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Doç Dr. Mutlu YILMAZ

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	**İmzası**
1- Doç. Dr. Mutlu YILMAZ	
2- Doç. Dr. Mustafa Murat YÜCEŞAHİN	
3- Doç. Dr. Taner KILIÇ	

Tez Savunması Tarihi

13.09.2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Mutlu YILMAZ danışmanlığında hazırladığım "Neorealist ve Neofonksiyonalist Uluslararası İlişkiler Teorileri Bağlamında Güney Ortak Pazarı (Mercosur) ve Avrupa Birliği'nin (AB) Kıyaslamalı İncelemesi (Ankara.2021)" adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: Adı-Soyadı ve İmza

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **I**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **IV**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **VI**
HARİTALAR DİZİNİ ..... **VII**
1. BÖLÜM: GİRİŞ **1**
1.1. Araştırmanın Problem ve Amacı 4
1.2. Yaklaşım ve Yöntem 6
1.3. Çalışmanın Önemi 10
2. BÖLÜM: NEOREALİST VE NEOFONKSİYONALİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ **12**
2.1. Realist/Neorealist Teori 12
2.1.1. Klasik Realizmin Temel Varsayımları 12
2.1.2. Realizmin Kökenleri ve Önemli Teorisyenleri 14
2.1.3. Kenneth Waltz'ın Çalışmaları ve Neorealizmin Temel Varsayımları 16
2.2. Fonksiyonalist/Neofonksiyonalist Teori 19
2.2.1. Fonksiyonalizmin Temel Varsayımları ve Neofonksiyonalizmin Çıkışı 19
2.2.2. Neofonksiyonalizmin Temel Varsayımları ve Önemli Teorisyenleri 21
2.2.3. Ekonomik Entegrasyon Modelleri 26
2.2.3.1. Tercihli Ticaret Anlaşması 26
2.2.3.2. Serbest Ticaret Bölgesi 27
2.2.3.3. Gümrük Birliği 27
2.2.3.4. Ortak Pazar 28
2.2.3.5. Ekonomik Birlik 28
3. BÖLÜM: MERCOSUR **30**
3.1. Temel Özellikler 30
3.2. Tarihçesi 32
3.2.1. Tarihsel Çerçevede, Arjantin-Brezilya Özelinde Mercosur Ülkeleri Arası İlişkiler 32
3.2.2. Kuruluş Süreci 37
3.2.2.1. Asuncion Anlaşması 37
3.2.2.2. Brasilia Protokolü 37
3.2.3. Ouro Preto Protokolü 38
3.2.4. Olivos Protokolü 39
3.2.5. Gözlemci Üyeler ve Genişleme Süreci 39
3.3. Ülke Profilleri 40
3.4. Öngörülen Ekonomik Model 41

3.4.1. Ortak Pazar Sistemi 41
3.5. Organları 42
3.5.1. Ortak Pazar Konseyi 43
3.5.2. Ortak Pazar Grubu 44
3.5.3. Ticaret Komisyonu 45
3.5.4. Mercosur Parlamentosu (Parlasur) 46
3.5.5. Sosyo-Ekonomik Danışma Forumu 48
3.5.6. Mercosur Sekretaryası 48
4. BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ 50
4.1. Tarihçesi **50**
4.1.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu **50**
4.1.2. Roma Anlaşması ve Avrupa Ekonomik Topluluğu **52**
4.1.3. 1960'lar ve Füzyon Anlaşması **53**
4.1.4. Avrupa Tek Senedi **55**
4.1.5. Maastricht Anlaşması **56**
4.1.6. Kopenhag Kriterleri **57**
4.1.7. Amsterdam Anlaşması **58**
4.1.8. Nice Anlaşması **59**
4.1.9. Lizbon Anlaşması **60**
4.2. AB'nin Genişleme-Daralma Süreci **62**
4.3. AB Kurumları **63**
4.3.1. Avrupa Parlamentosu **63**
4.3.2. Avrupa Konseyi (Avrupa Birliği Zirvesi) **65**
4.3.3. Konsey **67**
4.3.4. Avrupa Komisyonu **68**
4.3.5. Avrupa Birliği Adalet Divanı **70**
4.3.6. Avrupa Merkez Bankası **71**
4.3.7. Sayıştay **72**
4.4. AB'nin Ortak Politikaları **73**
4.4.1. Ortak Dış Politika **73**
4.4.1.1. Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası **73**
4.4.1.2. Ortak Dış Ticaret Politikası **76**
4.4.1.3. Uluslararası Anlaşmaların İmzalanması Süreci **77**
4.4.2. Ortak Tarım Politikası **79**
4.4.3. Ortak Ekonomik ve Parasal Politika **82**
4.4.4. Ortak Sanayi ve Rekabet Politikası **83**
4.4.5. Diğer Ortak Politikalar **84**

5. BÖLÜM: TEMEL KONULAR BAĞLAMINDA-NEOREALİST/NEOFONKSİYONALİST ÇERÇEVEDE İKİ BLOĞUN KIYASLAMASI VE GÜNCEL GELİŞMELERİ 87
5.1. İki Bloğun Kıyaslaması 87
5.1.1. Entegrasyon Modeli Bakımından 87
5.1.2. Birlik Üye Sayısı, Toplam Yüzölçümü, Nüfusu ve GSYİH Miktarları 87
5.1.3. Ticaret ve Ekonomi 90
5.1.4. Yayılma (Spill-over) Etkisi Farkları: 99
5.1.5. Tarihsel Bağlamda Sistemsel Kıyaslama ve Dış Politika 100
5.1.6. Öncü Ülkeler, Karar Alma Sistematiği ve Uluslarüstü Yapıların Rolü 104
5.1.7. Mevzuat ve Kurumlar 108
5.1.8. Ortak Politika Farklılıkları 111
5.1.9. Dil-Kültür Farklılıkları 113
5.2. Güncel Gelişmeler 115
5.2.1. AB-Mercosur Serbest Ticaret Anlaşması 115
5.2.2. Covid-19 Pandemisinin Etkileri 118
6. BÖLÜM: SONUÇ 120
KAYNAKÇA 129
ÖZET 139
ABSTRACT 140

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABA	Avrupa Birliği Anlaşması
ABC Ülkeleri	Arjantin, Brezilya ve Şili
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABİDA	Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ASİ	Avrupa Siyasi İşbirliği
AT	Avrupa Toplulukları
ATS	Avrupa Tek Senedi
BM	Birleşmiş Milletler
BTA	Bölgesel Ticaret Anlaşması
CAUCE	Convenio Argentino Uruguayo de Cooperación Económica (Arjantin-Uruguay Ekonomik İşbirliği Sözleşmesi)
COREPER	Daimî Temsilciler Meclisi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FDI	Foreign Direct Investment (Doğrudan Dış Yatırım)
FEOGA	Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
GATT	The General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
GB	Gümrük Birliği
GSYİH	Gayrısafi Yurtiçi Hasıla
LAFTA	Latin American Free Trade Agreement (Latin Amerika Serbest Ticaret Anlaşması)
LAIA	Latin American Integration Association (Latin Amerikan Entegrasyon Birliği)
MERCOSUR	Mercado Comun del Sur (Güney Ortak Pazarı)
MFN	Most Favoured Nation (En Çok Gözetilen Ulus Kaydı)
M.Ö.	Milattan Önce
ODGP	Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikaları

OGSP	Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
OTP	Ortak Tarım Politikası
PARLASUR	Mercosur Parlamentosu
PEC	Protocolo de Expansión Comercial (Ticaretin Arttırılması Protokolü)
PICEAB	Programa de Integracion y Cooperacion Economica Argentina-Brasil (Arjantin-Brezilya Ekonomik Entegrasyon ve İşbirliği Programı)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STA	Serbest Ticaret Anlaşması

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Araştırmada Kullanılan Literatürün Odak Konusuna Göre Dağılımı 8
Tablo 2: Mercosur Ülke Profilleri 40
Tablo 3: MERCOSUR Ticaret Liberalleştirilmesi Programı 41
Tablo 4: AB Genişleme-Daralma Süreci 62
Tablo 5: AB ve Mercosur Ülkeleri Nüfusları (2019) 88
Tablo 6: AB ve MERCOSUR Ülkeleri Kişi Başı GSYİH (2019) 89
Tablo 7: Arjantin Dış Ticaret Verileri (2018-20) 90
Tablo 8: Brezilya Dış Ticaret Verileri (2018-20) 90
Tablo 9: Paraguay Dış Ticaret Verileri (2018-20) 90
Tablo 10: Uruguay Dış Ticaret Verileri (2018-20) 91
Tablo 11: Mercosur Ülkeleri Dış Ticaret Verileri (2018-20) 91
Tablo 12: AB (28) Dış Ticaret Verileri (2018-20) 92
Tablo 13: AB (27) Dış Ticaret Verileri (2018-20) 92
Tablo 14: AB (28) Blok İçi Ticaret Oranları (2000-2014) (%) 93
Tablo 15: Mercosur İçi İhracatın Yıllara Göre Oranı (1991-2015) 94
Tablo 16: Mercosur Ülkeleri Blok İçi Ticaret Oranları (1990-2017) (%) 95
Tablo 17: Avrupa Birliği Ortak Politikaları 113
Tablo 18: AB (27) – Mercosur Dış Ticaret Verileri (2018-20) 116
Tablo 19: Mercosur – AB (27) Dış Ticaret Verileri (2018-20) 116
Tablo 20: Ülke Bazında Covid-19 Toplam Vaka ve Ölüm Sayıları 118
Tablo 21: Dünya, Mercosur ve AB Dış Ticaret Verileri (Covid-19 Öncesi ve Sonrası) 119

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1: Güney Ortak Pazarı (Mercosur) 31
Harita 2: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu 51
Harita 3: AB Genişleme Süreci 62
Harita 4: Mercosur ve AB'nin Dünya'daki Konumları 88

1. BÖLÜM: GİRİŞ

Devletler, ekonomik ve siyasi nüfuz ve çıkarlarını diğer devletlerle işbirliği yaparak arttırmak amacıyla aralarında entegrasyon ve ittifak mekanizmaları kurarlar. Ulaşılmak istenilen hedeflerin derinliğine, işbirliği yapılan alanların sayısına, entegrasyon içerisinde yer alan devletlerin aralarındaki ikili ilişkilere, entegrasyona dâhil devletlerin sayısı ve büyüklüğüne, işbirliğinin temellerinin atıldığı ve somutlaştığı süreçteki uluslararası konjonktüre, devletlerin güç ve büyüklüklerine bağlı olarak kurulan entegrasyonların derinliği, yapısı ve nüfuzu arasında farklar oluşmaktadır.

Temeli 1952 yılında kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile atılan Avrupa Birliği (AB), ülkeler arasında kurulan entegrasyonlar içerisinde zamanla kat ettiği kademeli ilerleme ve derinleşmesiyle küresel olarak rol model kabul edilen bir nitelik taşımaktadır. 1991 yılında imzalanan Asuncion Anlaşması ile kurulan Güney Ortak Pazarı (Mercosur) ise henüz AB kadar derinleşmemiş, AB'ye oranla geçmişi daha yeni ve Latin Amerika'da yer alan üye devletleri ile çok farklı bir coğrafi, siyasi, ekonomik ve kültürel yapıya sahip bir entegrasyondur.

Devletler ve uluslararası yapıdaki devlet dışı aktörlerin eylem ve yaklaşımlarını inceleyen çerçeveler sunan uluslararası ilişkiler teorileri, devletler arası işbirliği ve entegrasyon girişimlerine açıklamalar getirmektedir. David Mitrany'nin 1943 yılında yayımlanan "İşleyen Bir Barış Sistemi (A Working Peace System)" çalışması ile temelinin atıldığı kabul edilen fonksiyonalist teori ve Ernst Bernard Haas'ın 1958'de yayımlanan "Avrupa'nın Birleşmesi: Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Güçler, 1950-1957 (The Uniting of Europe: Political, Social, and Economical Forces, 1950-1957)" isimli eserinden kökenini alan neofonksiyonalist teori, devletler arası işbirliği ve entegrasyon süreçlerini incelemeyi ana odak noktası olarak alan plüralist teoriler olup devletler arası entegrasyon girişimlerinin nasıl başarılı olabileceğine yönelik açıklamalar getirmektedir.

Kökeni Antik Yunan dönemde yaşayan Yunan Komutan Thucydides'in Peloponez Savaşları'nı (M.Ö. 424) inceleyen çalışmalarına kadar dayandırılan realist teorinin diğer önemli tarihsel düşünürleri arasında Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes kabul edilmektedir. Edward Hallett Carr ve Hans Morgenthau 20. yüzyılda realizmin teorileştirilmesine yönelik çalışmalar yapmışlardır. Realizm; uluslararası yapı içerisinde devletleri temel analiz düzeyi olarak kabul eder, işbirliğini değil çatışmayı önceler.

Kenneth Waltz'ın 1979 tarihli "Uluslararası Politika Kuramı (Theory of International Politics)" kitabı, neorealizmin en temel eseri, Waltz da neorealizmin fikir babası olarak kabul edilmektedir. Neofonksiyonalizm, realizmden farklı olarak analiz düzeyi olarak uluslararası yapıyı almış ve uluslararası yapının anarşik doğasına vurgu yapmıştır. Devletlerin bu anarşik yapı içerisindeki temel güdüleri güvenliklerini sağlamak, çıkarlarını korumak ve varlıklarını devam ettirmektir. Neorealizm de realizme benzer olarak işbirliği ve entegrasyonu değil, çatışma ve güvenlik kavramlarını öncelemektedir. Neorealizmin devletler arası entegrasyon girişimlerine bakışı; içinde bulunulan dönemin uluslararası yapısının anlaşılması, devletlerin çıkarlarını azamiye çıkarmak için aralarındaki işbirliğini nasıl kullandıklarının analizi ve entegrasyonlar aracılığıyla uluslararası yapıda kurulmaya çalışılan dengelerin incelenmesi doğrultusunda olacaktır. Entegrasyonların açıklanmasında neofonksiyonalist teoriye ilave olarak neorealist teorinin kullanılmasıyla; neofonksiyonalist teorinin muhteviyatında yer almayan farklı analiz bağlamları eklenerek analizin kapsamının zenginleştirilmesi, entegrasyonun başarı ve başarısızlıklarına güç, çıkar, denge ve çatışma kavramları çerçevesinde ilave açıklamalar getirilmesi mümkün olabilecektir.

Kapsamı, AB ve Mercosur'un neorealist ve neofonksiyonalist uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde mukayeseli incelenmesi olarak özetlenebilecek çalışmada ilk olarak neorealist ve neofonksiyonalist uluslararası ilişkiler teorileri incelenmiştir. Neorealizmin doğru anlaşılabilmesi için teorinin kökenlerinin dayandığı realist teori tarihsel olarak teorisyenlerin çalışmalarına yer verilerek incelenmiş ve teorinin temel argümanları açıklanmıştır. Sonrasında Kenneth Waltz'ın çalışma ve argümanları ışığında neorealist teorinin argümanları, realist teoriden ayrıştığı hususlar ve temel kavramları açıklanmıştır.

Realizm ve neorealizmin incelenmesinin ardından, fonksiyonalist ve neofonksiyonalist teoriler incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle neofonksiyonalizmin öncülü olarak nitelenebilecek fonksiyonalizme yer verilmiş; temel argümanları teorinin kurucusu kabul edilen David Mitrany'nin çalışmaları doğrultusunda incelenmiştir. Sonrasında neofonksiyonalist teorinin ortaya çıkışı, teorinin gelişiminde Avrupa entegrasyonundaki gelişmelerin önemi, Ernst Bernard Haas'ın teoriye katkıları, teoriye katkı sağlayan diğer teorisyenlerin çalışmaları ışığında teorinin temel argümanları incelenmiştir. Fonksiyonalizm ve neofonksiyonalizmin esas olarak incelediği konular devletler arasındaki entegrasyon girişimleri olduğundan, bölümün sonunda ilerleyen bölümlerde yapılan izahat ve kıyaslamaların daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla ekonomik entegrasyon modelleri ve aralarındaki farklar özet olarak açıklanmıştır.

Çalışmanın 3. bölümünde Mercosur detaylı olarak incelenmiştir. Öncelikle ortak pazar niteliğinde kurgulanan entegrasyonun temel özellikleri ele alınmış ve ardından tarihsel çerçevede kuruluş öncesinde üye devletler arasında ne gibi ilişkiler olduğu incelenerek kuruluş süreci izah edilmiştir. Kurucu Anlaşması olan 1991 tarihli Asuncion Anlaşması ve yasal mevzuatını oluşturan uluslararası protokolleri, içeriğinde yer alan hükümler açıklanarak incelenmiştir. Üye ülkelerin profillerine özet olarak yer verilerek bu ülkelere ilişkin temel ekonomik ve siyasi göstergeler ortaya konmuştur. Ortak Pazar kapsamında öngörülen ekonomik model ve ortak politikalara yer verildikten sonra son olarak organlarının yapıları ve temel özellikleri ilgili yasal mevzuata da yer verilerek açıklanmıştır.

Çalışmanın 4. bölümünde AB detaylı olarak incelenmiştir. 3. ve 4. bölümün sistematiği arasında benzerlikler bulunmaktadır. Bölüm AB'nin tarihçesinin incelenmesiyle başlamış, AB'nin günümüze gelene kadar geçirdiği merhaleler, imzalanan Anlaşmalar ve entegrasyonun nasıl derinleşerek ilerlediği göz önüne serilmiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'ndan siyasi birlik olma yönünde bazı özellikler taşıyan bir ekonomik birlik olan AB'ye dönüşen entegrasyonun genişleme dalgalarına ilişkin özet bilgiler verilmiştir. Sonrasında AB kurumlarının yapıları ve taşıdıkları özelliklere ilişkin bilgiler ilgili mevzuata da yer verilerek açıklanmıştır. Son olarak da AB'nin ortak politikaları 5 ana başlıkta incelenmiştir.

Mercosur ve AB'nin ayrı ayrı analiz edilmesinin ardından 5. bölümde iki blok kıyaslamalı olarak incelenmiş ve bloklara ilişkin güncel gelişmelere yer verilmiştir. İlk bölüm olan kıyaslamalı inceleme kapsamında 9 ana başlık üzerinden yapılan mukayeselerde; ilk iki başlık altında entegrasyonlara ilişkin entegrasyon modeli, üye sayısı, yüzölçümü, nüfus ve GSYİH gibi genel bilgiler her iki blok için de verilmiştir. Sonraki iki başlık olan "Ticaret ve Ekonomi" ve "Yayılma Etkisi Farkları" kısımlarının içeriğinde çoğunlukla neofonksiyonalist tezlere yer verilmiştir. Sonrasında yer verilen "Tarihsel Bağlamda Sistemsel Kıyaslama ve Dış Politika" ve "Öncü Ülkeler, Karar Alma Sistematiği ve Uluslarüstü Yapıların Rolü" alt başlıklarında ise genel olarak neorealist perspektif kullanılmıştır. Ardından gelen "Mevzuat ve Kurumlar", "Ortak Politika Farklılıkları" ve "Dil-Kültür Farklılıkları" alt başlıklarında iki teoriden herhangi biri esas alınmamıştır. İki entegrasyon girişiminin kıyaslandığı bu bölümde alt başlıklar teori bazında seçilmemiş, neorealist ve neofonksiyonalist açıklamalar konunun içeriğine göre alt bölümlerin içerisinde yayılarak yapılmıştır.

Çalışmanın "Güncel Gelişmeler" adlı 5. bölümün 2. alt bölümünde temel olarak iki konuya yer verilmiştir. İlk olarak; AB-Mercosur arasında 28 Haziran 2019'da imzalanan ancak iç onay süreçleri henüz tamamlanmadığından yürürlüğe girmemiş olan serbest ticaret anlaşmasına ilişkin genel bilgiler derlenmiştir. İkinci olarak; Covid-19 pandemisinin her iki bloğu nasıl etkilediğine dair; vaka-ölüm sayıları, ticaret hacminin değişimi ve blok içi ithalat-ihracatın ne yönde geliştiği hakkında istatistiklere yer verilmiştir.

1.1.Araştırmanın Problem ve Amacı

1914-18 ve 1939-45 yılları arasında yıkıcı etkisi dünya çapında çok yüksek olan iki dünya savaşı yaşanmıştır. Bu dünya savaşlarının her ikisi de ilk olarak Avrupa devletleri arasında yaşanan çekişmeler ile başlamış ve sonrasında diğer kıtalardan devletlerin de müdahil olmasıyla dünya savaşlarına dönüşmüştür. 1. Dünya Savaşı sonrasında mağlup devletler cezalandırma yoluna gidilerek yeni bir dünya düzeninin kurulmasında başarısız olunması neticesinde yirmi bir yıl gibi kısa bir sürede 2. Dünya Savaşı çıkmıştır. Bu nedenle, savaş henüz bitmeden 1944 yılında yeni bir dünya düzeninin kurulması amacıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Bretton Woods kasabasında aynı ad ile anılan konferans düzenlenerek daha liberal bir ekonomik düzen kurma çalışmaları başlamıştır. Bunun neticesinde aynı yıl içinde Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası kurulmuş, 1948 yılında uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması amacıyla Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) yürürlüğe girmiştir.

Savaş sonrası düzende ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) farklı ideolojilere sahip iki büyük güç olarak ortaya çıkması ile Soğuk Savaş başlamış ve iki kutuplu bir dünya düzeni kurulmuştur. ABD; Truman Doktrini ve Marshall Planı vasıtasıyla savaştan büyük zarar gören Avrupa ülkelerinin kalkınmasına katkıda bulunmuş, bu vesileyle Soğuk Savaş sürecinde Batı Bloğu'nda yer alan ülkelerin kalkınmasını sağlayarak bu ülkelerin sosyalist sisteme geçerek SSCB safında yer almalarının önüne geçmeyi amaçlamıştır.

Avrupa ülkeleri, özellikle de Almanya ve Fransa arasında savaşa neden olabilecek anlaşmazlıkların önünün kesilerek bu ülkeler arasında işbirliğinin tesis edilmesi amacıyla 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulması ile bugüne kadar kurulan en başarılı bölgesel entegrasyon olarak görülen Avrupa Birliği'nin (AB) temelleri atılmıştır. Kömür ve çelik alanlarında kurulan işbirliği mekanizması zamanla genişlemiş,

1958 yılında yürürlüğe giren Roma Anlaşması ile beraber ticaretin serbestleştirilmesine başlanmış ve atom enerjisi alanında da işbirliği kurulmuştur.

SSCB'nin 1991 yılında yıkılmasıyla Soğuk Savaş sona ermiş, ABD uluslararası arenada hâkim güç olmuş ve güçler dengesi bakımından ele alındığında tek kutuplu bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Bilgi teknolojileri ve ulaşım olanaklarının da 1990'lı yıllar ile hızlı bir gelişim sürecine girmesiyle birlikte bu yıllarda küreselleşmenin etkileri hızla artmıştır.

Küreselleşmenin uluslararası ticarete olan ana etkisi ülkeler arasındaki korumacılığın azaltılarak mal ve sermayenin serbest dolaşımının teşvik edilmesi olmuştur. Bu amaç doğrultusunda Dünya Ticaret Örgütü kurularak 1995 yılından itibaren dünya ticaretinin liberalleşmesi amacıyla faaliyet göstermeye başlamıştır. Uluslararası ticaretin liberalleştirilmesinin ticaret yapan tüm tarafların faydasına olacağı kabulü ile hareket edilerek ülkelerin gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak tarife ve tarife dışı engellerin azaltılarak zaman içerisinde kaldırılmasına yönelik neoliberal politikalar teşvik edilmiştir.

Ticaretin küresel olarak liberalleştirilmesi çalışmaları sürer iken, devletler bir yandan da bölgesel entegrasyon girişimlerini sürdürerek ticaret blokları kurma ve mevcut entegrasyonları derinleştirme süreçlerini de devam ettirmişlerdir. Güney Ortak Pazarı (Mercosur); Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay arasında 1991 tarihli Asuncion Anlaşmasıyla kurulmuştur. Avrupa entegrasyon süreci 1992 yılında imzalanan ve 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile derinleşmiş ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) bu tarihten itibaren Avrupa Birliği (AB) olarak anılmaya başlamıştır.

Devletler arasında kurulan bölgesel işbirliği ve entegrasyon girişimlerinin hepsinin aynı ölçüde başarıya ulaştığını söylemek mümkün değildir. Bu girişimlerden AB en başarılı bölgesel entegrasyon örneği olarak öne çıkmakta ve dünyanın diğer bölgelerinde başlatılan girişimler tarafından da örnek olarak alınmaktadır. Mercosur girişiminin de AB'den ilham aldığı söylenebilir. Ancak, AB'nin ulaştığı genişleme ve derinleşme süreçleri ile kıyaslandığında Mercosur'un işbirliği mekanizmalarının daha yüzeysel kaldığı görülmektedir.

Dünyanın farklı bölgelerindeki ekonomik entegrasyon ve işbirliği girişimlerinin aynı düzeyde genişleme ve derinleşme ile neticelenmemesinin nedenlerinin anlaşılabilmesi için kapsamlı ve çok boyutlu bir mukayeseli analizin yapılması önem arz etmektedir. Çalışma kapsamında; AB ve Mercosur entegrasyon girişimleri kıyaslanarak

aralarındaki farkların ortaya konması ve bu girişimlerin aynı ölçüde derinleşmemesinin ekonomik, ticari, tarihsel, sosyolojik, coğrafi ve siyasi nedenlerinin anlaşılması amaçlanmıştır.

1.2. Yaklaşım ve Yöntem

Araştırmanın konusunu, iktisadi yönü ön planda olan iki farklı bölgesel entegrasyon girişimi olan Mercosur ve AB'nin mukayeseli incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesi neorealist ve neofonksiyonalist uluslararası ilişkiler teorileri bağlamında tasarlanmıştır. Tezin yazımı sürecinde nitel veri analizi yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırmanın veri toplama aracı olarak literatür ve kaynak taraması kullanılmıştır.

Teorik çerçevede yararlanılan iki uluslararası ilişkiler teorisi, çalışmanın giriş bölümünden sonra yer alan 2. bölümde detaylı olarak incelenmiştir. Neorealist ve neofonksiyonalist uluslararası ilişkiler teorilerinin temel argümanları, oluşturuldukları dönemler ve önemli teorisyenleri çalışılmıştır. Bölümün yazımı esnasında kullanılan birincil, kaynaklar ilgili teorinin oluşumunda etkisi olan teorisyenlerin eserleridir. Bu kapsamda; Waltz, Haas, Carr, Morgenthau ve Mitrany'nin eserlerinden yararlanılmıştır. Bu vesileyle, teorilerin ana fikirleri doğrudan teorisyenlerinin eserlerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Neorealizm ve neofonksiyonalizmin analizi açısından kullanılan diğer kaynaklar, ikincil kaynaklar olarak kabul edilebilecek uluslararası ilişkiler teorilerinin analiz edildiği eserlerdir. Bu eserler arasında, uluslararası ilişkiler teorilerini genel olarak analiz eden kapsayıcı kitapların yanı sıra, belli teorilere odaklanan makaleler de bulunmaktadır.

Bölümün yazılması sistematiğinde ilk olarak kuramsal çerçeveyi oluşturan neorealizm ve neofonksiyonalizmin kökenlerini aldığı teoriler incelenmiştir. Neorealist uluslararası ilişkiler teorisinin detaylı anlaşılabilmesi için öncelikle realist teori, neofonksiyonalist teorinin analizi için de fonksiyonalist uluslararası ilişkiler teorisi irdelenmiş ve mezkûr teorilerin temel argümanları anlaşılmaya çalışılmıştır. Sonrasında, neorealizm ve neofonksiyonalizmin ortaya çıktığı dönemler ve önemli teorisyenlerinin fikirleri analiz edilerek her iki teorinin temel argümanları ve yaklaşımları incelenmiştir. Bölüm sonunda, neofonksiyonalist teori analizlerinde önemli yere sahip olduğundan dolayı ekonomik entegrasyon model türlerinin temel özelliklerine en zayıftan en güçlüye doğru sırasıyla yer verilmiştir: tercihli ticaret anlaşması, serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birlik.

Kuramsal çerçeveyi oluşturan iki teorinin incelenmesinin ardından, kıyaslanacak iki entegrasyon girişimi olan Mercosur ve AB, 3. ve 4. bölümlerde detaylı olarak ayrı ayrı incelenmiştir. Her iki blokla ilgili bölümler de benzer bir bakış açısıyla ele alınarak tarihçe, temel özellikler, yasal mevzuat, kurumlar ve ortak politikalar incelenmiştir. Bu bölümlerin yazılması sürecinde kullanılan ana kaynaklar Mercosur ve AB'nin yasal altyapısını kuran anlaşma ve protokollerdir. İkincil kaynaklar ise iki bloğu inceleyen kitap ve makalelerdir. Bölümlere blokların tarihçeleri incelenerek başlanılmış ve bu vesileyle günümüze gelene kadar ne gibi süreçlerden geçtikleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Tarihsel analiz yapılırken her iki blok bünyesinde imzalanan anlaşma ve protokollere temel özellikleri, hükme bağladıkları düzenlemeler ve neden önem arz ettikleri incelenmek suretiyle kronolojik olarak yer verilmiştir. Sonrasında Mercosur ve AB'nin kurumları yasal mevzuat ışığında incelenmiş; kurumların temel özellikleri, gelişimleri, yetki ve sorumluluklarına yer verilmiştir. 3. ve 4. bölümlerde yer verilen diğer bir alt başlık ise ortak politikalardır. Mercosur ve AB nezdinde geçerli olan ortak politikalar ilgili mevzuata göre analiz edilmiştir. Gerek kurumlar, gerekse de ortak politikaların analiz edilmesi sürecinde ikincil kaynaklar olan kitap ve makalelerden sıklıkla atıf yapılarak yararlanılmıştır. Mercosur ve AB'ye ilişkin yapılan kapsamlı inceleme ile kıyaslama öncesinde her iki girişimin de detaylı olarak anlaşılması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın teorik bağlamını oluşturan iki uluslararası ilişkiler teorisinin ve iki entegrasyon girişiminin incelenmesinin ardından, iki girişim mezkûr teoriler çerçevesinde mukayeseli olarak analiz edilmiştir. Tezin 5. bölümü, iki bloğun kıyaslandığı ve önceki bölümlerin üzerine kurgulanan çalışmanın esas kısmı olarak değerlendirilebilir. Bu bölüm kurgulanırken, kıyaslamalar dokuz alt başlıkta yapılmıştır. Neorealist ve neofonksiyonalist teorilerin açıklamalarına ise alt başlıkların konusuna göre içerikte yer verilmiştir. İlk iki alt başlıkta her iki bloğa ilişkin temel özelliklere ve verilere yer verilmektedir: entegrasyon modeli, birlik üye sayıları, toplam yüzölçümü, nüfus ve gayri safi yurt içi hasıla. Üçüncü alt başlık "Ticaret ve Ekonomi" ile dördüncü alt başlık "Yayılma (Spill-over) Etkisi Farkları" kapsamında yapılan mukayeselerde neofonksiyonalist teorinin argümanları daha çok kullanılmaktadır. Beşinci alt başlık "Tarihsel Bağlamda Sistemsel Kıyaslama ve Dış Politika" ile altıncı alt başlık "Öncü Ülkeler, Karar Alma Sistematiği ve Uluslarüstü Yapıların Rolü" kapsamında ise neorealist açıklamalar daha ağır basmaktadır. Uluslarüstü yapıların rolleri izah edilirken neofonksiyonalist açıklamalardan da faydalanılmaktadır. Yedinci alt başlık "Mevzuat ve Kurumların Kıyaslanması" ile sekizinci alt başlık "Ortak Politika Farklılıkları" muhteviyatında hem neorealist hem de neofonksiyonalist argümanlara ilişkin

yaklaşımlardan faydalanılmakta iken, bu kısımlarda Mercosur ve AB mevzuatının hükümleri kıyaslamalı olarak incelenmiştir. Dokuzuncu alt başlık ise "Dil-Kültür Farklılıkları" olup bu kapsamda iki bloğa ilişkin sosyolojik öğelere özet olarak yer verilmiştir.

Yapılan kıyaslamalı çalışma neticesinde, iki girişimin hangi yönlerden ayrıldığı ve bu ayrışmaların ne gibi gerekçelere dayandığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Mukayeseli analizin yapılmasından sonra iki girişimi de etkileyen güncel gelişmeler beşinci bölümün ikinci kısmı olarak ve özetle iki alt başlık altında ele alınmıştır: "AB-Mercosur Serbest Ticaret Anlaşması" ve "Covid-19 Pandemisinin Etkileri".

Yararlanılan kaynaklar arasında Tablo 1'te odak konularına göre sıralanan neorealist ve neofonksiyonalist teorisyenlerin eserleri, uluslararası ilişkiler teorilerine ilişkin kitap ve makalelerin yanı sıra her iki bloğun incelendiği kitap ve makaleler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra; AB ve Mercosur'un resmi web sayfaları ie AB ve Mercosur'un yasal mevzuatını oluşturan anlaşma ve protokollerden faydalanılmıştır. Ayrıca; Avrupa Komisyonu, Birleşmiş Milletler, Britannica, Dünya Bankası, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Ticaret Örgütü, Merkez Haberalma Teşkilatı (ABD), T.C. Dışişleri Bakanlığı, T.C. Ticaret Bakanlığı ve Tradesmap tarafından yayımlanan rapor, istatistik ve çalışmalardan her iki bloğun ayrı ayrı incelendiği 3. ve 4. bölümlerin yanı sıra mukayeseli analizin yapıldığı 5. bölümün ilk iki alt başlığı kapsamında Mercosur ve AB'ye ilişkin genel veriler kullanılarak yararlanılmıştır.

Tablo 1: Araştırmada Kullanılan Literatürün Odak Konusuna Göre Dağılımı

Kaynağın Odak Konusu	**Kaynağın Adı**	**Kaynak Künyesi**
Neorealizm- Neofonksiyonalizm	A Working Peace System	Mitrany, D. (1943). *A Working Peace System.* Chicago: Quadrangle Books.
	International Relations Theories: Discipline and Diversity	Dunne, T., Kurki, M. ve Smith, S. (Ed.) (2013). *International Relations Theories: Discipline and Diversity.* Oxford: Oxford University Press.
	Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace	Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.
	The Twenty Years' Crisis: 1919-1939	Carr, E. H. (1939). *The Twenty Years' Crisis: 1919-1939.* New York: Harper and Row Publishers.
	The Uniting of Europe	Haas, B. E. (2004). *The Uniting of Europe.* Indiana: University of Notre Dame Press.
	Theory of International Politics	Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics.* Massachusets: Addison-Wesley Publishing Company.

	Theories of International Relations	Schieder, S. ve Spindler, M. (Ed.) (2014a). *Theories of International Relations.* (Çev. A. Skinner). Milton and New York: Routledge Taylor & Francis Group.
	Theories of International Relations Transition vs. Persistence	Sullivan, M. P. (2001). *Theories of International Relations Transition vs. Persistence*. New York: Palgrave.
	Uluslararası İlişkiler Kuramları	Arı, T. ve Toprak, E. (Ed.). (2018a). *Uluslararası İlişkiler Kuramları I.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
	Uluslararası İlişkiler Teorileri	Arı, T. (2011). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: MKM Yayıncılık.
	Uluslararası İlişkiler Teorileri	Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnely, J., Nardin, T., Paterson, M.,Reus-Amit, C., True, J. (2009). *Uluslararası İlişkiler Teorileri.* (Çev. Aslan, A. Ve Apcan, M. A.). İstanbul: Küre Yayınları.
Mercosur	Cooperation and Competition in a Common Market Studies on the Formation of MERCOSUR	Behar, J. (2000). *Cooperation and Competition in a Common Market Studies on the Formation of MERCOSUR*. New York: Springer.
	Deepening Integration in MERCOSUR Dealing with Disparities	Blyde, J. S., Fernandez-Arias, E., Giordano, P. (Ed.) (2008). *Deepening Integration in MERCOSUR Dealing with Disparities*. Washington D.C.: Inter-American Development Bank.
	International Handbooks on Economic Integration: MERCOSUR	Coffey, P. (Ed.) (1998). *International Handbooks on Economic Integration: MERCOSUR*. New York: Springer.
	Latin American and Caribbean Trade Agreements: Keys to a Prosperous Community of the Americas	O'Keefe, T. A. (2009). Latin American and Caribbean Trade Agreements: Keys to a Prosperous Community of the Americas. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
	Regional Integration in the Global South	Krapohl, S. (2017). *Regional Integration in the Global South*. Cham: Palgrave schiederMacmillan.
	The Origins of MERCOSUR	Gardini, G. L. (2010). *The Origins of MERCOSUR*. New York: Palgrave Macmillan.
Avrupa Birliği	Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye	Dura, C., Atik, H., Dumrul, C. (2015). *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
	Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar	Kıraç, S., İlhan, B. (2010). Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar. *Milli Eğitim Dergisi, 40*(188), 191-201.
	Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar	Akçay, B., Göçmen, İ. (Ed.) (2016). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
	Avrupa Birliği ve Türkiye	Bilici, N. (2013). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
	European Union Politics	Cini, M., Borragan, N. P. S. (2009). *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press.
	Ever Closer Union: An Introduction to European Union	Dinan, D. (2005). *Ever Closer Union: An Introduction to European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

1.3.Çalışmanın Önemi

Uluslararası sistemde devletler arasında ekonomik, siyasi ve ticari ilişkiler kurulmakta; kurulan ilişkilerin boyutu ve içeriğine bağlı olarak işbirliği ve uzlaşının niteliği de farklılıklar göstermektedir. Farklı coğrafi bölgelerde kurulan ekonomik ve siyasi entegrasyonlar bu bölgelerin ve bölgede yer alan devletlerin uluslararası yapı içerisindeki gücünü etkilemektedir.

Çıkarları örtüşen, aralarında üst düzey uzlaşı ve ticari ilişki bulunan, olası çatışma unsurlarını minimize eden ve farklı alanlarda işbirliği yapan ülkeler arasında çatışma çıkma ihtimali azalmaktadır. Bu ülkelerin aynı bölgede yer almaları ve sayılarının artması durumunda bölge içerisinde anlaşmazlık oluşması yerine işbirliği ve ortak hareket etme olguları gelişebilir. Bunun sonucu olarak da bölgede yer alan ülkeler ekonomik, siyasi ve ticari güçlerini birlikte kullanarak uluslararası yapıdaki etkinlik ve ağırlıklarını arttırabilir, güçlerini azamiye çıkarabilirler. Aralarında savaş ve çatışma yaşamak yerine küresel siyasette birlikte hareket ederek çıkarlarını maksimize edebilirler.

Almanya ve Fransa başta olmak üzere Avrupa ülkeleri arasında 19. ve 20. yüzyılda meydana gelen çatışma ve işbirliği süreçlerini incelendiğinde Avrupa entegrasyonunun temellerinin atıldığı 1952 yılından günümüze kıta içerisinde entegrasyonun tarafı devletler arasında bir savaş çıkmadığı görülmektedir. Önceki süreçlere bakıldığında; 19. yüzyılda şiddetlenen sömürgecilik yarışına yüzyılın sonunda Almanya'nın güçlü bir şekilde dâhil olması neticesinde 1914 yılında 1. Dünya Savaşı çıkmış, 1. Dünya Savaşı sonrasında kurulan düzenin yeterli işbirliği sağlayamaması nedeniyle de 1939 yılında 2. Dünya Savaşı çıkmıştır. Bu süreçlerin daha da öncesine gidildiğinde de Fransız Devrimi'nden sonra Napolyon Savaşları (1791-1815) yaşandığı ve savaşlara Fransa karşısında Avusturya-Macaristan, İngiltere, Prusya, Rusya ve İspanya gibi büyük devletlerin katıldığı görülmektedir (Armaoğlu. 2010: s. 88-125). Alman Birliği'nin kurulması sürecinde de 1870 yılında Fransa ve Prusya önderliğindeki Alman devletleri arasında savaş yaşandığı, savaşın 28 Ocak 1871 yılında imzalanan mütareke ile Fransa'nın yenilgisiyle neticelendiği ve Alman Birliği'nin buna mukabil olarak gerçekleştiği görülmektedir (Armaoğlu, 2010: s. 474).

Avrupa'da 2. Dünya Savaşı sonrası başlayan ve yıllar içerisinde hem genişleyen hem de genişleyen başarılı entegrasyon girişimi düzeyinde bir entegrasyonun dünyanın diğer coğrafyalarında bu denli başarılı olarak gerçekleştiğini söylemek pek mümkün değildir. ABD hegemonyasının güçlü olduğu Latin Amerika'da devletlerin ABD'den bağımsız olarak yürüttükleri entegrasyon girişimleri AB düzeyinde derinleşememiştir.

Brezilya ve Arjantin gibi iki gücü bünyesinde barındıran Mercosur için de bu durumun geçerli olduğu söylenebilir.

Mercosur'un AB ile teorik çerçeve kurgulanarak detaylı olarak kıyaslanması, Avrupa'dan çok farklı bir coğrafyada başlayan bir entegrasyon girişiminin ne gibi farklılıklar taşıdığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Daha az gelişmiş ülkelerin yer aldığı coğrafyalarda, ülkeler arasında işbirliği ve entegrasyon mekanizmalarının sağlıklı biçimde kurgulanabilmesi bu bölgelerde istikrar, işbirliği ve çatışmanın minimize edilmesine katkı sağlayabilecektir.

2. BÖLÜM: NEOREALİST VE NEOFONKSİYONALİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ

2.1.Realist/Neorealist Teori

Uluslararası ilişkiler teorileri arasında önemli ve köklü bir yere sahip olan realizm, uluslararası arenadaki ilişkileri ve devletlerin davranışlarını açıklamayı amaçlamaktadır. 1. Dünya Savaşı sonrasında ABD Başkanı Woodrow Wilson'un[1] 14 ilkesiyle somut dünyada karşılığını bulan idealist fikirlerin aradan geçen 21 yıl sonrasında 2. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla gerçek dünyada karşılığının olmaması sonrasında, uluslararası sistemi idealler bazında değil de realiteler bazında inceleyen realist fikirler güç kazanmıştır. İdealizmden farklı olarak; realist teoride ideal dünyanın nasıl olması gerektiğiyle değil, gerçek dünyanın dinamiklerinin ne olduğuyla ilgilenilmiş ve rasyonel düzlemde tüm devletler için geçerli genel açıklamalar getirilmeye çalışılmıştır.

2.1.1. Klasik Realizmin Temel Varsayımları

Realizmin en temel varsayımına göre, uluslararası ilişkilerin temelini devletler arasındaki güç ve çıkar mücadelesi oluşturmaktadır. Güç, devletlerin peşinden koştuğu nihai amaç olarak görülmektedir. Uluslararası sistemdeki temel aktörler olarak devletler kabul edilmektedir (Arı, 2011: s. 159-160). Uluslararası örgütler, rejimler ve normların ise realist perspektife göre ikincil planda yer almaktadır. Bu yapılar, devletlerin çıkarlarını azamiye çıkarmayı amaçladığı araçlar olarak devletlerin doğrudan güdümünde olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası devlet dışı yapılar bu nedenle realist perspektifte pek fazla dikkate alınmamaktadır.

Devletlerin çıkar odaklı yaklaşımlarının altında yatan temel neden insan doğasının bencil, güç peşinde koşan, hırslı ve kötüye meyilli yapısı olarak değerlendirilmektedir. İnsanın bu doğal yapısının bir tezahürü olarak insanlar tarafından yönetilen devletler de bu güdüler nedeniyle benzer yaklaşımlarda bulunmaktadırlar (Burchill vd., 2009: s. 51). Realistler, iyi bir devlet yöneticisinin en önemli amacının yönettiği devletin gücünü azamiye çıkarmak olduğunu iddia etmektedirler. Uluslararası ilişkilerde 3 analiz düzeyi bulunmaktadır: birey, devlet ve yapı düzeyleri. İnsan doğasına yapılan bu vurgunun yanı sıra insan doğasının devletlerin davranışlarını nasıl etkilediğini inceleyen klasik realistler,

[1] Woodrow Wilson (1856-1924): ABD'nin 1913-21 yılları arasında görev yapmış 28. Başkanı. Literatüre Wilson'un 14 ilkesi olarak geçen ilkelerini 8 Ocak 1918'de ABD Kongresi'nde yaptığı konuşmada açıklamıştır. Bu ilkeler; idealist uluslararası ilişkiler teorisine temel oluşturan, savaş sonrası yeni dünya düzeninin nasıl oluşması gerektiğine dair yaklaşımları içermektedir (Cooper, 1998) (Beyaz Saray, t.y.).

analiz düzeyi olarak birinci düzey olan birey seviyesi ve ikinci seviye olan devlet seviyesini esas almaktadır (Jackson ve Sørensen, 2013: s. 257-63).

Realist perspektife göre, devletlerin uluslararası yapıda güçleri, kapasiteleri ile orantılıdır. Devletlerin kapasitelerini ise askeri ve ekonomik kapasiteleri belirlemektedir. Realizm, devletlerin varlıklarını sürdürmelerinin ve güçlerini azamiye çıkarmalarının temelini oluşturan askeri kapasitelerini öncelikli olarak önemsemektedir. Çünkü devletlerin uluslararası ilişkilerini yürütürken ana gündemini ulusal güvenlik konularının oluşturduğu klasik realistler tarafından kabul edilmektedir. "Realistler için devletin varlığını sürdürmeye ilişkin olan ulusal güvenlik konusu yüksek politika (high politics) olarak; ticari, mali, parasal, sağlıkla vb. ilgili konularsa alçak politika (low politics) olarak nitelenmektedir." (Arı, 2018b: s. 4).

'Güç dengesi' realist teorinin en temel kavramlarındandır (Jackson ve Sørensen, 2013: s. 76). Rasyonel yapılar olarak nitelenen devletler, güçlerini maksimize etme çabalarının yanı sıra diğer devletlerin de haddinden fazla güçlenmelerinin güvenliklerini tehlikeye düşürme ihtimaline neden olacağını varsaymaktadırlar. Böyle bir riskin çıkmasını önlemek amacıyla fazla güçlendiğini düşündükleri devletlerin karşısında ittifaklar kurarak bu devlerin güçlerini dengelemeyi amaçlarlar. Tüm devletlerin benzeri güdülerle hareket etmesi neticesinde uluslararası yapıda birbirini dengeleyen çok sayıda ittifak kurulmaktadır. Devletler arasında güvensizlik olması nedeniyle kalıcı dostluklar yerine, çıkarlarını azamiye getirecek ilişkiler tercih edilmektedir.

İdealizmin ahlaki olarak öne sürdüğü değerlere karşı realist teorisyenlerin yaklaşımlarına bakıldığında, devletlerin ahlaki ilkeleri gözetmeyeceği ve ahlak-siyaset arasında ayrım yapılması gerektiği görüşü hâkimdir (Schieder ve Spindler, 2014b: s. 8). Esasında, idealistler tarafından öne sürülen ahlaki değerlerin de büyük güçler tarafından çıkarlarını maksimize etmek amacıyla kullanılan araçlar olduğu düşüncesi realist perspektife göre benimsenmektedir. Ahlaki değerler, dünyanın nasıl olması gerektiğiyle ilgilenirken; realist teorininin dünyanın nasıl olması gerektiğini önemsemediği, nasıl olduğunun resmini çizmeye çalışıldığı ve bu yönüyle idealizmden ayrıştığı söylenebilir.

Realistler iç politikayla dış politikayı birbirinden ayırmışlardır. Güç mücadelesi olarak değerlendirilen iç siyasetten ayrı tutulan dış politikada da devletler benzer biçimde güç mücadelesi yürütmektedirler. Klasik realistler, uluslararası politikayı güç mücadelesi ve bundan kaynağını alan güç dengesiyle açıklamaktadır.

2.1.2. Realizmin Kökenleri ve Önemli Teorisyenleri

Realizmin kökenleri ve realist düşünceye katkı sağlamış önemli teorisyenler incelendiğinde, Antik Yunan dönemde yaşayan Thucydides'in[2] çalışmalarına kadar gidilebilir. Thucydides, Atina ve Sparta kent devletleri arasında M.Ö. 424'te vuku bulan Peloponez Savaşları'nı inceleyerek genel hükümlere varmaya çalışmıştır. Savaşın temel sebebinin Atina kent devletinin aşırı güçlenmesine karşı Sparta kent devletinin yaşadığı güvenlik kaygısı olduğunu öne sürmüştür. Güç dengesinde Atina lehine olası bir bozulma karşısında savaşa başvurulmasını haklı görmesi yönüyle ahlaki yaklaşımlar yerine realist bir açıklama getirmiştir. Thucydides'e göre Sparta savaşa başvurmaya zorlanmıştır. Ahlaki değerleri devletlerin çıkarlarından sonra geldiğini fikri hâkimdir (Thucydides, 1972: s. 102-104).

15. yüzyılda şehir devletlerinden oluşan İtalya'nın Floransa şehir devletinde yaşayan Niccolo Machiavelli realist düşüncenin önemli temsilcilerindendir. Dönemin Floransa yöneticisi Lorenzo di Meccini'ye atfen yazdığı "Prens" adlı eserinde bir yöneticinin nasıl davranması gerektiğine dair fikirlerini kaleme almıştır. Macciavelli'ye göre devletin varlığını sürdürme, çıkarlarını ve gücünü maksimize etme iyi bir liderin esas amaçları olmalıdır. Gücü başlı başına bir amaç olarak değerlendirmiş, güce ulaşan yolları mübah saymıştır. Yöneticilerin ahlaklı davranışlar sergilemesini elzem bir durum olarak görmemiş, ahlak sahibi görünse de gerekli olduğu takdirde bu gibi değerleri çiğneyebileceğini savunmuştur. Amacın aracı aklayacağını ve iyi yöneticinin asıl amacının güçlü olmak suretiyle devletinin gücünü arttırmak olduğunu iddia etmiştir (Ilodigwe, 2019: s. 32).

Thomas Hobbes tarafından 1651 tarihinde kaleme alınan "Leviathan" isimli eser, siyasi düşünce tarihi açısından büyük bir öneme sahiptir. Realizmin en önemli tarihsel temsilcilerinden olan Hobbes, bu yapıtında siyaset üzerine günümüzde etkisini sürdüren tezler ileri sürmüştür. Fikirlerinin temelini insan doğasının kötü ve bencil olduğu üzerine kurmuştur. Devlet düzeninin olmadığı eski zamanları doğa durumu olarak nitelemiş ve insan doğasının savaşçı yapısından dolayı doğa durumunu savaş durumu olarak kabul etmiştir. Savaş durumunun neden olduğu kargaşanın önüne geçebilmek için 'Leviathan' isimli canavar olarak nitelendirdiği üst bir devlet otoritesine insanların ihtiyaç duyduğunu belirtmiş ve savaş halinin kötülüklerinden kaçınmak için insanların özgürlüklerini belirli

[2] M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış Yunan tarihçi ve komutan. Peloponez Savaşları isimli eserinde Atina ve Sparta şehir devletleri arasında meydana gelen savaşı gerçekçi bakış açısıyla ele almaktadır. Bu eseriyle, realist uluslararası ilişkiler teorisinin fikirsel temellerine katkı sağlamaktadır (Gomme, 1999).

oranda kısıtlayan devlet yapısına razı olma sebebi olarak görmüştür. Hobbes'ın savaş durumu olarak nitelendirdiği belli bir devlet otoritesinin olmaması durumu, üst bir devlet otoritesinin olmadığı günümüz uluslararası yapısına benzemektedir (Yurdusev, 2007: s. 414).

Realizmin uluslararası ilişkiler bağlamında teorileştirilmesi açısından en bilinen iki klasik teorisyen hiç kuşkusuz ki Hans Morgenthau ve Edward Hallett Carr'dır. Her ikisinin de birbirine benzeyen temel argümanlarını sırayla inceleyecek olursak, Morgenthau tarafından güç devletlerin nihai amacı olarak tanımlanmıştır. Gücün ne olduğunu da "Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi (Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace)" isimli eserinde inceleyen Morgenthau, gücü bir ulusu diğer uluslar karşısında güçlü kılan faktörler, nitel ve nicel unsurlar olarak tanımlamıştır. Nicel unsurlar arasında coğrafya, doğal kaynaklar, askeri hazırlık, nüfus, endüstriyel kaynaklar ve endüstriyel kapasite yer almaktadır. Nitel unsurlar olarak ise; ulusal moral, ulusal karakter, diplomasinin ve hükümetin nitelikleri sayılabilir (Morgenthau, 1948: s. 80-108). Morgenthau, devlet adamlarının öncelikli sorumluluğu olarak devletin varlığını korumak ve gücünü maksimize etmek olarak görmüş, ahlaki değerlerin bu süreçlerden bağımsız olduğunu ifade etmiştir. "Morgenthau'ya göre, devlet, ulusal çıkar peşinde koşarken bireysel ilişkilerde geçerli olan ahlaki ilkeleri gözetmez." (Arı, 2018b: s. 11). Ahlak ve siyasetin alanları birbirinden tamamen ayrıdır. İnsan doğasının bencil ve güç odaklı hırslı yaklaşımının devletlerin davranışlarının belirlenmesinde de etkili olduğu görüşündedir.

Carr'ın 1939 yılında basılan "Yirmi Yılın Analizi, 1919-39 (The Twenty Years' Crisis, 1919-1939)" kitabı, iki dünya savaşı arasındaki süreci inceleyen ciddi bir idealizm eleştirisi olan realist bakış açısıyla yazılmış temel bir kitaptır. Eserde, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra sadece 20 yıl gibi kısa sürede 2. Dünya Savaşı'nın neden çıkmış olduğunu ayrıntılı olarak incelenmiştir. Carr, tıpkı Morgenthau gibi ahlak ile siyaseti ayırdığı bu kitabında ütopya ile gerçeklerin birbirinden ayrı olduğu görüşündedir (Carr, 1939: s. 11-13). Devletler arasında çıkarların uyumu söz konusu değildir. Büyük ve güçlü devletler, çıkarların uyumlu olduğu iddiasıyla kendi çıkarlarını diğer ülkelere de dayatmak istemektedirler. Daha zayıf devletler de güçlenmek uluslararası arenadaki güçlü devletlerle göreceli zayıf pozisyonlarını değiştirmek için mücadele etmektedirler. Uluslararası ilişkiler işbirliğinden çok çatışmayı barındırmaktadır (Jackson ve Sørensen, 2013: s. 39).

2.1.3. Kenneth Waltz'ın Çalışmaları ve Neorealizmin Temel Varsayımları

Neorealizmin öncüsü olarak Kenneth Waltz kabul edilmektedir. 1979 tarihli "Uluslararası Politika Kuramı (Theory of International Politics)" kitabı Waltz'ın uluslararası ilişkilere yönelik fikirlerini içeren ve realizme yenilik katan görüşlerinin neorealizm adı altında sınıflandırılması neticesini veren, literatürde önemli etkisi olan bir eserdir. Hatta, kitabın uluslararası ilişkiler literatüründe etkisi en yüksek eser olduğu görüşleri ileri sürülmektedir (Mearsheimer, 2013: s. 82). Realizmin ve neorealizmin uluslararası ilişkiler teorileri arasındaki yüksek etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Mezkûr teorilere katılmayan teorisyenlerin dahi bu teorileri yok sayması olanaksızdır. Bu yönüyle de uluslararası ilişkilerde liberalizmle beraber en temel iki teorik çerçeveyi oluşturmuş, en çok tartışılan, benimsenen ve diğer yönüyle de eleştirilen teoriler arasında yer almıştır. Bu bölümde, neorealizmin temel yaklaşımları klasik realizmle kıyaslamalı olarak incelenecektir.

Neorealizm de tıpkı klasik realizm gibi rasyonaliteyi temel alan rasyonalist[3] bir uluslararası ilişkiler teorisidir. Uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler ideallerden bağımsız olarak bilimsel ve akılcı bir yaklaşımla incelenmektedir. Teoride, uluslararası politikanın nasıl olması gerektiğiyle değil nasıl olduğuyla ilgilenilmiştir. Sistemin ve devletlerin davranışları ideolojilerden bağımsız olarak objektif biçimde ele alınmıştır. Devletlerin davranışlarını belirleyen unsurların; devletlerin ideolojileriyle değil, çıkar ve amaçlarıyla şekillendiği öne sürülmüştür (Arı, 2011: s. 193).

Neorealizmin klasik realizmden ayrıştığı noktalardan ilki ve en önemlisi analiz düzeyidir. Önceki bölümde ifade edildiği üzere klasik realizmde ilk seviye olan birey seviyesi ve ikinci seviye olan devlet seviyesinde analiz yapılmaktadır. Neorealist teoride yapılan analiz ise üçüncü seviye olan sistem düzeyinde yapılmaktadır. Neorealizmin sistem düzeyinde yaptığı ve uluslararası yapıyı incelediği çözümlemeler ve ürettiği argümanlar, teorinin temelini oluşturmaktadır (Jackson ve Sørensen, 2013: s. 256-60).

Uluslararası yapının anarşik olduğu tezi, Waltz'ın neorealist fikirlerinin temelini oluşturan en önemli argümanlarındandır. Uluslararası yapıda anarşizmin olmasının nedeni, devletlerin uluslararası ilişkilerdeki temel aktörler olarak kabul edilmesi ve devletler arası ilişkilerde herhangi bir üst hiyerarşik otorite bulunmamasıdır. Uluslararası

[3] Rasyonalist teoriler ölçülebilen veriler ve somut bilgiler kullanarak bilimsel sonuçlara ulaşmayı esas alır. Nedensellik, ölçülebilirlik ve somut verilere dayanmayan bilgi rasyonel teoriler tarafından bilimsel kabul edilmemektedir. Teoriye göre sosyal bilimlerde de pozitif bilimlerde olduğu gibi genel norm ve kuralların olması gerektiği fikri esastır (İstanbul Üniversitesi, t.y.).

yapı bu yönüyle ulusal yapılardan ayrışmaktadır. Çünkü, devletlerin kendi iç yapılarında hiyerarşik bir düzen hâkimdir (Waltz, 1979: s. 88). Devlet içerisinde yasama, yürütme ve yargının kendi görev tanımları bellidir. Siyasilerin, bürokratların ve idarecilerin arasında hiyerarşik bir yapı olduğundan kimin ne konuda yetkili olduğu belirlidir ve bu hiyerarşi olası karışıklıkların önüne geçmektedir.

Uluslararası yapının hiyerarşinin olmamasından kaynaklı olarak muhteviyatında barındığı anarşi durumu bu yönüyle Hobbes'ın doğa haline benzemektedir. Devletler arasında hüküm süren bu doğa durumunun savaş durumu olduğu Hobbes ile benzer olarak Waltz tarafından da ifade edilmiştir. Savaş durumu ifadesinden kast edilen savaş halinin devamlı olarak sürmesi değil, savaşın her zaman patlak verme ihtimalinin olmasıdır (Waltz, 1979: s. 102). Devletlerin uluslararası yapı içerisindeki temel aktörler kabul edilmesi ve uluslararası örgütlerin, rejimlerin ve normların devletlerin ardından ikincil ve önemi devletlerin tutumlarına bağlanan oluşumlar olması nedeniyle bu yapıların etkisinin son derece kısıtlı olduğu kabul edilmiştir. Devlet dışı uluslararası yapılanmalar tamamen devletlerin öncülüğünde ilerleyen ve devletlerin bu yapılanmalar vesilesiyle çıkar ve güçlerini azamiye çalıştığı yapılardır. Bu yapıların uluslararası sistemde güç ve etkinlikleri, devletlerin bu yapılara verdiği önemle doğru orantılıdır.

Devletlerin uluslararası yapıdaki davranışlarını, yapının kendisinin anarşik olması belirlemektedir. Klasik realistler uluslararası yapıyı göz ardı etmemekle birlikte, devletlerin güçlerini ve çıkarlarını azamiye çıkarmak olan nihai hedeflerinin dış politikadaki davranışlarını belirlemekte olduğunu öne sürmekte iken, neorealistler devletlerin uluslararası yapıdaki davranışlarını bizatihi anarşik özellikler gösteren yapının kendisinin belirlediğini öne sürmüşlerdir. Klasik realistlerin dünya savaşları öncesi dönemleri, dünya savaşlarını, 1919-39 arası dönemi ve benzer tarihsel gelişmelerin ışığında yaptığı tarihsel tezlerinin yerini, neorealizmde yapısal yaklaşımla oluşturulan tezler almaktadır. Bu yaklaşıma göre devletlerin davranışları; uluslararası yapının anarşik yapısından benzer olarak etkilendiğinden dolayı, devletlerin sadece ideolojilerinden değil, aynı zamanda da tarihsel süreçlerinden de bağımsız olarak benzer özellikler göstermektedir. Devletlerin uluslararası meselelere yaklaşımları bu nedenle benzerlikler taşımaktadır. Öncelikle uluslararası yapının genel olarak incelenmesi ve sonrasında bu yapının devletlerin davranışlarına ne gibi etkiler doğurduğunun incelenmesi nedeniyle neorealist teori tümdengelimci bir yaklaşıma sahip iken, birey ve devletlerin davranışlarını baz alarak genel açıklamalar yapan klasik realizm ise tümevarımcı bir perspektife sahiptir (Arı, 2011: s. 189).

Uluslararası anarşik yapının devletlerin davranışları üzerinde nasıl etkili olduğunun detaylandırılması faydalı olacaktır. Anarşik yapı öncelikle, devletler nezdinde korku ve güvensizliğe neden olmaktadır. Hiyerarşik düzenden farklı olarak yapı içerisinde kuralsızlık bulunduğundan her devlet öncelikle kendi güvenliğini esas alan politikalar geliştirmeye çalışmaktadır. Klasik realizmde güç başlı başına bir amaç iken, neorealizmde güç esas amaç olan güvenliği sağlamak olan bir araç olarak görülmektedir. Bu husus klasik realizm ve neorealizm arasındaki bir diğer farktır (Arı, 2011: s. 190).

Uluslararası yapının anarşik yapısının neden olduğu kaotik durum, devletlerin güvenlik kaygısına neden olduğundan, kuralsız sistem içerisinde çeşitli denge arayışları neorealizmin temel kabullerindendir (Waltz, 1979: s. 119-120). Devletler varlıklarını sürdürmek ve güvenliklerini sağlamak için denge siyaseti güderler. Tüm devletlerin benzer biçimde yürüttüğü bu denge siyaseti neticesinde uluslararası yapıda güçler dengesi kurulur. Görece zayıf olarak kabul edilebilecek devletler, güvenliklerini sağlamak için ittifak arayışına girerler. Devletlerin güç kapasitelerinin artması veya azalması neticesinde ittifaklar arasındaki güç dengelerinde değişiklikler olduğunda yeni dengeler ortaya çıkabilir.

Güçler dengesi; tek bir devlet veya ittifakın sistemi domine ettiği tek kutuplu, iki tarafın karşılıklı dengelendiği iki kutuplu veya birden fazla güç arasında bir dengenin olduğu çok kutuplu sistemler şeklinde tezahür edebilir. Neorealist yaklaşıma göre bunlar arasında istikrarın en güçlü olacağı sistem çift kutuplu sistem olacaktır. Çift kutuplu sistemde çok kutuplu sisteme oranla değişikliklere daha az açık bir denge durumu söz konusu olduğundan savaş çıkma ihtimali daha düşük değerlendirilmektedir (Schörnig, 2014: s. 43). ABD ve SSCB arasında Soğuk Savaş'ın hüküm sürdüğü yıllarda, gerilimin sıcak çatışmaya daha az dönüşmesi; ancak SSCB'nin çöküşüyle birlikte değişen dengeler sisteminde önce ABD odaklı tek kutuplu sistem, sonra da Çin, Rusya, AB gibi güçlerin de etkin olduğu çok kutuplu sistem yıllarında sıcak çatışmaların dünya genelinde daha çok yaşanmasını neorealistler çift kutuplu sistemin getirdiği dengenin bozulmasıyla açıklamaktadırlar.

Waltz, entegrasyon ve karşılıklı bağımlılık kavramlarını incelerken, entegrasyon kavramını devletlerin iç yapısına özgü bir unsur olarak kabul etmiş, uluslararası yapıda ise karşılıklı bağımlılık kavramını kullanmayı tercih ettiğini belirtmiştir (Waltz, 1979: s. 105). Sağlıklı bir iş paylaşımının hiyerarşik yapı kapsamında söz konusu olabileceği, devletler arası ilişkilerde işbirliğinin öncelikle devletlerin güvenliklerini sağlamak sonra da çıkarlarını azamiye çıkarmak için kullandıkları araçlar olduğu fikri hâkimdir. Devletler

entegrasyon, işbirliği ve bağımlılık ilişkileri içeren yapıları öncelikle olarak güvenliklerini sağlamak, sonrasında da çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanma eğilimindedirler.

Waltz, devletler arasında kurulması olası entegrasyonların önünde engel olan iki unsur olduğu görüşündedir. İlk olarak, devletler kurulan karşılıklı işbirliği ve yapılan iş bölümü neticesinde karşılıklı kazanç olacağı fikrinden öncelikli olarak hangi tarafın daha çok kazanacağına odaklanmaktadır. İki tarafın da kazanacağı, ama bir tarafın kazancının diğerinden göreceli olarak daha fazla olacağı işbirliğine kazancının az olacağı devlet sıcak bakmayacaktır. İkinci olarak da devletler olası entegrasyonlar neticesinde diğer devletlere bağımlı olmaktan ve durumun uzun vadede zafiyet oluşturmasından çekinmektedirler (Waltz, 1979: s. 105-107).

Neorealist teoriye göre devletlerin uluslararası sistemdeki temel güdüsü kendine yardım (self-help) prensibidir (Waltz, 1979: s. 106). Bu prensip uyarınca devletlerin uluslararası sistemde esas amacı varlıklarını sürdürmek ve çıkarlarını azamiye çıkarmaktır. Devletlerin ittifaklara ve uluslararası yapılanmalara katılmaları da kendi çıkarlarını öncelemek için olduğundan dolayı, uluslararası yapıların genel sistem içindeki rollerinin yanı sıra devletlerin amaçlarını gerçekleştirmek üzere nasıl bir araç olarak kullanıldığının incelenmesi yerinde olacaktır. Neorealist teoriye göre ittifaklar da devletlerin uluslararası sistemde etkilerini arttırmak ve bu vesileyle çıkarlarını maksimize etmek amacındadır. Tıpkı uluslararası rejim ve normların devletlerin öncüsünde geliştiği gibi uluslararası ittifak ve örgütlenmeler de devletlerin siyasetinden bağımsız olarak gelişemez. Uluslararası örgütlerin devletlerden bağımsız sahip olduğu örgütlenmelerin sahip olacakları güç de devletlerin bu yapılara müsaade ettiği ölçüde olacaktır.

2.2.Fonksiyonalist/Neofonksiyonalist Teori

2.2.1. Fonksiyonalizmin Temel Varsayımları ve Neofonksiyonalizmin Çıkışı

Fonksiyonalizm, uluslararası düzeyde yapılan entegrasyon çabalarını teknik boyutta inceleyen plüralist (çoğulcu)[4] bir uluslararası ilişkiler teorisidir. Teorinin babası olarak görülen David Mitrany'nin 1943 yılında yayınlanan "İşleyen Bir Barış Sistemi (A Working Peace System)" kitabıyla başladığı kabul edilmektedir.

[4] Plüralist teoriler devleti uluslararası yapının yegane aktörü olarak gören realist teorilerden farklı olarak; uluslararası örgütler ve entegrasyon hareketlerinin önemine vurgu yapar. Teori kapsamında devlet tek bir bütün yapı olarak değerlendirilmemiştir, devleti oluşturan farklı yapı ve güç gruplarının ve aralarındaki ilişkileri incelemenin önemine vurgu yapılmıştır (Aydın, 1996: s. 83).

Teorinin temel varsayımı, teknik işbirliği konularının uluslararası işbirliği ve entegrasyonu mümkün kılacağıdır. Bu yönüyle devletler arası ilişkileri sadece çatışma ve rekabetten ibaret olarak gören realist teoriden ayrışmaktadır (Dougherty ve Pfaltzgraff, 2001: s. 511). Teori kapsamındaki fikirlere bakıldığında idealizm ve liberalizmden etkilenildiği görülmektedir. Devletler arası entegrasyonu, federal bir birlik kurulmasına yönelik inceleyen ve bu doğrultuda yönlendiren federalizmden ayrışmaktadır. Siyasi birlikten ziyade teknik gereksinimlerin entegrasyona temel olmasını savunmaktadır. Entegrasyonda siyasetçilerden ziyade teknik uzmanların etkili olacağı fikri hâkimdir. Siyasi olmayan sınır ötesi işbirliği söz konusudur (Aküzüm, 2020: s. 5).

Fonksiyonalizmin amacı idealizme benzer olarak dünya birliğinin kurulmasıdır. Ancak bunun yapılması sürecinde karşılıklı bağımlılık tesis edecek kurumlar kurulacak, ortak kural ve normlar oluşturulacaktır. İhtiyaç ve fonksiyon amaçlı kurulmuş teknik işbirliğinin artması vesilesiyle dünya barışı sağlanabilecektir (Özen, 1998: s. 28). İdealist fikirde devletlerin son aşamada ortadan kalkmasına kadar giden bir ideal süreç kurulması hedeflenmekte iken, fonksiyonalist bakış açısında devletler ortadan kalkmamakta, devlet yapıları korunarak yeni entegrasyon hareketleri ortaya çıkmaktadır. Savaşların devletlerin işbirliği yapması suretiyle önlenebileceği fikri hâkimdir. Savaş çıkma sebebi Claude tarafından insan doğasından kaynaklı olarak değerlendirilmemiş, ekonomik kaynakların adil olmayan dağılımından ileri geldiği öne sürülmüştür (Claude, 1971: 381-82). Mitrany'ye göre gerçek barış ulusların birlikte varolmasını sağlamaktan değil, birlikte hareket etmesini sağlamaktan geçmektedir (Arı, 2011: s. 433).

Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığı fonksiyonalist teorinin temel argümanlarının oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Mitrany devletler arası entegrasyonun üç farklı şekilde mümkün olduğunu öne sürmüştür. Bunlardan ilki Milletler Cemiyeti örneğinde olduğu gibi ulusların birliği seçeneğidir. İkinci seçenek federal sistem, üçüncü seçenek ise fonksiyonal sistemdir (Mitrany, 1943: s. 27). Fonksiyonalist fikri yayma ihtiyaç ve fırsatı 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır (De Wilde, 1991: s. 176).

Mitrany kitabında 'farklılıklar içerisinde birliğin başarılması' kavramını kullanmıştır. Kurulacak uluslararası yapılar vesilesiyle devletlerin tek başlarına sahip olamayacakları özelliklere sahip yeni bir sistem kurulabilecek ve bu yapılar devletlerin tek başlarına sahip olamayacakları kapasiteye sahip olacaktır.

Mitrany çalışmalarında 1865 yılında kurulan Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nden ilham almıştır. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği kapsamında Birliğe

üye olan ülkeler arasında telekomünikasyon alanında işbirliği yapılmakta, ancak bu işbirliği farklı siyasi alanlara taşmamaktadır. Fonksiyonalizmin en temel kavramlarından birisi dallanmadır. Mitrany tarafından dallanma olarak nitelenen kavram, devletlerin teknik alanda yaptıkları işbirliklerinin başarılı olması neticesinde, başka işbirliği alanlarının kurulması durumudur.

Fonksiyonalist teori tüm dünya üzerindeki entegrasyonları açıklama ve bunları teşvik etme amacı gütmektedir. Bir sonraki bölümde işlenen neofonksiyonalizm ise ilk olarak Avrupa Birliğine giden entegrasyon çabalarını incelemeye yoğunlaşmıştır. Sonrasında ise fonksiyonalist teori ile benzer olarak tüm dünyaya ilişkin genel bir teori kurulması amaçlanmaktadır.

Fonksiyonalist teorinin önemli kavramları karşılıklı bağımlılık, ortak yarar ve işbirliğidir. Devletler arası kurulan işbirliği mekanizmaları neticesinde, devletler seçtikleri konularda işbirliğine gidecek ve bu alanlarda yapılan işbirliği neticesinde süreç içerisinde devletler arasında karşılıklı bağımlılık ilişkileri kurulacaktır. Bu karşılıklı bağımlılık ilişkileri neticesinde elde edilen ortak yarar, devletlerin yaptıkları teknik işbirliği sayesinde entegrasyonun genişlemesi ve karşılıklı bağımlılığın artmasını sağlayacaktır. Bu vesileyle entegrasyonların genişlemesi ve devletler arasında kurulan işbirliği sisteminin dünya genelinde genişleyerek çatışmalardan uzak ve barışçı bir sistem kurulması söz konusu olacaktır.

Kurulacak uluslarüstü (supranational)[5] yapılara devletlerin egemenliklerinin bir kısmını vermeleri gerekliliği fonksiyonalizmin en önemli kısıtlılığını oluşturmaktadır. Oluşturulan uluslarüstü yapılara devletler tarafından yetki vermemesi durumunda, bu yapılar tarafından alınan kararların bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Aynı zamanda devletler bünyesinde yaşayan vatandaşların uluslarüstü yapılarla sadakat bağı kurulmaması da olasıdır. Uluslarüstü yapısı ağır basmayan entegrasyonlar için üye ülke hükümetlerinin rolü ön plana çıktığı için hükümetlerarası (intergovernmental) tabiri kullanılarak hükümetlerarası yönün ağır bastığına ilişkin değerlendirmeler yapılabilmektedir.

2.2.2. Neofonksiyonalizmin Temel Varsayımları ve Önemli Teorisyenleri

Uluslararası entegrasyonu inceleyen plüralist (çoğulcu) bir uluslararası ilişkiler teorisi olan neofonksiyonalizmin, Ernst Bernard Haas'ın 1958'de yayımlanan

[5] Haas tarafından uluslararası entegrasyon literatürüne getirilen bu kavram, egemen yetkilere sahip olsa da devlet niteliği taşımayan örgütlenmeleri ifade etmektedir (Özen, 1998: s. 38).

"Avrupa'nın Birleşmesi: Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Güçler, 1950-1957 (The Uniting of Europe: Political, Social, and Economical Forces, 1950-1957)" isimli eseriyle başladığı kabul edilmektedir. Temel tezi; uluslararası konjonktürde devletlerin tek aktör olmadığı; devlet dışı aktörler, uluslarüstü yapılar, siyasi partiler ve çıkar grupları arasında kurulan teknik işbirliğinin uluslararası entegrasyonu mümkün kılıyor olmasıdır (Bache, George ve Bulmer, 2011: s. 8).

Neofonksiyonalist teoriye göre bölgesel entegrasyon, devlet dışı aktörlerin sınırların ve ulusal bürokrasilerin ötesinde ilişkiler kurduğu teknik, çıkar odaklı ve elitist bir süreçtir. Teori kapsamında entegrasyonun oluşumunu sağlayan, entegrasyonu yürüten ve derinleştiren faktörler incelenmiştir. Buna göre ekonomik ve teknik işbirliği entegrasyon sürecinde yer alan tüm taraflar için faydalıdır ve siyasi işbirliğini mümkün kılar. Entegrasyon kapsamında kurulan uluslarüstü kurum ve yapıların devletleri de aşan karar alma mekanizmaları olacağı teorinin kabullerindendir. Mezkûr yapılar kendi program ve gündemleri ile ulus devletlerin program ve politikalarının üstünde bir yere sahip olacaktır. Haas siyasi entegrasyonu; devletler bünyesindeki siyasi aktörlerin beklentileri, sadakatlerini ve siyasi faaliyetlerini yeni bir merkeze doğru kaydırdıkları bir süreç olarak tanımlamaktadır. Yeni siyasi merkezin kurumları devletlerin üzerinde bir yetki alanına sahip olmaktadır (Haas, 2004: s. 16).

Neofonksiyonalist teori, realist teori tarafından ulus-devletlerin uluslararası sistem içerisindeki yegâne aktör olduklarına ilişkin kabule karşı çıkmaktadır. Farklı devletlerin bünyesinde yer alan insan toplulukları arasında işbirliğinin mümkün olabileceği, bu işbirliği mekanizmalarının devletlerin üzerinde bir yapı bünyesinde karşılık bulabileceği, devletlerin üstünde yeni güç mekanizmalarının kurulabileceği ve karşılıklı fayda prensibi çerçevesinde iki dünya savaşının da çıkışının temelinde yatan milliyetçilik düşüncesinin aşılabileceği teorinin temel yaklaşımlarındandır (Haas, 2011: s. 23).

Neofonksiyonalizm; entegrasyon neticesinde varılması hedeflenen model itibariyle fonksiyonalizmden ayrışmaktadır. Fonksiyonalist teoride, devletlerin karşılıklı işbirlikleri ağları neticesinde devletlerarası bir karşılıklı bağımlılık ağı kurmak hedeflenmektedir. Federal devlet benzeri bir siyasal yapı kurulması amaçlanmadığı gibi, federalist yaklaşımdan bir ayrışma söz konusu olmuştur. Neofonksiyonalist teoriye göre ise, devletler arası kurulan işbirliği mekanizması sonucunda sürecin politik yönüne vurgu yapılarak devlet benzeri siyasi bir yapıya ulaşılmaya çalışılmaktadır. Neofonksiyonalizmden bu yönü nedeniyle fonksiyonel federalizm olarak da söz

edilmektedir (Özen, 1998: s. 64). Neofonksiyonalizmi fonksiyonalizmden ayıran bir diğer temel özellik, küresel entegrasyon sürecini açıklamak yerine bölgesel entegrasyonu esas almasıdır (Aküzüm, 2020: s. 11).

Neofonksiyonalist model, bölgesel düzeyde örgütlenmiş siyasi toplumlar oluşturulması sürecinde federalizmden farklı olarak aşamalı bir ilerleme fikrini kabul etmektedir (Özen, 1998: s. 37-42). Federalist teorisyenler ise ilk aşamada doğrudan bir federal yapı oluşturulması ve bu yapı bünyesinde özerk devletlerin bulunmasını öngörmektedir. AB'nin temelini oluşturan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulduğu aşamada, federalist teorisyenler bu aşamayı eleştirerek gerçek bir federasyon kurulması çağrısı yapmışlardır (Temelkovska: s. 55-58). Neofonksiyonalizme göre entegrasyonu bir sonuç olarak değil, süreç olarak algılamak gerekir (Niemann ve Schmitter, 2009: s. 47) . Teori kapsamında kabul edilen aşamalı ilerleme fikri, aşağıda incelenen üç neofonksiyonalist tezin ilki olan yayılma (spill-over) tezinde detaylandırılmaktadır.

Neofonksiyonalizmin entegrasyonun nasıl ilerleyeceğine yönelik üç ana tezi bulunmaktadır: yayılma, elitlerin sosyalleşmesi ve supranasyonel çıkar gruplarının oluşması (Jensen, 2009: s. 72). Bunlardan ilki ve en önemlisi olan yayılma, neofonksiyonalizmin en temel kavramıdır. Belli bir alanda yapılan teknik işbirliğinin diğer yakın alanlarda da işbirliği yapılması yönünde teşvik ve baskı oluşturması, bunun sonucunda farklı alanlara yayılan ve genişleten entegrasyon sürecinin siyasi entegrasyonla neticelenmesi olarak açıklanabilecek yayılma kavramı, neofonksiyonalistlere göre siyasi liderlerin kontrolünden bağımsız ve otomatik gelişen bir süreçtir. Devletlerin üzerinde kurulan uluslarüstü yapılanmalar, yayılmanın gerçekleşmesinde itici bir güce sahiptir.

Yayılma etkisi; fonksiyonel yayılma şeklinde olabileceği gibi coğrafi ve siyasi yayılma şeklinde gerçekleşebilir. Coğrafi yayılma ile bölgedeki diğer devletlerin de entegrasyon sürecine dâhil olmaları kast edilmektedir. Siyasi yayılma ise entegrasyonun teknik alanların ötesine geçerek siyasi işbirliği mekanizmalarının kurulmasını ifade etmektedir (Şentürken, 2018: s. 11). Haas siyaset alanlarını yüksek (high) ve düşük (low) olmak üzere iki başlık altında incelemiştir. Buna göre güvenlik, savunma, dış politika gibi konular yüksek siyaset alanları; ekonomik ve teknik konular ise düşük siyaset alanları olarak kabul edilmiştir. Haas'a göre entegrasyon ilk aşamada düşük siyaset alanlarından başlar ve sonrasında yayılma etkisiyle yüksek siyaset alanlarına doğru yayılabilir (Pentland, 1973: s. 109-110).

Neofonksiyonalizmin ikinci tezi olan elitlerin sosyalleşmesi; uluslarüstü yapıların önemli olduğunu düşünen, entegrasyon sürecinin katılımcı tüm devlet ve uluslar için faydalı olacağına inanan siyasetçi, akademisyen, bürokrat ve sivil toplum mensuplarından oluşan elitlerin birbirleri arasında işbirliği ve entegrasyona bağlılıklarının artmasını, aralarındaki iletişimin güçlenmesini ifade etmektedir. Elitler entegrasyon sürecini teknik bir süreç olarak görmekte ve derinleşmesi için çaba göstermektedir (Arı, 2011: s. 446). Devletlerin bünyesindeki elitlerin ve insan toplulukları arasında kurulan bağların güçlenmesiyle sosyolojik bir entegrasyon da gerçekleşmektedir. Bunun neticesinde oluşacak uluslarüstü kimlik ve bağlılıkları yüksek çıkar gruplarının teşkil etmesiyle birlikte sosyolojik entegrasyonun üst bir otorite oluşum sürecine katkı sağlamaktadır (Temelkovska, t.y.: s. 54).

Neofonksiyonalizmin üçüncü tezi olan supranasyonel çıkar gruplarının oluşumu süreci de ikinci tezde öne sürülen elitlerin sosyalleşmesi süreci ile doğrudan bağlantılıdır. Supranasyonel çıkar grupları ibaresiyle kast edilen; büyük şirketler, siyasi partiler ve sosyal gruplardan müteşekkil çıkar gruplarıdır. Bu çıkar grupları entegrasyonun derinleşmesinin kendi çıkarlarının geliştirilmesi ve sorunlarının çözümü doğrultusunda yararlı olacağını düşünerek, devlet ve hükümetler isteksiz dahi olsa entegrasyonun gelişimi için işbirliği halinde itici gücü oluşturmaktadırlar. Uluslarüstü yapılarla bağlantı halinde olan bu çıkar grupları kendi aralarında karşılıklı kazanç ilişkisi kurar ve alanlarına giren konuları istişare ederler. Çıkar gruplarının ulusal sadakatleri zaman içerisinde supranasyonel örgütlenmelere kayacak ve bu gruplar faaliyetlerini bir üst seviyede yürüterek beklentilerini zamanla üst yapılara kaydıracaklardır (Niemann ve Schmitter, 2009: s. 48). Bu aidiyet ve beklentiler tarihsel ve duygusal nedenlerden kaynaklanmaz, supranasyonel yapıların sağladığı yararlarla bağlantılıdır. Duyulan aidiyet hissi, kurulan yeni üst yapının bu grupların beklentilerini karşılamasıyla doğru orantılıdır (Haas, 2004: s. 4-5).

Neofonksiyonalist teorisyenler, bölgesel entegrasyona ilişkin tüm dünyadaki süreçleri açıklamak amaçlı genel bir iddialı teori oluşturmak ve bu teoriyi sadece Avrupa'da değil diğer coğrafyalarda da uygulanabilir forma sokmak amaçlarıyla çalışmışlardır (Haas ve Schmitter, 1964: s. 706-707). Ancak, Avrupa entegrasyonunun zaman içerisindeki başarısı ve neofonksiyonalizmin bölgesel olarak Avrupa entegrasyonunu açıklamaya yoğunlaşması üzerine Avrupa Birliği'ni açıklayan bir teori olarak kabul edilmesine neden olmuştur. İlk olarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun oluşturulması şeklinde tasarlanan süreç, zamanla ekonomik ve siyasi

entegrasyona doğru evrilmiştir. Süreç tam bir federal yapı kurulmasıyla neticelenmemiş olsa da, günümüzde ortak dış politika oluşturulmasına varacak kadar ilerleme söz konusu olmuştur.

Neofonksiyonalizmin Haas ile birlikte önemli teorisyenleri Leon N. Lindberg[6] ve Philippe C. Schmitter[7] olarak sıralanabilir (Şentürken, 2018: s. 8). Neofonksiyonalizmin Haas'tan sonra önemli temsilcilerinden biri olan Lindberg siyasi bütünleşmeyi; ulusların iç ve dış politikalarını, diğer uluslardan bağımsız yürütme isteklerinden vazgeçerek ortak karar almaya yöneldikleri ve bu minvaldeki kararları merkezi organlara devrettikleri süreç olarak tanımlamıştır. Lindberg temel iç ve dış poltitika konularının ulusal düzeyden daha üst bir düzey olan kurulan yeni merkezi organlar nezdinde karara bağlanması gerektiği yaklaşımına sahiptir (Özen, 1998: s. 41).

Philippe C. Schmitter; Avrupa entegrasyonunun duraklamaya başladığı ve neofonksiyonalizmin güç kaybettiği bir süreçte 1970 yılında "A Revized Theory of Regional Integration" isimli makalesini yayımlayarak teorinin eksiklerini gidermeyi ve eleştirilere cevap vermeyi amaçlamıştır (Şentürken, 2018: s. 20). Schmitter yaptığı çalışmada otomatik bir yayılma (spill-over) etkisini reddetmiş, yayılmayı organizasyonun hem yetki alanında hem de otoritesindeki artış olarak tanımlamıştır. Buna alternatif olarak entegrasyon kapsamında kurulan organizasyonun yetki alanı artarken otoritesinde değişim olmamasının veya entegrasyonun otoritesi ve karar alma yetkilerinde artış olurken bu artışın yeni alanlarda olmasının reddedilmesinin de mümkün olabileceğini öne sürmüştür. Bir diğer ihtimal ise entegrasyonun karar alma yetkisi ve otoritesi artarken kapsamında azalma olmasıdır. Tüm bunların yanı sıra spill-back olarak ifade edilen ve organizasyonun hem kapsamında hem de otoritesinde azalma meydana gelmesini ifade eden durum entegrasyonlar açısından mümkün olabilir (Niemann ve Schmitter, 2009: s. 51). Schmitter, neofonksiyonalist teori kapsamında süreç vurgusunu daha da somutlandırmış ve otomatik olarak siyasi entegrasyon sürecine geçmeyen tecrübelerin başarısız olarak nitelendirilmesinin yanlış bir analiz olduğunu savunmuştur (Şentürken, 2018: s. 24).

1960'lı yıllara girilirken oldukça popüler olan teorinin etkisi Avrupa entegrasyon sürecinin boş sandalye krizi (1960'lar ve Füzyon Anlaşması bölümünde incelenmektedir)

[6] 1932 doğumlu ABD'li siyaset bilimci. Araştırma alanları siyasi ekonomi ve Avrupa politikasıdır (University of Wisconsin-Madison, t.y.).

[7] 1936 doğumlu ABD'li siyaset bilimci. Araştırma alanları kıyaslamalı siyaset ve bölgesel entegrasyondır (European University Institute, t.y.).

ve Charles de Gaulle'nin[8] Birleşik Krallık'ın üyeliğini iki kez vetosuyla birlikte 1965'ten itibaren 1970'ler boyunca azalmıştır. Haas'ın kendisi dahi teorinin etkisinin azaldığını, modasının geçtiğini ve gerilemelerin yaşandığını ifade etmiştir (Schmitter, 1970: s. 144-145). Avrupa Toplulukları'nın entegrasyonunun tekrardan hız kazanması ve Avrupa Birliği'ne dönüşme süreci ile birlikte 1990'lı yıllardan itibaren teorinin popülaritesi tekrardan artmıştır (Kahraman, 2016: s. 125). 2008 ekonomik krizi, Brexit süreci ve Covid-19 pandemisinin olumsuz etkileri ile birlikte AB entegrasyonunda yayılma etkisinin tersi gerçekleşerek gerileme yönünde seyretmekte olduğu fikirleri ise günümüzde devleti temel alan ve güvenliği önceleyen realist ve neorealist teoriler karşısında neofonksiyonalist entegrasyon teorilerinin günümüzde güç kaybetmesine neden olduğu öne sürülebilir.

2.2.3. Ekonomik Entegrasyon Modelleri

2.2.3.1.Tercihli Ticaret Anlaşması

Tercihli ticaret anlaşmaları, en zayıf iktisadi entegrasyon türüdür. Tercihli ticaret anlaşmalarına taraf olan devletler tek taraflı veya karşılıklı olarak belirli mallar üzerindeki gümrük tarifelerini indirirler, diğer ülkelere karşı ise kendi gümrük tarifelerini uygulamayı sürdürürler (Şahin, 2016: s. 20). Tercihli ticaret anlaşmaları 2. Dünya Savaşı kurulan sistemde GATT Anlaşmasıyla (The General Agreement on Tariffs and Trade, Madde 24) yasaklanmıştır. GATT Anlaşması, 1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü'nün kurucu anlaşmasının 1. ekinde yer alan anlaşmalar arasında sayıldığından bu yaklaşım Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasıyla sürmüştür (Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması, 1994). Tercihli ticaret anlaşmalarına olumsuz yaklaşılmasının nedeni, gümrük tarifeleri ve kotaların tamamen kaldırılmadığı bu sistemde ticaretin tamamen serbestleştirilmesinin hem mümkün olmaması hem de hedeflenmiyor olmasıdır.

ABD-Çin arasında başlayan ticaret savaşları ile dünya genelinde korumacı eğilimler artmış ve ülkeler genel olarak tercihli ticaret anlaşmalarına yönelmişlerdir. Covid-19 pandemisiyle korumacılığın ekonomik ve sağlıkla ilgili sorunlar nedeniyle artması da bu süreci hızlandıran başka bir unsur olmuştur.

[8] Charles de Gaulle (1890-1970): Fransız asker ve siyasetçi. 1. ve 2. Dünya Savaşları'nda asker olarak görev yapmıştır. 2. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası'na karşı yenilgiyi reddederek Özgür Fransa hareketinin önderliğini üstlenmiştir. 1944-46 arası Fransız hükümeti başkanlığı, 1958-59 arası Başbakanlık ve 1959-69 arası Cumhurbaşkanlığı görevlerini yürütmüştür (Pickles, D. M., 1998).

2.2.3.2.Serbest Ticaret Bölgesi

"Serbest ticaret bölgesi, üyeleri arasında ticareti kısıtlayan veya engelleyen tarife ve kota gibi sınırlamaların ortadan kaldırıldığı ve üye ülkelerin birlik dışında kalanlara karşı ortak bir tarife uygulama yükümlülüğü altında bulunmadıkları ekonomik birleşme türüdür." (Şahin, 2016: s. 21). Üye ülkeler bu kapsamda aralarındaki mal ticaretine yönelik kısıtlamaları kaldırmakla birlikte, üçüncü ülkelere karşı tarife belirleme ve ticaret politikası oluşturma yönünden serbesttirler (Dura, Atik ve Dumrul, 2015: s. 7). Ayrıca, kendi aralarında malların serbest dolaşımı mümkün iken kişiler, hizmet ve sermaye gibi üretim faktörleri entegrasyon kapsamı dışındadır. Serbest ticaret anlaşması (STA) kapsamında yer alan tarafların iktisadi politikaları uyumlulaştırılmaz ve ilgili ekonomik kurumları arasında bir entegrasyon veya birleşme söz konusu olmaz.

Serbest ticaret bölgesi kurulmasında bölgede yer alan tarafları arasında ticaretin arttırılması, iktisadi işbirliğinin geliştirilmesi, yeni pazarlara erişim, ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, sanayi girdi maliyetlerinin düşürülmesi ve sektörlerin rekabet gücünün arttırılması gibi amaçlar bulunmaktadır. Ayrıca, taraf ülkeler üçüncü ülkelerden bu ülkelerle gümrük tarifelerinin göreceli olarak düşük olduğu STA tarafı bir ülke üzerinden daha düşük gümrük vergisi ödeyerek dolaylı ithalat yapabilmektelerdir. Oluşması muhtemel böylesi durumlar STA tarafı ülkelerin lehine olmakla birlikte üçüncü ülkelerin aleyhine olacağından menşe araştırmalarına konu olabilecektir.

"DTÖ terminolojisinde Bölgesel Ticaret Anlaşmaları (BTA) olarak nitelendirilen Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) ve Gümrük Birlikleri (GB), DTÖ üyesi ülkeler arasında mal ticaretini düzenleyen En Çok Gözetilen Ulus (MFN) kuralının temel istisnasını teşkil etmektedirler. (http://www.mfa.gov.tr/serbest-ticaret-anlasmalarinin-yeri-ve-turkiye_nin-dis-ticaretinin-gelistirilmesindeki-onemi.tr.mfa)" "BTA'larıyla ilgili kurallar DTÖ Anlaşmalarının temelini oluşturan 1947 tarihli Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) 24. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre üye ülkelerin gönüllü anlaşmalar yoluyla Gümrük Birlikleri ve Serbest Ticaret Alanları oluşturarak daha yakın bütünleşme sağlama ve böylece ticareti serbestleştirmeyi genişletme arzuları kabul edilmiştir."

2.2.3.3.Gümrük Birliği

Gümrük birliğinde, serbest ticaret bölgesinde olduğu gibi kapsamda yer alan ülkeler arasındaki mal ticaretinin önünde engel olan gümrük tarifesi ve kota gibi mekanizmaların kaldırılmasının yanı sıra üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük

tarifesi uygulanmaktadır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2002: s. 9). Gümrük birliği bu yönüyle serbest ticaret bölgesinden daha ileri bir iktisadi birleşme türüdür. Diğer bir deyişle; her gümrük birliği bir serbest ticaret bölgesidir, ancak her serbest ticaret bölgesi bir gümrük birliği değildir. Bununla bağlantılı olarak, gümrük birliğinde serbest dolaşım ilkesi geçerli iken serbest ticaret bölgesinde menşe kuralları geçerli olmaktadır (Şahin, 2016: s. 22).

Gümrük birliğinin serbest ticaret bölgesine oranla bünyesinde yer alan ülkelere üçüncü taraflara karşı daha güçlü bir pazarlık gücü kazandırdığı söylenebilir. Dışarıya karşı ortak ticaret politikası geliştiren ülkeler gümrük birliği kurarak dışarıya karşı bir ticaret bloğu oluşturmakta ve blok olarak hareket etmenin getirdiği özellikle iktisadi olmak üzere iktisadi ve siyasi konularda birlikte masaya daha güçlü oturabilmektedir. Blok içerisinde de koruma duvarlarının düşmüş olmasının üretici ve tüketicilere avantajlar getireceği söylenebilir. Üreticiler için daha büyük pazarlara açılma olanağı oluşmakta, tüketiciler içinse ülkelerin farklı sektörleri arasında rekabetin artmasıyla daha uygun fiyatlı ürüne daha yüksek kaliteyle erişebilme imkânları ortaya çıkabilmektedir.

2.2.3.4.Ortak Pazar

Gümrük birliğinden daha ileri seviye bir entegrasyon türü olan ortak pazarda taraf ülkeler arasında gümrük birliğinde olduğu gibi gümrük tarifeleri ve kotalar kaldırılmakta, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanmaktadır. Buna ek olarak emek ve sermaye gibi tüm üretim faktörlerinin taraf ülkeler arasında serbest dolaşımı da sağlanmaktadır. Böylece üye ülkelerin münhasır pazarları tek bir pazar gibi işlem görmekte, sermaye ve emeğin müdahalesiz akışı mümkün olmaktadır (Şahin, 2016: s. 24-25).

1957'de kurucu altı ülkenin bir araya gelmesiyle oluşturulan Avrupa Toplulukları 1992 yılında ortak maliye ve ekonomi politikalarının kurgulandığı Avrupa Birliği'nin oluşumuna dek bir ortak pazar olma özelliği göstermiş, bu tarihten sonra ise ekonomik birlik aşamasına geçmiştir. 1991 Asuncion Anlaşması'yla kurulan Mercosur da ortak pazar olma amacıyla kurulmuştur.

2.2.3.5.Ekonomik Birlik

Ekonomik birlik, ortak pazarın sahip olduğu özellikleri taşımakta bunun yanı sıra birlikte yer alan ülkelerin ekonomi ve maliye politikaları da uyumlulaştırılmaktadır. Ülkeler ortak para birimi kullanmakta, uyguladıkları para ve maliye politikaları uyumlulaştırılmaktadır. Bu aşamaya geçilebilmesi için üye ülkeler arasındaki vergi

politikalarının da uyumlulaştırılması, tek bir para ve bankacılık sisteminin kurulması, ortak maliye ve ekonomi politikalarının belirlenmesi amacıyla devletler üstü organların kurulması gerekmektedir (Şahin, 2016: s. 26).

Avrupa Birliği'nin ekonomik birlik niteliği kazanması 1992 Maastricht Anlaşmasıyla olmuştur. Anlaşmayla ortak para birimi Euro oluşturulmuştur. Ayrıca üye ülkelere enflasyon oranları, kamu açıkları, kamu borçları ve faiz oranlarıyla ilgili kriterler konmuştur. Ortak para politikası yürütülmesi amacıyla 1998 Amsterdam Anlaşmasıyla Avrupa Merkez Bankası kurulmuştur.

3. BÖLÜM: MERCOSUR

3.1. Temel Özellikler

Mercosur; Latin Amerika'da Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay arasında kurulmuş olan ortak pazarın adıdır. Resmi adı Güney Ortak Pazarı (Mercado Comun del Sur) olup kısaca Mercosur olarak bilinmektedir. 1991 tarihli Asuncion Anlaşması ile kurulmuştur.

Mercosur'un kurulma amacı; üyeleri arasında serbest ticaretin geliştirilmesi, zenginlik ve refah düzeyinin arttırılması, üçüncü taraflarla yürütülen siyasi ve ekonomik müzakerelerde blok olarak birlikte hareket edilerek pazarlık gücünün arttırılması, üye ülkelerin vatandaşları arasında yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, çoğulculuk ve şeffaflıkla mücadele, demokrasinin güçlendirilmesi, temel hak ve özgürlüklerin korunmasıdır. Başarılı bir iktisadi ve siyasi entegrasyon olan Avrupa Birliği'nin Mercosur ülkeleri tarafından model alındığı söylenebilir.

Mercosur'un hâlihazırda dört tam üyesi vardır: Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay. Bu ülkeler aynı zamanda kurucu üyelerdir. 5. üye olarak 2012 yılında Venezuela Ortak Pazara dâhil olmuştur. Ancak, Venezuela'nın üyeliği Maduro'ya karşı girişilen eylemlerin Maduro tarafından bastırılması sürecinde yaşanan olaylar nedeniyle 2016 yılında askıya alınmıştır.

Mercosur'un 2012 yılında Bolivya'yı da alarak genişlemesi planlanmış ancak Bolivya ile imzalanan üyelik anlaşması Brezilya parlamentosu iç onay sürecini tamamlamadığından henüz yürürlüğe girmemiştir. Mercosur'un ortak üyeleri Bolivya, Ekvador, Guyana, Kolombiya, Peru, Surinam ve Şili'dir.

Mercosur'un daimî sekretaryası Uruguay'ın başkenti Montevideo'da bulunmaktadır. Resmi dilleri İspanyolca, Portekizce ve Guarani'dir. Mercosur kapsamında yer alan 4 ülkenin toplam nüfusu 295 milyon, toplam gayrisafi yurtiçi hasılası (GSYİH) 3,4 trilyon dolar, toplam yüzölçümü ise 14.869.775 km²'dir (Mercosur, t. y.). Mercosur; AB ve Kuzey Amerika'da ABD, Kanada ve Meksika arasındaki yürürlükte olan serbest ticaret alanından sonra dünyadaki en büyük ticari blok olma özelliğine sahiptir.

Harita 1: Güney Ortak Pazarı (Mercosur)[9]

Kaynak: ILearn Cana, 2021

Mercosur'un organları; Ortak Pazar Konseyi, Ortak Pazar Grubu, Ticaret Komisyonu, Mercosur Parlamentosu (Parlasur), Sosyo-Ekonomik Danışma Forumu, Mercosur Sekretaryası, Daimî Gözden Geçirme Mahkemesi, İdare ve İş Mahkemesi, Hukuk Devletini Destekleme ve Geliştirme Merkezi'dir. En yetkili organı; yılda iki kez devlet başkanlarının da katılımıyla toplanan, üye ülkelerin dışişleri ve ekonomi bakanlarından oluşan Ortak Pazar Konseyi'dir. Mezkûr konseyin ev sahipliği üyeler arasında alfabetik sıra rotasyonuna göre değişmektedir. Ortak Pazar Grubu ise; üye ülkeler tarafından gönderilen temsilcilerden oluşmakta ve Ortak Pazar Konseyi'nin aldığı kararları uygulamaktadır. Ülkelerin gönderdiği temsilciler arasından dışişleri ve ekonomi

[9] Mercosur üyeleri haritada koyu mavi ile gösterilmektedir. Açık mavi olan ülkeler Mercosur'un ortak üyeleridir.

bakanları, merkez başkanları ve ülke koordinatörleri yer almaktadır (Filho, Lixinski ve Giupponi, 2010: s. 36).

3.2. Tarihçesi

3.2.1. Tarihsel Çerçevede, Arjantin-Brezilya Özelinde Mercosur Ülkeleri Arası İlişkiler

Mercosur'un oluşumuna giden süreci incelerken, hiç kuşku yok ki Arjantin-Brezilya arası ilişkilerin tarihsel gelişiminin anlaşılması büyük önem taşır. Bu iki ülke Mercosur bünyesinde yer alan diğer iki üye olan Paraguay ve Uruguay ile kıyaslandığında nüfus, ekonomi ve yüzölçümü bakımından daha kalabalık ve büyüktür. Bununla paralel olarak ortak pazar içerisindeki etkinliği de daha fazladır. Mercosur'un en büyük ülkesi olan Brezilya ile onun hem bölgesel müttefiki hem de rakibi Arjantin arasında 19. yüzyıl başlarında[10] kazandıkları bağımsızlıktan bugüne zaman zaman sert, zaman zaman daha ılımlı bir rekabet var olmuştur. Bu rekabetle birlikte özellikle 1980'li yıllarda etkisi artan bir işbirliği gelişmiştir. Bahse konu işbirliğine değinmeden önce 20. yüzyıldaki bazı işbirliği girişimlerine değinilecektir. Bununla beraber, Paraguay ve Uruguay'ın da içinde olduğu diğer işbirliği girişimlerinden de kısaca bahsedilecektir.

Arjantin ve Brezilya arasında tarihsel bir rekabet olsa da, iki ülke arasında Uruguay üzerinde hâkimiyet kurmak için gerçekleşen 1825-28 yıllarında yaşanan Cisplatine Savaşı dışında bir savaş iki ülkenin bağımsızlık süreçleri sonrasında yaşanmamıştır. Arjantin-Brezilya arasındaki gerçekleşen Cisplatine Savaşı'nın nedeni Brezilya'nın bağımsızlığını kazanmasının ardından Uruguay'ı işgal etmesi ve Arjantin'in Uruguay'ı doğal bir parçası olarak görmesinden dolayı bu işgali kabul etmemesidir. Savaş Arjantin'in kısmi üstünlüğüyle sona ermiş, ancak kesin bir üstünlük oluşmamıştır. Savaş neticesinde Uruguay 1828 yılında bağımsızlığını kazanmıştır (Seckinger, 1976: 242) (Armaoğlu, 2010: 979-981).

Arjantin ve Brezilya arasında Şili'nin de katılımıyla 1. Dünya Savaşı esnasında[11] imzalanan ABC Paktı, Brezilya'nın iç onay süreçlerini tamamlamaması nedeniyle yürürlüğe girmemiştir. ABC Paktının ismi ABC ülkeleri olarak bilinen ülkeler arasında imzalanmasından gelmektedir. Arjantin, Brezilya ve Şili'nin isimlerinin İngilizcesinin baş harflerinin yan yana getirilerek türetilen ABC ülkeleri ismi bu üç ülkeyi tabir etmek

[10] Arjantin'in bağımsızlık tarihi 9 Temmuz 1816, Brezilya'nın 7 Eylül 1822'dir (Ticaret Bakanlığı, 2020a) (Ticaret Bakanlığı, 2020b).
[11] 25 Mayıs 1915

için kullanılmaktadır. Pakt; mezkûr ülkelerin dışişleri bakanları arasında uluslararası anlaşmazlıklara çözüm bulunma süreçlerini kolaylaştırmak amacıyla Buenos Aires'te imzalanmıştır. Paktın yürürlüğe girmemesinde Monroe Doktrini uyarınca Latin Amerika'daki nüfuzunu arttırmayı amaçlayan AB'nin baskısı etkili olmuştur (Gardini, 2010: s. 20).

1961 yılında dönemin Arjantin ve Brezilya Devlet Başkanları tarafından imzalanan Uruguaiana Dostluk ve Danışma Anlaşması'nın iç onay süreçleri, Arjantin Senatosu tarafından Brezilya'nın dominasyonundan çekinilmesi nedeniyle ertelenmiştir (Gardini, 2010: s. 21). 1962 yılında Arjantin Devlet Başkanı Frondizi'nin devrilmesi, 1964 yılında da Brezilya Devlet Başkanı Goulart'ın askeri darbe neticesinde düşürülmesi neticesinde Uruguaiana Sözleşmesi tamamen gündemden düşmüştür.

Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay'ın birlikte içerisinde yer aldığı ilk ekonomik entegrasyon hareketi LAFTA (Latin American Free Trade Agreement/Latin Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) olmuştur. LAFTA'nın Arjantin, Bolivya, Brezilya, Ekvator, Kolombiya, Küba, Meksika, Panama, Paraguay, Peru, Şili, Uruguay ve Venezuela olmak üzere on üç üyesi bulunmaktaydı (Britannica, 1998a). LAFTA 1980 yılında yürürlükten kaldırılmış ve yerini LAIA (Latin American Integration Association/Latin Amerika Entegrasyon Birliği) almıştır. LAIA'nın LAFTA'dan en temel farkı çok daha esnek bir entegrasyon hareketi olması, üyeleri arasında gümrük tarifelerinin kaldırılması için net tarihler öngörmemesi, bunun yerine tercihli ticaret anlaşmalarını teşvik etmesidir (Coffey, 1998: s. 3).

1970'li yıllarda Brezilya'nın bölgesel ve küresel olarak Arjantin'e oranla daha baskın olduğu ve aralarında süregelen rekabetin bu iki ülkenin Uruguay'la yaptıkları işbirliğini doğrudan etkilediği görülmektedir. İki rakip ülke, birbirlerinin uluslararası hamlelerini yakından takip etmekte ve bu doğrultuda adımlar atmaktadır. Dönemin Arjantin Devlet Başkanı Peron'un girişimleriyle 1974'te Arjantin ve Uruguay arasında CAUCE'nin (Convenio Argentino Uruguayo de Cooperación Económica/Arjantin-Uruguay Ekonomik İşbirliği Sözleşmesi) imzalanmasından hemen bir yıl sonra Brezilya ve Uruguay arasında 1975'te PEC (Protocolo de Expansión Comercial/Ticaretin Arttırılması Protokolü) imzalanmıştır. Her iki sözleşme/protokol de kısıtlı bir kapsama sahipti (Gardini, 2010: s. 25-26).

Arjantin, Brezilya ve Paraguay topraklarından geçen Parana Nehri'nin kullanımı konusunda özellikle Arjantin-Brezilya arasında çıkan gerilimlere çözüm bulunabilmesi

amacıyla 1979 yılında bu üç ülke arasında üçlü anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma, Mercosur ülkelerinden üçünü kapsaması ve Arjantin-Brezilya arasındaki önemli bir ihtilafa çözüm getirmesi bakımından önemlidir. Sorunun evveliyatına bakıldığında; 1969 yılında Arjantin ve Brezilya arasında Brasilia Anlaşması'nın imzalandığı ancak bu anlaşmanın sorunlara çözüm olmaktan uzak kaldığı ve konunun Arjantin tarafından Birleşmiş Milletler'e taşındığı görülmektedir. Bu konuda BM Genel Kurulu tarafından 1972 tarihli 2995 sayılı kararı alınmıştır (Gardini, 2010: s. 24). Karara göre, iki ülke arasında istişare ve danışma mekanizmaları kurulması öngörülmüştür.

Ne var ki BM kararı su sorununun çözümü noktasında yetersiz kalmış, 1973 yılında Brezilya ve Paraguay'ın ortak yürüttüğü Itaipu baraj projesi nedeniyle Arjantin ile aralarında anlaşmazlıklar çıkmıştır. Buna cevaben Arjantin; önce 1973 yılında Uruguay ile Plata River Anlaşması imzalayarak aralarındaki nehirle ilgili ihtilafları çözmeyi, sonrasında da aynı yılın Aralık ayında Paraguay'la Yacireta Anlaşması'nı imzalayarak Corpus Projesi'ni[12] hayata geçirmeyi hedeflemiştir (Gardini, 2010: s. 25). 1979 yılında Arjantin, Brezilya ve Paraguay arasında imzalanan üçlü anlaşma ile sorun çözülerek yürütülen baraj projelerinin eşgüdüm halinde ilerlemesi sağlanmıştır.

1973 yılında çıkan Petrol Krizi ile başta Brezilya olmak üzere Mercosur ülkelerinin enerji üretiminde alternatif kaynaklar kullanmalarının önemi net olarak ortaya çıkmıştır (Gardini, 2010: s. 29). Krizle paralel olarak çıkan küresel ekonomik çalkantılar, Mercosur üyesi ülkeleri bölgesel işbirliği fikrine yakınlaştırmıştır. 1979 yılında imzalanan anlaşma bu işbirliği fikri açısından önemli bir tarih olmakla birlikte, Arjantin-Brezilya arasında bu tarihte temel güven bunalımları olduğu ve bu güven bunalımlarının aşılabilmesinin ancak 1980'li yıllarda mümkün olduğu görülmektedir. Bu anlamda, 1980-91 arası gelişmeler Mercosur'un kurulması açısından temel dönüm noktalarını barındırmaktadır.

Brezilya Devlet Başkanı General Figueiredo'nun Mayıs 1980'de Arjantin'e yaptığı ziyaret 1935 yılından o güne başkanlar düzeyinde yapılan ilk ziyaret olmuştur (Gardini, 2010: s. 31). Başkanlar düzeyinde yürütülen diplomasi, ilişkilerin geliştirilmesi ve güven bunalımların üstesinden gelinmesi bakımından oldukça önemli olmuştur. 1980 yılında imzalanan Nükleer İşbirliği Anlaşması liderler diplomasisinin doğrudan bir sonucudur. Bu vesileyle işbirliği süreci artarak devam etmiştir. Anlaşma kapsamında teknik personel değişimi ve eğitimi, nükleer materyallerin fiziksel korunması, uranyum

[12] Paraguay ve Arjantin arasında Yacitera ve Ituapu nehirlerinden elektrik üretimine yönelik tasarlanan baraj projesi

geliştirilmesi ve nükleer işbirliğinin sağlanması hedeflenmiştir (Lucángeli, 1998: s. 30). İmzacı iki devletin bu tarihteki idareleri darbeler neticesince askerler tarafından yürütülmektedir. Nükleer enerji üretiminin geliştirilmesi girişimi, petrol zengini olmayan bu ülkelerin su vb. kaynaklardan alternatif enerji üretimini arttırmak amacıyla attıkları bir diğer adım olarak da görülmektedir.

1982 yılında Arjantin ve Birleşik Krallık arasında Falkland Adaları'nın Arjantin tarafından işgali nedeniyle çıkan savaşta Brezilya'nın takındığı tutum, Arjantin-Brezilya ilişkilerinin iyi yönde seyri açısından önemli olmuştur. Adaların Arjantin'in saldırgan tavrıyla işgali neticesinde savaşın patlak vermesi nedeniyle uluslararası kamuoyunda Arjantin genel olarak tepkiyle karşılanmış, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından Arjantin'e ambargolar uygulanmaya başlamıştır. Brezilya savaş süresince resmi olarak tarafsız bir tutum alsa da; Arjantin'in tezlerine karşı pozitif tutum takınmış, ambargoların karşısında yer almış ve sorunun barışçıl yollardan çözülmesi için BM, Birleşik Krallık ve uluslararası kamuoyu nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Ayrıca, Birleşik Krallık'ın Arjantin anakarasına saldırmaması gerektiğinin en önemli savunucularından olmuştur. Arjantin'in ekonomik ambargolara karşı uluslararası ticaretinin olumsuz etkilenmemesi için güneyde yer alan limanlarının Arjantin tarafından kullanılmasına izin vermiştir (Mukhametdinov, 2019: s. 150). Ayrıca, savaş sürecinde kısıtlı da olsa Arjantin açısından önemli sayılabilecek askeri yardımda bulunmuştur.

Arjantin-Brezilya ilişkileri iki ülkenin yıllar[13] süren askeri idarelerden sonra demokrasiye dönüş ile beraber pozitif ivme kazanmıştır (Gardini, 2010: s. 42). Arjantin'in geçiş süreci 1982-83, Brezilya'nın ise 1984-85 yıllarını kapsamaktadır. Bu yıllar esnasında her iki ülke nezdinde de işbirliğinin arttırılması ve entegrasyon fikirleri olgunlaşmıştır. Her iki ülke de demokrasiye geçişle birlikte, askeri yönetimler sürecinde bozulan ekonomilerinin toparlanması için dış borca bağımlı olduğundan ABD ile dengeli ilişkilere sahip olmaya önem vermektedir. Bununla beraber, uluslararası ilişkilerde bağımsız bir dış politikası hedef ve motivasyonunda olduklarından, yapacakları işbirliği ve bölgesel entegrasyonun, üçüncü taraflarla kuracakları ilişkilerde kendilerine güç kazandıracağına ve pazarlık güçlerini arttıracağına inanmışlardır. Her iki ülke de yaşadıkları benzer ekonomik ve politik sorunlara ortaklaşa çözümler bularak, sorunların çözümü noktasında beraber hareket etmenin önemli olduğu kanaatine varmıştır.

[13] Arjantin'de 1976-1983 arası, Brezilya'da 1964-85 arası

1985'te Arjantin Devlet Başkanı Raul Alfonsin[14] ve Brezilya Devlet Başkanı Jose Sarney'in[15] ve katılım sağladığı liderler zirvesini müteakiben 30 Kasım 1985'te sınır şehri Iguazu'da, iki ülke arasında Iguazu Deklarasyonu imzalanmıştır. Deklarasyonun somut sonucu olarak işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla iki ülkenin dışişleri bakanlarının başkanlığında kamu ve özel sektör temsilcilerinden oluşan Ortak Komite oluşturulmuştur. Bazı araştırmacılar[16], Iguazu Deklarasyon'nu ikili entegrasyonun başlangıcı olarak kabul ederler (Gardini, 2010: s. 41).

29 Haziran 1986'da Buenos Aires'te iki ülkenin devlet başkanları tarafından PICEAB (Programa de Integracion y Cooperacion Economica Argentina-Brasil/Arjantin-Brezilya Ekonomik Entegrasyon ve İşbirliği Programı) Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma kapsamında karşılıklı ticaretin önünde engel olan tüm bariyerlerin on yıllık süreç içerisinde kaldırılması ve serbest ticaretin teşvik edilmesi öngörülmüştür. Anlaşmanın imzalanmasından itibaren, Nisan 1988'e kadar başkan seviyesinde altı toplantı düzenlenmiş, farklı sektörleri[17] muhteviyatına alan 12 protokol ve sonrasında ulaşım, iletişim ve parasal işbirliği konularında 12 ilave protokol imzalanmıştır (Behar, 2000: s. 9).

PICEAB Anlaşması'nın imzalanmasından sonraki iki yıl içerisinde yaşanan gelişmelerin somut bir sonucu olarak, Kasım 1988'de iki ülke arasında Entegrasyon ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (Treaty on Integration and Economic Cooperation) imzalanmıştır (Gardini, 2010: s. 80). Anlaşma ile on yıl içerisinde tüm bariyerlerin kaldırılarak serbest ticaret alanı kurulması öngörülmüştür. Ortak pazar kurulması ise bunu müteakiben gerçekleşecek uzun dönemli bir proje olarak kabul edilmiştir. Ortak pazar için herhangi bir somut zaman çizelgesi öngörülmemiştir.

Entegrasyon süreci 1988 yılında öngörülenden daha hızlı ilerlemiş ve Arjantin-Brezilya arasında 6 Haziran 1990 tarihinde Buenos Aires Anlaşması imzalanmıştır (Lucángeli, 1998: s. 39). Anlaşmaya göre 1994 yılı sonuna kadar iki ülke arasında ortak pazarın tamamlanması öngörülmüştür. Anlaşma bu yönüyle 1991 yılında imzalanan Asuncion Anlaşmasına çok benzemektedir. İki ülke arasında ilerleyen entegrasyon

[14] Raul Alfonsin (1927-2009): 1983-89 yılları arası Arjantin Devlet Başkanı. Arjantin'de 8 yıl süren askeri rejim sonrasında demokrasiye dönüş ile birlikte Devlet Başkanı seçilmiştir (Britannica, 1998b).

[15] Jose Sarney (1930-): 1985-90 yılları arası Brezilya Devlet Başkanı. Brezilya'da 15 Ocak 1985 tarihinde yapılan seçimler neticesinde 1964 yılında itibaren süren askeri yönetimde yerini demokrasiye bırakmıştır. Başkan seçilen Tancredo Neves'in ölümü üzerine yeni Başkan olarak yardımcısı Jose Sarney göreve başlamıştır (Oxford Reference, t.y.)

[16] Gardini tarafından Rubens Antonio Barbosa referans gösterilmiştir.

[17] İkili ticaret, temel tarım ürünleri üretimi, sınai kalkınma ve enerji.

sürecine Paraguay ve Uruguay'ın da dâhil olmasıyla dört ülke arasında imzalanan Asuncion Anlaşması (1991) Buenos Aires Anlaşması'nın yerine geçmiştir.

3.2.2. Kuruluş Süreci

3.2.2.1.Asuncion Anlaşması

SSCB'nin yıkılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte; tüm dünyada serbest ticaret, küreselleşme, bölgesel entegrasyonlar ve demokrasi kavramlarının etkisi artmaya başlamıştır. Latin Amerika'da askeri yönetimlerin yerlerini demokrasilere bırakma eğilimi, 1989'da Paraguay ve Şili'nin demokrasiye dönüşleriyle sürmüştür.

Ağustos 1990'da Arjantin ve Brezilya, Paraguay ve Uruguay'ı Buenos Aires Anlaşması'yla başlatılan nihai hedefi ortak pazar olan entegrasyon sürecine katılmaya davet etmiştir. 1 Ekim 1990'da dört ülkeden delegasyonlar müzakere için bir araya gelmişler ve süreç Asuncion Anlaşması'nın imzalanmasıyla nihayete ermiştir.

Mercosur'un kurucu anlaşması olan Asuncion Anlaşması 26 Mart 1991 tarihinde Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay tarafından imzalanmıştır (Organization of American States, t.y.). Arjantin ve Brezilya tarafından Buenos Aires Anlaşması ile konulan 1994 yılı sonuna kadar tüm gümrük tarifelerinin kaldırılması amacına dair hüküm Asuncion Anlaşması'nda da yer almıştır. Aynı zamanda imzacı taraflar üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulamayı kabul etmişlerdir (Behar, 2000: s. 2).

Asuncion Anlaşması'yla kurulan karar alma organları Ortak Pazar Konseyi ve Ortak Pazar Grubu'dur. Dışişleri ve ekonomi bakanlarından oluşan Ortak Pazar Konseyi Mercosur'un en üst düzey karar alma organıdır. Anlaşmayla Mercosur Sekretaryası kurulmuştur. Sekretarya Uruguay'ın başkenti Montevideo'da faaliyet göstermektedir.

3.2.2.2.Brasilia Protokolü

Brasilia Protokolü, Mercosur üyesi dört ülke tarafından Aralık 1991'de imzalanmış ve iç onay süreçlerinin tamamlamasının ardından 24 Nisan 1993'te yürürlüğe girmiştir. Protokolle, uyuşmazlıkların çözümü konusunda nasıl bir yol izleneceği hüküm altına alınmıştır. Buna göre, uyuşmazlık taraflarına öncelikle müzakereler ve danışma yoluyla uyuşmazlık çözümü önerilmekte, bunun olmaması durumunda ise hakemlik müessesesi devreye girebilmektedir. Hakemlik müessesesi her iki taraftan da birer temsilci ve bağımsız bir hakem olmak üzere toplam üç kişiden oluşmaktadır (Coffey, 1998: s. 12).

Brasilia Protokolü kapsamında kurulan sistem aktif olarak işlememiş, toplamda sadece 11 konu çözüme kavuşturabilmiştir. 2002 yılında kabul edilen Olivos Protokolü, Brasilia Protokolü'nü ilga etmiştir.

3.2.3. Ouro Preto Protokolü

Ouro Preto Protokolü, Asuncion Anlaşması'na eklenmek üzere Aralık 1994'te imzalanmış ve 15 Aralık 1995'te üye ülkelerin iç onay süreçlerini tamamlanmasını müteakiben yürürlüğe girmiştir (O'Keefe, 2009: s. 137). Protokolün en önemli getirisi, Mercosur'un kurumsal altyapısını düzenlemesi ve Asuncion Anlaşması'yla kurulan Ortak Pazar Konseyi, Ortak Pazar Grubu ve İdari Sekretarya organlarına ek olarak Mercosur Ticaret Komisyonu, Ortak Parlamenter Komisyon[18] ve Sosyo-Ekonomik Danışma Forumu'nun kurmasıdır. Protokolün altı kısımdan oluşan ilk bölümünde 1. maddede geçen altı Mercosur organı düzenlenmiştir.

Ouro Preto Protokolü, Mercosur'un uluslararası hukukta tüzel kişilik sahibi olduğunu ve uluslararası anlaşmalar imzalayabileceğini hükme bağlamıştır (Ouro Preto Protokolü, Madde 34-35). Mercosur'un yasal dayanağı; 41. maddede Asuncion Anlaşması, ek ve protokolleri, Ortak Pazar Konseyi ve Ortak Pazar Grubu Kararları ve Mercosur Ticaret Komisyonu Direktifleri olarak sayılmıştır. Zikredilen bu üç organın yasama yetkisi bulunmakta, aldığı karar ve çıkardığı direktifler bağlayıcı özelliğe sahip olmaktadır.

Protokolle birlikte Asuncion Anlaşması'yla hedeflenen ortak pazar henüz tam olarak kurulamamıştır. Mercosur, Ouro Preto Protokolü kapsamında henüz ortak pazarın tamamlanamadığı bir gümrük birliği olarak belirtilmiştir. Protokolün imzalandığı 1994 yılında henüz tamamlanmamış bir gümrük birliği özelliklerine sahiptir. Ortak pazar için önemli adımlardan biri Mercosur ülkeleri vatandaşlarının serbest dolaşımına müsaade eden 2002 Anlaşmaları olmuştur (Mukhametdinov, 2019: s. 51).

Protokolün 6. bölümü 'İhtilafların Halli Mekanizması' ve eki 'Mercosur Ticaret Komisyonu'na İletilen Şikâyetler Genel Prosedürü' kapsamında ihtilafların çözümü ile ilgili Asuncion Anlaşması ve Brasilia Protokolü'ne atıf yapılmakta ve özel sektörün ticari konularda yaşadığı anlaşmazlıkların çözümünün hızlandırılması hedeflenmektedir. 1995-99 arası süreçte İhtilafların Halli Mekanizması dokuzu Arjantin ikisi Brezilya tarafından olmak üzere yalnızca 11 kez kullanılmıştır (Malamud, 2005: s. 430).

[18] 2006 yılında Mercosur Parlamentosuna (Parlasur) dönüşmüştür.

3.2.4. Olivos Protokolü

Mercosur üyeleri tarafından 2002'de imzalanan protokol, ülkelerin iç onay süreçlerini tamamlamalarını müteakiben 1 Ocak 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Muhteviyatını, Mercosur bünyesindeki ihtilafların nasıl çözüleceği ve hangi süreçlerin izleneceği oluşturmaktadır. Aynı konuda daha dar kapsamlı Brasilia Protokolü (1991), Olivos Protokolü'nün yürürlüğe girmesiyle ilga edilmiştir.

Protokolün ilk maddesine göre Mercosur üyesi ülkeler nezdinde Mercosur Anlaşmalarını, protokollerini, organların aldığı karar ve eylemleri kapsamında çıkan her türlü ihtilaf protokolün konusunu oluşturmaktadır.

Protokol ile kurulan sistemde anlaşmazlıkların çözümü için devletler ve özel şirketlerin Ortak Pazar Grubu'na başvuru yapma imkânları bulunmaktadır. Gerçek kişiler ise doğrudan başvuru yapamamaktadır. Protokol kapsamında anlaşmazlığa düşen taraflar öncelikle doğrudan müzakerelerle sorunun çözümüne teşvik edilmektedir. Ancak bunun mümkün olmaması durumunda yasal sürecin devreye girmesi mümkün olmaktadır.

Protokol ile birlikte merkezi Asuncion olan Daimî Gözden Geçirme Mahkemesi kurulmuştur (Olivos Protokolü, Madde 18). Mahkemenin iki işlevi bulunmaktadır: ihtilafların halliyle ilgili yasal çözüm mercii olmak ve Mercosur organlarına tavsiye niteliğinde görüş vermek (Filho vd., 2010: s. 75). Mahkemenin beş hakemi bulunmaktadır. Bunlardan dördünü Mercosur üyesi olan dört ülke doğrudan atamakta ve görev süreleri iki yıl olmakta, azami üç dönem görev yapabilmektelerdir. Beşinci yargıç ise tüm üyelerin mutabakatıyla üç yıllık görev süresi için seçilmektedir. Üye ülkelerin mutabakata varamaması halinde Mercosur Sekretaryası sekiz kişilik bir listeden kura yoluyla beşinci yargıcı seçmektedir. Mahkeme kararlarını oy çoğunluğuyla almaktadır (O'Keefe, 2009: s. 149-51).

3.2.5. Gözlemci Üyeler ve Genişleme Süreci

Mercosur 1991 tarihli Asuncion Anlaşması'yla Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay tarafından kurulmuştur. Mercosur'un hâlihazırda mevcut olan 4 tam üyesi de bu devletlerdir. 5. üye olarak 2012 yılında ortak pazara kabul edilen Venezuela'nın üyeliği 2016 yılında askıya alınmıştır. 2012 yılında Bolivya ile imzalanan üyelik anlaşması için Brezilya Parlamentosu'nun iç onay sürecini tamamlaması beklenmektedir. Mercosur'un ortak üyeleri Bolivya, Ekvador, Guyana, Kolombiya, Peru, Surinam ve Şili'dir.

3.3. Ülke Profilleri

Mercosur ülkeleri ile ilgili temel bilgi ve ekonomik göstergelere aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

Tablo 2: Mercosur Ülke Profilleri[19]

	Arjantin	Brezilya	Paraguay	Uruguay
Resmi Adı	Arjantin Cumhuriyeti	Brezilya Federal Cumhuriyeti	Paraguay Cumhuriyeti	Uruguay Doğu Cumhuriyeti
Başkent	Buenos Aires	Brasilia	Asuncion	Montevideo
Resmi Dili	İspanyolca	Portekizce	İspanyolca	İspanyolca
Bağımsızlık Tarihi	9 Temmuz 1816	7 Eylül 1822	14 Mayıs 1811	25 Ağustos 1825
Yönetim Şekli	Federal Cumhuriyet (Başkanlık Sistemi)	Federal Cumhuriyet (Başkanlık Sistemi)	Cumhuriyet (Başkanlık Sistemi)	Cumhuriyet (Başkanlık Sistemi)
Devlet Başkanı	Alberto Ángel Fernández	Jair Bolsonaro	Mario Abdo Benitez	Luis Alberto Lacalle Pou
Nüfus	44.780.675	211.050.519	7.045.639	3.462.791
Yüzölçümü	2.780.400 km²	8.515.770 km²	406.752 km²	176.215 km²
Etnik Gruplar	Avrupa kökenli ve melez %97,2 Kızılderili %2,4 Afrikalı %0,4	Beyaz %47,7 Melez %43,1 Siyah %7,6 Asyalı %1,1 Yerli %0,4	Melez %95 Diğer %5	Beyaz %87,7 Siyahi %4,6 Yerli %2,4 Diğer %5,3
Din	Katolik %92 Protestan %2 Yahudi %2 Diğer %4	Katolik %70 Protestan %22,2 Diğer %7,8	Katolik %89,6 Protestan %6,2 Diğer %4,2	Hristiyan %81,4 Ateist-Agnostik %17,2 Yahudi %0,3 Diğer %1,1
GSYİH (nominal)	445 milyar ABD Doları	1,840 trilyon ABD Doları	38,1 milyar ABD Doları	56 milyar ABD Doları
Kişi Başına Düşen GSYİH	9.912 ABD Doları	8.717 ABD Doları	5.414 ABD Doları	16.190 ABD Doları
Mal İhracatı	65,1 milyar ABD Doları	225 milyar ABD Doları	7,7 milyar ABD Doları	7,68 milyar ABD Doları
Hizmet İhracatı	14 milyar ABD Doları	33 milyar ABD Doları	967 milyon ABD Doları	4,45 milyar ABD Doları
Mal İthalatı	49,1 milyar ABD Doları	184 milyar ABD Doları	12,5 milyar ABD Doları	8,2 milyar ABD Doları
Hizmet İthalatı	19,1 milyar ABD Doları	67 milyar ABD Doları	1,2 milyar ABD Doları	4,1 milyar ABD Doları

Kaynak: Birleşmiş Milletler, 2019a; Dünya Bankası, 2019a; Dünya Bankası, 2019b; Dünya Ticaret Örgütü, 2019b; Merkez Haberalma Teşkilatı, 2021b; Ticaret Bakanlığı, 2020b.

[19] Tabloda yer alan nüfus, GSYİH (nominal), kişi başına düşen GSYİH, mal ihracatı, mal ithalatı ve hizmet ithalatına ilişkin veriler 2019 yılına aittir.

3.4. Öngörülen Ekonomik Model

3.4.1. Ortak Pazar Sistemi

Asuncion Anlaşması'nın (1991) "Amaçlar, İlkeler ve Araçlar" konulu 1. bölümü ilk 8 maddeyi kapsamaktadır. Anlaşmanın ilk maddesinde taraf devletlerin 31 Aralık 1994'ten itibaren geçerli bir ortak pazar kurmaya karar verdiği belirtilmektedir. Bu modele göre üye ülkeler arasındaki tüm gümrük vergilerini ve tarife dışı engelleri kaldıracak, üçüncü taraflara karşı ortak gümrük tarifesi uygulayacak ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımını sağlayacaklardır (Asuncion Anlaşması, Madde 1).

1991 – 94 yılları Anlaşmada geçiş süreci olarak tanımlanmıştır. Asuncion Anlaşması'nın 1. eki Ticaret Liberalleştirilmesi Programı'dır. Ekin 3. maddesinde tarifelerin 31 Aralık 1994'te %100 oranında indirilmesine ilişkin olarak aşağıda yer verilen zaman çizelgesi belirlenmiştir:

Tablo 3: MERCOSUR Ticaret Liberalleştirilmesi Programı

Tarih	**Tarife İndirilme Oranı (%)**
30 Haziran 1991	47
31 Aralık 1991	54
30 Haziran 1992	61
31 Aralık 1992	68
30 Haziran 1993	75
31 Aralık 1993	82
30 Haziran 1994	89
31 Aralık 1994	100

Kaynak: Asuncion Anlaşması, Ek 1

Üye ülkeler geçiş sürecinde 1. maddede belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için gereken kural ve sistemleri oluşturacaklardır. Bu kapsamda uygulanacak araçlar 4. maddede sıralanmıştır:

a) Ticaretin liberalleştirilmesi programı kapsamında üye ülkeler tarafından gümrük vergilerinin sıfırlanması ve tarife dışı engellerin kaldırılması çalışmaları,
b) Ticaretin serbestleştirilmesi çalışmaları ile paralel olarak ülkelerin makroekonomik politikalarının uyumlulaştırılması,
c) Üçüncü taraflara karşı uygulanacak ortak tarife sisteminin oluşturulması,
d) Üretim faktörlerinin engellere maruz kalmadan serbest dolaşımına ilişkin gerekli tedbirlerin alınması. (Asuncion Anlaşması, Madde 4).

Serbest dolaşıma tabi üretim faktörleri arasında emek ve sermaye bulunmaktadır. Bu kapsamda Anlaşmaya taraf ülkeler arasında nüfusun herhangi bir engele maruz kalmaksızın serbest dolaşımı mümkün olabilmektedir. Bu düzenleme, Mercosur'un gümrük birliğinin de ötesinde bir entegrasyon hareketi olarak bir ortak pazar olmasını sağlamaktadır.

3.4.2. Vergi Politikaları ve Diğer Politikalar

Asuncion Anlaşması'nın 7. maddesi uyarınca Anlaşmaya taraf ülkelerden birisinde üretilen ürünler, diğer taraf ülkeler nezdinde bu ülkelerde üretilen ürünler ile aynı vergisel muameleye tabi tutulur (Asuncion Anlaşması, Madde 7). Bu kapsamda, üye ülkeler yürütmekte oldukları tüm vergi politikalarını uyumlulaştırmamaktadır. Bu düzenleme ile blok kapsamında yer alan ülkelerin ürünlerinin blok içerisinde farklı bir vergisel muameleye tabi tutulmaması amaçlanmıştır. Mercosur entegrasyon süreci ortak pazarın ötesine geçerek para ve maliye politikaları arasında tam bir uyumlulaştırmanın olduğu ekonomik birlik aşamasına ise geçememiştir.

Asuncion Anlaşması'nın 1. maddesinde taraf üye ülkelerin dış ticaret, tarım, sanayi, mali ve parasal konular, hizmetler, ulaşım ve iletişim alanlarında haklı bir rekabet için koordinasyon içerisinde hareket etmesi kararlaştırıldığı ifade edilmektedir (Asuncion Anlaşması, Madde 1). Ancak gerek bu Anlaşmada gerekse de imzalanan diğer protokollerde dış ticaret haricinde sıralanan diğer konulara ilişkin ilave düzenlemeler bulunmamaktadır. Bu alanlar genel olarak taraf üye devletlerin kendi iç alanları olarak düzenlenmektedir.

3.5. Organları

Mercosur'un kurumsal altyapısının düzenlendiği Ouro Preto Protokolü'nün 1. maddesinde sayılan kurumları şunlardır:

- Ortak Pazar Konseyi
- Ortak Pazar Grubu
- Ticaret Komisyonu
- Mercosur Parlamentosu (Parlasur)[20]
- Sosyo-Ekonomik Danışma Forumu
- Mercosur Sekretaryası

[20] 1994'te imzalanan Ouro Preto Protokolü'nde Ortak Parlamentor Komisyon olarak geçmektedir. 2005 tarihli 'Mercosur Parlamentosu'nun Kurulmasına İlişkin Protokol' uyarınca Ortak Parlamentor Komisyon, Mercosur Parlamentosu (Parlasur) olarak faaliyetlerine 2006 yılından itibaren devam etmektedir.

3.5.1. Ortak Pazar Konseyi

1991 Asuncion Anlaşma'yla kurulan Ortak Pazar Konseyi, Mercosur'un siyasi liderliğini yürüten en üst karar alma organıdır. Asuncion Anlaşması'nın 9. maddesi uyarınca Mercosur'un idaresi Ortak Pazar Konseyi ve Ortak Pazar Grubu tarafından icra edilir. Ortak Pazar Anlaşması'na ilişkin hükümler Asuncion Anlaşması'nın 10-12. maddelerinde, Ouro Peto Protokolü'nün 3-9. maddelerinde yer almaktadır.

Mercosur'un siyasi liderliğini yürüten Ortak Pazar Konseyi, ortak pazar kurulması sürecinde hedeflenen zaman limitlerine ve amaçlara uygun hareket edilmesini teminen kararlar alan, devletlerin dış işleri ve ekonomi bakanlarından oluşan organdır. Konsey, üye ülkelerin dışişleri bakanlıkları, ekonomiyle ilişkili bakanlığı ve merkez bankalarından dört asil ve dört yedek üyesinden teşkil eder. Bu yönüyle hükümetlerarası bir yapıya sahiptir. Kararlarını tüm ülkelerin bulunması halinde oybirliğiyle alır. Merkezi Montevideo'dadır. Her yıl en az bir toplantı gerçekleştirmek üzere, üye ülkeler gerekli olduğu kanaatinde olduğunda toplanır. Başkanlığı her altı ayda bir üye ülkeler arasında alfabetik sıraya göre değişir (Asuncion Anlaşması Madde 10-12).

Ortak Pazar Grubu anlaşma hükümlerinin yerine getirilip getirilmediğini inceler, somut önlemler önerir, ekonomik politikaların uyumu için çalışır ve ortak pazarla ilgili konularda çalışma programları hazırlar. Gerekli olduğunu değerlendirdiği takdirde çalışmalarında yardımcı olmak üzere alt çalışma grupları kurabilir (Lucángeli, 1998: s. 40).

Ortak Pazar Konseyi'nin Ouro Preto Protokolü'nde düzenlenen görevleri şunlardır:

- Asuncion Anlaşması'nın, protokollerinin ve Anlaşma bağlamında imzalanan diğer anlaşmaların uygulanmasına önderlik etmek,
- Ortak market oluşumu için politikaların formüle edilmesi ve gerekli önlemlerin alınmasının teşvik edilmesi,
- Mercosur tüzel kişiliğinin temsil edilmesi
- Mercosur adına üçüncü ülke ve taraflarla anlaşma müzakere edilmesi ve imzalanması. Bu yetki, Ortak Pazar Konseyi'nce Ortak Pazar Grubu'na devredilebilir.
- Ortak Pazar Grubu'nca sunulan önerilere ilişkin nihai kararı vermek,
- Bakan düzeyi toplantı tertip etmek ve bu toplantılarca atıf yapılan kararlara ilişkin nihai kararı vermek,

- Gerekli görüldüğü takdirde yeni organlar kurmak veya mevcut organları ortadan kaldırmak,
- Gerekli gördüğü takdirde, verdiği kararların bağlam ve alanını netleştirici açıklamalarda bulunmak,
- Mercosur İdari Sekretaryasının Direktörü'nü atamak,
- Mali ve bütçesel kararlar almak,
- Ortak Pazar Grubu İç Tüzüğü'nü onaylamak (Ouro Preto Protokolü, Madde 8).

3.5.2. Ortak Pazar Grubu

1991 Asuncion Anlaşması'yla kurulan Ortak Pazar Grubu, Mercosur'un icra ve Ortak Pazar Konseyi'nden sonra en önemli ikinci organıdır. Asuncion Anlaşması'nın 13-16. maddelerinde ve Ouro Preto Protokolü'nün 10-15. maddelerinde düzenlenmektedir.

Üye devletlerin; dışişleri bakanlıkları, ekonomi bakanlıkları ve merkez bankalarından temsilcilerden teşkil eden yapısıyla hükümetlerarası bir özelliğe sahiptir. Koordinasyonu üye ülkelerin dışişleri bakanları tarafından yapılmaktadır (Asuncion Anlaşması, Madde 13-14). Her ülkeden dört asil ve dört yedek üye Ortak Pazar Grubu'nda temsil edilir. Olağan toplantıları başkanlığı üye ülkeler arasında alfabetik sıraya göre el değiştirerek her üç ayda bir toplanır. Çalışmalarını yürütmesine yardımcı bir İdari Sekretaryası vardır. Görevlerini yapmasına destek olmak üzere çalışma grupları kurabilir. Merkezi Montevideo'dadır. Tüm ülkelerin hazır bulunması ve oybirliğiyle karar alır ve aldığı kararlar üye ülkeler açısından bağlayıcıdır (Filho vd., 2010: s. 61).

Asuncion Anlaşması'nın 13. ve Ouro Preto Protokolü'nün 14. maddelerine göre görevleri şöyledir:

- Mercosur çalışmalarının Asuncion Anlaşması'na uygun ilerlemesini izlemek
- Ortak Pazar Konseyi tarafından alınan kararların uygulanması için gerekli adımları atmak.
- Ortak Pazarın amaçlarına ulaşılması amacıyla, gerekli olduğunda alt çalışma grupları oluşturmak
- Ortak Market Konseyi'nin toplantılarını organize etmek ve toplantılar için gerekli rapor ve belgeleri hazırlamak
- Mercosur Sekretaryası'nın çalışmalarını denetlemek

- Ortak Pazar Konseyi tarafından yetki verilmesi halinde Mercosur adına üçüncü ülkelerle veya uluslararası örgütlerle müzakerelerde bulunmak, anlaşma imzalamak
- Mercosur İdari Sekretaryası tarafından sunulan yıllık bütçe ve bilançoları onaylamak.
- Mercosur İdari Sekretaryası Direktörü'nü seçmek.
- Ortak Pazar Konseyi'nin İç Tüzüğü'nü kabul etmek.
- Ticaret Komisyonu ve Sosyo-Ekonomik Danışma Forumu'nun İç Tüzüklerini onaylamak.

Asuncuion Anlaşması'nın 5. eki Ortak Pazar Grubu'nun üye ülkeler nezdinde makroekonomik ve sektörel politika oluşturmasını koordine etmek amacıyla aşağıda yer alan konularda çalışma gruplarının kurulmasını hükme bağlar:

1- Ticari Konular
2- Gümrük Konuları
3- Teknik Standartlar
4- Ticarete İlişkin Mali ve Parasal Konular
5- İç Ulaşım
6- Deniz Ulaşımı
7- Sanayi ve Teknoloji Politikaları
8- Tarım Politikası
9- Enerji Politikası
10- Makroekonomik Politikaların Koordinasyonu (Asuncion Anlaşması, Ek 5).

3.5.3. Ticaret Komisyonu

1994 yılında imzalanan ve 1995 yılında yürürlüğe giren Ouro Preto Protokolü'yle kurulmuştur. Üye ülkelerin her birinden dışişleri bakanlıkları koordinasyonunda seçilen dört asil ve dört yedek üyeden oluşur. Bu yönüyle; Ortak Pazar Konseyi ve Ortak Pazar Grubu gibi hükümetlerarası bir yapıya sahiptir. Asli görevi Ortak Pazar Grubu'na çalışmalarında yardımcı olmak ve ortak ticaret politikaları araçlarının uygulanmasını izlemek olan icra organıdır. Asuncion Anlaşması doğrultusunda Ortak Pazar Konseyi ve Ortak Pazar Grubu'nca kararlaştırılan ortak ticaret politikalarının uygulanması ve sağlıklı işlemesinden sorumlu organdır. Yeni ticaret politikalarının uygulanmasını da önerebilir. En az ayda bir kere olmak üzere ihtiyaç duyulduğunda toplanır (Ouro Preto Protokolü, Madde 17-19). Bünyesinde teknik komiteler yer alır ve gerekli görüldüğünde ilave teknik

komiteler kurabilir. Üye ülkelerin uygulayacağı kurallara ilişkin 'direktif' kabul etme yetkisini haizdir. (Filho vd., 2010: s. 45).

Ouro Preto Protokolü'nün 19. maddesine göre görev ve yetkileri şunlardır:

- Ortak ticaret politikası uygulama araçlarının üye ülkelerce uygulanmasını takip etmek
- Ticaret politikası araçlarının geliştirilmesi için çalışmalarda bulunmak
- Ortak Pazar Grubu'na ticaret politikalarının geliştirilmesi için alınması gereken önlemlerle ilgili raporlamalarda bulunmak
- Üye devletler tarafından ortak ticaret politikası ve tarife cetvellerine ilişkin gelen talepleri göz önünde bulundurmak
- Mercosur içi veya üçüncü ülkelerle yapılan ticaretin ortak ticaret politikasına etkilerine yönelik gerekli önlemleri almak
- Tarife cetvellerinin güncellenmesine yönelik çalışmalarda bulunmak
- Komisyon'un amaçlarına ulaşılması için teknik komiteler oluşturmak
- Ortak ticaret politikasıyla ilişkili konularda Ortak Pazar Grubu'nca verilen görevleri yerine getirmek

3.5.4. Mercosur Parlamentosu (Parlasur)

Mercosur Parlamentosu 14 Aralık 2006 tarihinde Brasilia'da Ortak Pazar Konseyi üyeleri ve üye devlet temsilcilerinin katılımıyla düzenlenen toplantıda Ortak Pazar Konseyi tarafından alınan 23/05 sayılı Kararla kurulmuştur (Lucci, 2013: s. 61). Kuruluşunun yasal dayanağını 2005 tarihli 'Mercosur Parlamentosu'nun kurulmasına ilişkin Protokol' oluşturur. Kuruluş amacı; üye ülkeler ve vatandaşları arasında ilişkileri geliştirmek, vatandaşların bloktaki temsilini arttırmak ve ulusal hükümetler arası diyaloğu arttırmaktır. Kurulan parlamentonun ekonomik entegrasyonu arttırması ve Mercosur mevzuat altyapısını güçlendirmesi üzerine bir rolü olmasının beklentisinin kuruluş sürecinde altı çizilmiştir (Filho vd., 2010: s. 46-47).

Parlamentonun kurulmasına ilişkin bu tarihten önce de kurucu Asuncion Anlaşması ve Ouro Preto Protokolü'nde de hükümler bulunmaktaydı. Asuncion Anlaşması'nın Genel Hükümler başlığı altında yer alan 24. maddesi, ortak pazarın uygulanmasının hızlandırılması amacıyla Ortak Parlamenter Komisyon kurulabileceğini hüküm altına almıştır. Ouro Preto Protokolü'nün 22-27. maddeleri Ortak Parlamenter Komisyon'a ilişkin hükümleri muhteviyatına almaktadır. Buna göre, Ortak Parlamenter Komisyon Mercosur üyesi ülkelerin parlamentolarının eşit sayıda temsil edildiği ve

temsilcileri ilgili parlamentolar tarafından atanan Mercosur organıdır. Ortak Parlamenter Komisyon'un temel işlevi Mercosur organları tarafından alınan kararların ülkelerin iç onay süreçlerinde kabulünün hızlandırılmasına yönelik çalışmalarda bulunmak ve üye ülkelerin mevzuatının uyumlaştırılmasına katkı sağlamaktır. Komisyon Ortak Pazar Konseyi ve Ortak Pazar Grubu'na önerilerde bulunabilir.

Mercosur Parlamentosu'nun kurulmasına ilişkin Protokol uyarınca; Parlamento'nun 31 Aralık 2006 tarihinden önce kurulması kararlaştırılmıştır (Mercosur Parlamentosu'nun Kurulması Protokolü, Madde 1). Üye devletlerin parlamentolarının temsil edildiği tek meclisten oluşan Parlamento'nun temsilcileri doğrudan seçilir. Merkezi Montevideo'dadır. Kuruluş süreci kabul edilen 2007-10 arasında her ülkeden 18 temsilci, parlamentolar tarafından seçilmekteydi. Temsilciler 2010 yılından itibaren halk tarafından doğrudan seçilmektedir. Ülkelerin temsilci sayıları bu tarihten itibaren eşit olmamış, bunun yerine nüfusla orantılı bir dağılımla parlamento üyeleri ülkeler bazında paylaştırılmıştır. Görev süreleri dört yıldır. Bünyesinde on komisyon bulunmaktadır (O'Keefe, 2009: s. 146). En az ayda bir kez olağan olarak toplanır, ihtiyaç doğrultusunda olağanüstü oturum şeklinde toplanmaktadır. Kararlarını kararın içeriği ve önemine göre basit veya nitelikli çoğunlukla alır. Protokolün 2. maddesi uyarınca Parlamento'nun amaçları şunlardır:

- Mercosur üyesi ülkelerin vatandaşlarını ideolojik ve siyasi çoğulculuğa saygı duyarak temsil etmek,
- Çoğulculuk ve hoşgörüyü özendirmek; farklı politik, sosyal ve kültürel unsurların ayrıma uğramaksızın temsilini sağlamak,
- Demokrasi, özgürlük ve barışın savunulması ve teşvik edilmesi,
- Bölgenin sosyal adalet ve kültürel çeşitliliğe saygı çerçevesinde sürdürülebilir gelişimini teşvik etmek,
- Sivil toplumun bölgesel entegrasyona katılımını garanti altına almak,
- Üye ülke vatandaşları arasında ortak değerler bilincinin oluşmasını özendirmek,
- Mercosur'u güçlendirmek ve derinleştirmek suretiyle Latin Amerika entegrasyonuna katkı sağlamak,
- Dayanışmayı, bölgesel ve uluslararası işbirliğini teşvik etmek,
- Parlamentolar arası işbirliğini kolaylaştırmak,
- Ortak Pazar Bölgesi'nin sürdürülebilir kalkınmasına teşvik etmek,
- Mercosur içi şeffaflığın arttırılmasına katkı sağlamak,

- Mercosur'un ürettiği normlarla daha etkin olmasını sağlamak (Mercosur Parlamentosu'nun Kurulması Protokolü, Madde 2).

Parlamento bu amaçları doğrultusunda Mercosur organlarından yazılı bilgi ve görüş isteyebilir. Mercosur başkanlığı her dönem faaliyetleri hakkında Parlamento'ya bilgi sunar. Parlamento; deklarasyon, öneri ve rapor yayımlayabilir. Mevzuat önerilerinde bulunabilir (Filho vd., 2010: s. 50). Faaliyetleri ve aldığı kararlar tavsiye niteliğinde olduğundan dolayı Parlamento'nun etkinliği tartışmaya açıktır (Dri, 2009: s. 91).

3.5.5. Sosyo-Ekonomik Danışma Forumu

1994 tarihli Ouro Preto Protokolü'yle kurulan Sosyo-Ekonomik Danışma Forumu'nda üye ülkelerin ekonomik ve sosyal sektörleri temsil edilmektedir (Ouro Preto Protokolü, Madde 28). İşlevi Ortak Pazar Grubu'na öneriler getirmektir. Toplam 36 üyesi vardır. Her ülkenin Forum'da eşit sayıda üyesi bulunmaktadır (O'Keefe, 2009: s. 143). Forum; entegrasyonun sosyal boyutunun geliştirilmesi, Ortak Pazar kapsamında tesis edilen ortak tarifelerin gerektiğinde güncellenmesi, Mercosur'un dış ilişkilerinin geliştirilmesi ve entegrasyonun derinleştirilmesi için çalışma ve istişareler yapmaktadır (Filho vd., 2010: s. 51).

3.5.6. Mercosur Sekretaryası

1991 tarihli Asuncion Anlaşmasıyla kurulan Sekretarya, Mercosur'un Ortak Pazar Grubu'ndan sonra gelen icra organıdır. Montevideo'da faaliyet göstermektedir. Asuncion Anlaşması'nda sadece 15. maddede tek bir cümleyle düzenlenen Sekretarya'nın görevi bu madde uyarınca Ortak Pazar Grubu'nun belgelerini saklamak ve aktivitelerini raporlamaktır. Mercosur'un kurumsal altyapısının düzenlendiği 1994 tarihli Ouro Preto Protokolü'nde geçen altı Mercosur organından birisi olup, Protokol'de daha detaylı düzenlenmiştir. Protokolün 32. maddesine göre Sekretarya'nın görevleri şunlardır (Filho vd., 2010: s. 53):

- Mercosur'un resmi arşivini muhafaza etmek
- Mercosur kapsamında alınan kararların yayım ve dağıtımını yapmak, İspanyolca ve Portekizceye çevrilmesini sağlamak
- Mercosur Resmi Bülteni'ni çıkarmak
- Ortak Pazar Konseyi, Ortak Pazar Grubu, Ticaret Komisyonu ve diğer Mercosur organlarının toplantılarını teknik olarak organize etmek, toplantılar

Montevideo'da olan Genel Merkez dışında bir yerde yapılırsa ev sahibi ülkeye toplantı için destek vermek

- Mercosur kapsamında alınan kararların üye ülkelerin iç süreçlerine yansıtılması için ülkeler tarafından alınan önlemlerle ilgili taraflara bilgilendirmelerde bulunmak
- Brasilia ve Olivos Protokolleri doğrultusunda arabulucu olarak faaliyet gösteren hakem ve uzmanların listelemek
- Yıllık Mercosur bütçe taslağını ve bilançolarını oluşturmak

Mercosur İdari Sekretaryası'nın Direktörü Ortak Pazar Grubu tarafından üye ülkelerin vatandaşları arasından rotasyon usulüne uygun olarak seçilir, Ortak Pazar Konseyi tarafından atanır. Görev süresi 2 yıldır ve yenilenemez.

4. BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ

4.1.Tarihçesi

4.1.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

Dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman[21] tarafından 9 Mayıs 1950 yılında Avrupa ülkelerinin kömür ve çelik endüstrilerinin tek çatı altında yönetilmesine dair Jean Monnet'in[22] oluşumunda etkili olduğu planın bildirisi ilan edilmiştir (Akdemir, 2016: s. 53). Schuman Planı olarak literatüre geçen bu plan, iki dünya savaşında savaşan, başta Almanya ve Fransa olmak üzere, Avrupa ülkeleri arasında ortak bir kömür ve çelik pazarı oluşturmayı öngörmektedir. Temel amaç; aralarında ortak pazar kurulan devletlerin kömür ve çelik endüstrilerini kapsayan ortak bir üst otorite kurularak bu devletlerin mezkûr endüstrilerdeki tam denetimlerini devretmesi, devletler arasındaki kömür ve çelik alanlarında yüksek gümrük tarifelerinin önlenmesi ve bu yolla Almanya-Fransa arasında gelecekte yapılması olası bir savaşın materyal düzleminde güçleştirilmesi, bu ülkelerin arasındaki işbirliğinin arttırılmasıdır.

Plan; altılılar olarak nitelenen Almanya[23], Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından olumlu karşılanmış ve 20 Haziran 1950'de müzakereler başlamıştır (Bache vd., 2011: s. 98). İngiltere, Avrupa içi entegrasyon çabasına olumlu yaklaşmakla birlikte bu entegrasyonun bir tarafı olmamayı tercih ettiğinden müzakerelere katılmamıştır. Ülkelerin temel amaçlarına kısaca değinilecek olursa; Fransa iki dünya savaşının da müsebbibi olarak gördüğü Almanya'yı başta savaş materyallerinin üretiminde kullanılan kömür ve çelik gibi iki stratejik üründe kontrol altında tutmak istemekte ve ayrıca rezerv bakımından zengin olan Almanya'nın Ruhr Bölgesi[24] kömürlerinden faydalanmak istemektedir. 2. Dünya Savaşı sonrasında bu bölgenin denetimi Ruhr Bölgesi Uluslararası Otoritesi (International Authority for the Ruhr)

[21] Robert Schuman (1886-1963): Lüksemburg asıllı Fransız avukat ve politikacıdır. 1948-52 yılları arasında Fransa Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmüştür. Avrupa entegrasyonunun fikirsel olarak en önemli şahsiyetlerindendir. Jean Monnet ile birlikte hazırladığı Schuman Planı'nın hayata geçirilmesi neticesinde bugünkü Avrupa Birliği'nin temelleri Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak atılmıştır (Avrupa Komisyonu, t.y.a).

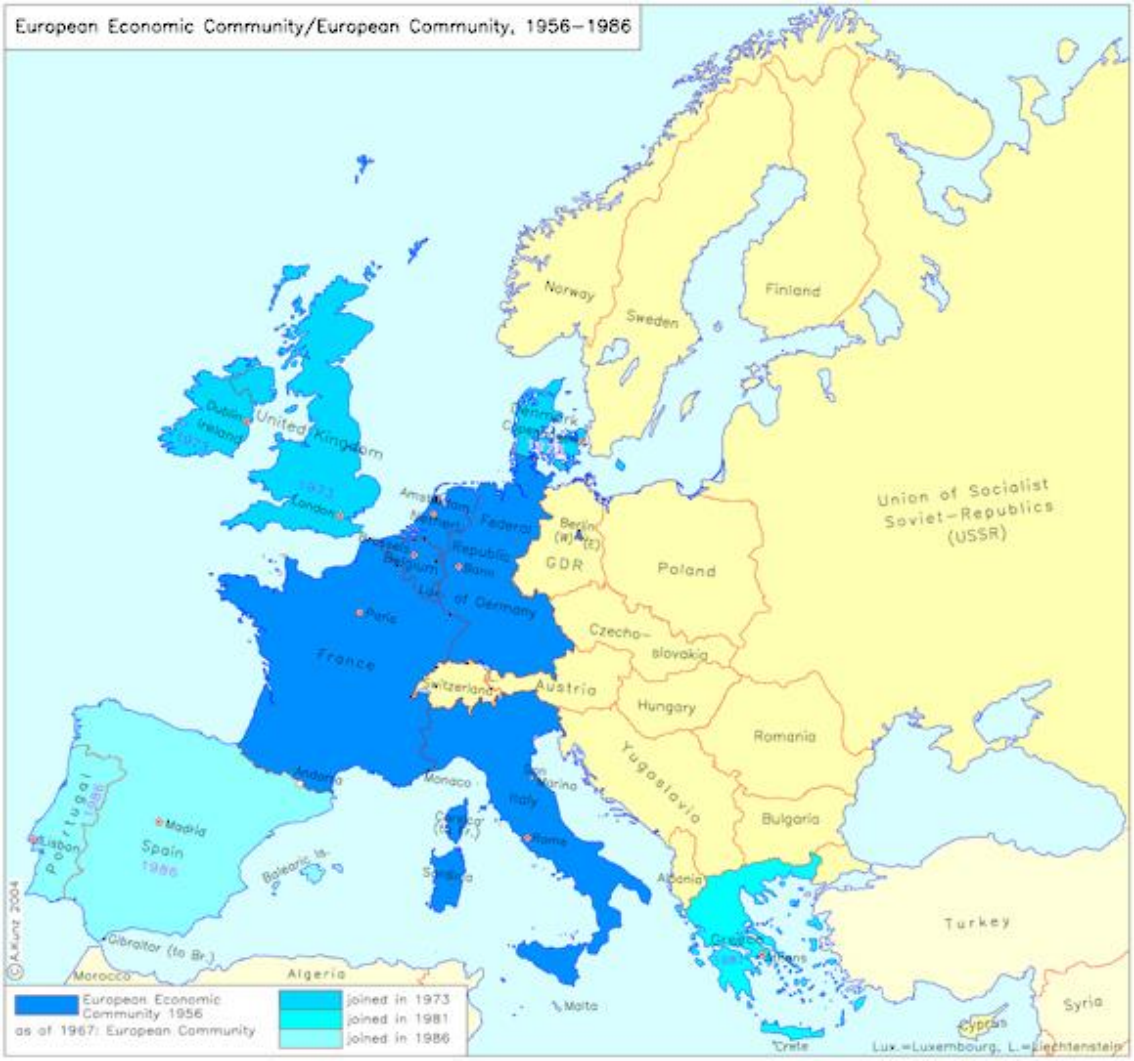
[22] Jean Monnet (1888-1979): Avrupa federasyonunun kurulmasını savunan Fransız teorisyen (Hayrapetyan, s. 2). Konyak üreticisi bir ailenin çocuğu olarak Cognac'ta doğmuştur. Milletler Cemiyeti'nin kurulduğu Paris Konferansı'nda Fransız Ticaret ve Sanayi Bakanı'nın asistanı olarak, sonrasında 1922'ye kadar Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri olarak görev yapmıştır. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Yüksek Otoritesi'nin ilk başkanı olarak görev yapmıştır (Bache vd., 2011: s. 93).

[23] Entegrasyon süreci kapsamında, Batı ve Doğu Almanya'nın birleştiği 1990 yılına kadar yalnızca Batı Almanya yer almıştır.

[24] Almanya'nın batısında Ruhr nehri havzasında bulunan sanayisi gelişmiş bölge.

tarafından sağlanmaya başlamıştır. Ruhr Bölgesi kömürleri üzerinde tekrardan denetim kurma yolunda meşruiyet kazanmak ise Almanya'nın amaçları arasında yer almaktadır (Bache vd., 2011: s. 95-96).

Harita 2: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu[25]

Kaynak: Kunz, 2004

Almanya'nın diğer amaçları; 1949 yılında Batı Almanya'da kurulan Federal Almanya Devleti'nin meşruiyetini güçlendirme, uluslararası tanınırlığını sağlama, Sovyetlerin oluşturduğu komünizm tehdidine karşı kapitalizme yönelerek Batıya yakınlaşma, Nazi mirasının olumsuz etkilerini silme olarak değerlendirilebilir. İtalya'nın Almanya ile benzer bir motivasyona sahip olduğu değerlendirilebilir. Benelüks ülkeleri olarak adlandırılan Belçika, Hollanda ve Lüksemburg açısından bakıldığında ise kömür ve çeliğin ülke ekonomisi açısından önemi gereği entegrasyondan uzak kalmamanın temel motivasyon olduğu ifade edilebilir (Bache vd., 2011: s. 96).

[25] Kurucu üyeler haritada koyu mavi ile gösterilmektedir. Açık mavi ile gösterilen ülkelerden Birleşik Krallık ve Danimarka 1973, Yunanistan 1981, İspanya ve İtalya 1985 yılında üye olmuşlardır.

Müzakerelere katılan altı devlet arasında 18 Nisan 1951'de Paris Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma 26 Temmuz 1952'de yürürlüğe girmiştir (Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2020a). Paris Anlaşması uyarınca Avrupa Birliği'nin temellerini atan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur. Anlaşma sonucunda kömür ve çelik konusunda üst bir kuruluş olan Yüksek Otorite (High Authority), Bakanlar Konseyi ve Danışma Komitesi kurulmuştur.

4.1.2. Roma Anlaşması ve Avrupa Ekonomik Topluluğu

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasını müteakiben, entegrasyonun derinleştirilmesi çabaları sürerek Avrupa Savunma Topluluğu Anlaşması üye ülkeler tarafından 27 Mayıs 1952'de imzalanmıştır. Ancak, anlaşma Fransız Parlamentosu tarafından onaylamadığından dolayı yürürlüğe girmemiştir. Avrupa Savunma Topluluğu'nun kurulmasıyla birlikte gündemde olan Avrupa Politik Topluluğu kurulması süreci de bu nedenle neticeye varamamıştır (Bache vd., 2011: s. 104).

Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Politik Topluluğu girişimlerinin sonuç vermemesinin ardından, kurucu altı ülkenin dışişleri bakanları 1955 yılında İtalya'nın Messina şehrinde bir toplantı yapmışlardır. Toplantı neticesinde Avrupa entegrasyonunun derinleştirilmesi amacıyla bir alt komite kurulmuştur (Şahin, 2016: s. 64).

Avrupa Birliği entegrasyonunun en önemli dönüm noktalarından birisi 25 Mart 1957'de imzalanan, 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren ve birlikte Roma Anlaşmaları olarak nitelendirilen Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) Anlaşmaları'dır (Bilici, 2013: s. 34). Anlaşmalar uyarınca AET ve EURATOM kurularak AKÇT ile birlikte entegrasyon bünyesinde üç farklı kuruluş oluşmuştur.

AET Anlaşması'nın AET'nin hedeflerini ifade eden 2. ve 3. maddeleri uyarınca, üye ülkeler arasında malların, sermayenin ve emeğin serbestçe dolaşabildiği bir ortak pazar kurulması, üyelerin iktisadi aktivitelerinin yakınlaştırılması ve vatandaşlarının hayat standartlarının yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Bu hedeflere ulaşılması amacıyla üye ülkelerin başta gümrük tarifeleri olmak üzere mal, hizmet, sermaye ve kişilerin serbest dolaşımı önündeki bariyerleri kaldırmaları, ortak gümrük tarifesi ve ticaret politikaları uygulamaları, aralarındaki ticareti kolaylaştırıcı önlemler almaları, ortak tarım ve ulaştırma politikaları uygulamaları anlaşmada yer alan unsurlardır (Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması, Madde 2-3).

AET Anlaşması ile altılılar arasında ortak pazar kurulmasının ilk adımı atılmış, Avrupa bütünleşmesi için temel anayasal çerçeve çizilerek anlaşmada belirtilen amaçlara ulaşılabilmesi amacıyla dört farklı kurum kurulmuştur: Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Adalet Divanı (Schütze, 2012: s. 19).

Euratom'un esas kurulma amacı kısaca atom enerjisinin nükleer endüstrinin hızla kurularak barışçıl amaçlar çerçevesinde kullanımını geliştirmek, üye ülkelerin yaşam standartlarının bu yolla yükseltilmesini sağlamak ve diğer ülkelerle ticari ilişkileri geliştirmeye katkı sağlamaktır (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Anlaşması, Madde 1). Avrupa Parlamentosu 1958 yılında entegrasyon kapsamında kurulmuş olan üç yapının (AKÇT, AET ve EURATOM) ortak kurumu olarak kurulmuştur. Ayrıca nükleer enerjinin gelişimi için çalışan dokuz üyeli bir Euratom Komisyonu kurulmuştur.

4.1.3. 1960'lar ve Füzyon Anlaşması

1960'lı yıllar AB'nin uluslarüstü mü yoksa hükümetlerarası bağlamda mı ilerlemesi gerektiğine ilişkin tartışmaların yoğun olduğu bir zaman dilimi olmuştur. Tek cümleyle özetlenecek olursa, uluslarüstülüğün ağır basması gerektiğini savunan teorisyenler devletlerin, devletlerden bağımsız ayrı bir tüzel kişiliğe yetki vermelerinden yana iken; hükümetlerarası yönün ağır basması gerektiğini savunan teorisyenler ise entegrasyon süreçlerinde esas rolün devletlerde olmasını ve devletlerden bağımsız ayrı bir üst kuruluşa yetkilendirilmesinin asgari oranda tutulmasını savunmuşlardır (Dinan, 2005: s. 39-40).

1961-62 yıllarında Fransa'nın önerisiyle gündeme gelen, Almanya dışında olumlu yaklaşan üyenin olmamasından dolayı reddedilen Fouchet Planı, bir önceki paragrafta belirtilen tartışmanın somut olarak yaşandığı bir örnektir. Plan, Fransa'nın Danimarka Büyükelçisi Christian Fouchet[26] başkanlığında hazırlandığından onun adıyla anılmaktadır. Plan kapsamında, Avrupa entegrasyonunun derinleştirilmesi devletlerin aktif olacağı şekilde öngörülmüştür. Plana göre, altı üye devletin temsilcilerinden oluşan Bakanlar Konseyi, Komisyon ve Danışma Meclisi oluşturulacak ve bu organlarda görevli kişiler devletlerinden bağımsız bir role sahip olmaksızın, devletlerini temsil edeceklerdir. Bu vesileyle kurucu altı ülkenin dış ve güvenlik politikaları arasında eşgüdüm sağlanması ve entegrasyonun derinleşmesi mevzubahis olacaktır. Fouchet Planı üye ülkeler tarafından kabul görmeyerek gündemden düşmüştür (Bache vd., 2011: s. 127-28).

[26] Christian Fouchet (1911-74): Fransa'nın 1958-62 yılları arası Danimarka Büyükelçisi. 1962-67 yılları arasında Fransa Dışişleri Bakanlığını yürütmüştür (Lüksemburg Üniversitesi, t.y.)

1965, entegrasyon süreci açısından önemli bir krizin yaşandığı bir yıl olmuştur: "Boş Sandalye Krizi". 1960'ta Konsey tarafından Komisyon'un önerisi üzerine oluşturulmuş olan Ortak Tarım Politikası (OTP) icrasında kullanılmak üzere Komisyon'a bütçe ayrılması ve bütçenin belirlenmesi için üye devletlerin parlamentolarında kabul şartı olmaması Komisyon tarafından 1965 yılında önerildi. Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle Avrupa Komisyonu'nun yetkilerinin artırılmasına karşı çıkan bir yaklaşıma sahip olduğundan bu öneriye olumsuz yaklaşmaktaydı. De Gaulle, Avrupa entegrasyonunun derinleşmesini savunmakla birlikte, devletlerin bu entegrasyonda başat rolü savunması gerektiği kanaatindeydi. Komisyon'un yetki ve gücünün artırılmasının yanı sıra Konsey'de kararların çoğunlukla alınarak devletlerin veto hakkı olmamasına karşı de Gaulle, Konsey toplantılarına Fransa'nın katılmaması kararını almış ve Fransa'nın sandalyesinin boş kalmasından dolayı "Boş Sandalye Krizi" olarak nitelendirilen kriz başlamıştır (Dinan, 2005: s. 49). Bu kriz entegrasyonun uluslarüstü veya hükümetlerarası yönünün ağır basması gerektiğine dair tartışmaların, Fouchet Planı dışında 1960'larda yaşanan bir diğer somut gelişmesidir.

1966 yılında altı kurucu devlet Lüksemburg Uzlaşısına vararak krizi sonlandırmışlardır. Uzlaşıya göre ülkelere hayati çıkarları olan kritik konularda veto hakkı tanınmış, Komisyon'un yetki ve gücü de özellikle Ortak Tarım Politikası kapsamında olmak üzere sınırlandırılmıştır. Lüksemburg Uzlaşısı'nın özellikle Komisyon'da olmak üzere, Avrupa bürokrasisinde büyük bir hayal kırıklığı oluşturduğu söylenebilir (Dinan, 2005 s. 51).

1960'larda yaşanan bir diğer önemli gelişmeye yine Fransız Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle damgasını vurmuştur. Bu gelişme 1963 ve 1967'de olmak üzere Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'ne iki farklı başvurusunun Fransa tarafından veto edilmiş olmasıdır (Şahin, 2016: s. 66).

Avrupa entegrasyonu açısından 1967 önemli bir yıldır. 8 Nisan 1965'te imzalanan Füzyon Anlaşması 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe girmiştir. Anlaşmaya göre üç farklı kurum (AET, AKÇT ve Euratom) tek çatı altında birleştirilerek, Avrupa Toplulukları (AT) olarak anılmaya başlanmıştır. Konsey ve Komisyon bu tarihten itibaren tek çatı altında birleştirilen bu üç farklı kurumun işlevini ortak olarak yürütmeye başlamıştır (Bilici, 2013: s. 34).

4.1.4. Avrupa Tek Senedi

Kurucu Roma Anlaşması uyarınca üye ülkeler arasında tesis edilmesi öngörülen gümrük birliği planlanandan önce tamamlanmış, ancak tam entegre bir ortak pazar Brüksel Zirvesi'nin toplandığı 1985 yılına gelindiğinde henüz oluşmamıştı. Mezkûr zirvede Komisyon'a 1992 yılına kadar iç pazara erişilmesi için alınması gereken tedbirleri hazırlama görevi verilmiştir. Bunun üzerine Komisyon, "İç Pazarın Tamamlanması hakkında Beyaz Kitap" hazırlayarak 1985 Milan Zirvesine sunmuş, zirve neticesinde Lüksemburg'ta hükümetlerarası bir konferans toplanmasına karar verilmiştir (Bache vd., 2011: s. 153).

Avrupa Tek Senedi (ATS) Lüksemburg'ta düzenlenen konferans neticesinde 17 Şubat 1986'de imzalanarak 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe girmiştir (Arat, Baykal ve Göçmen, 2016: s. 70). ATS ile AT'nin ihtiyaçlarına uygun olarak kurucu anlaşmada kurumsal değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler şöyle sıralanabilir:

- Zirve Toplantıları sistemin düzenli bir parçası haline getirilmiş,
- Komisyon'un yürütmede kullandığı yetkilerin komitoloji olarak nitelenen üye devletlerce kontrolü hukuki dayanağa sahip olmuş,
- Parlamento'nun yasama sürecindeki etkisi arttırılmış,
- Konsey kararlarında oy birliği ile alınan kararların sayısı azaltılarak nitelikli çoğunlukla alınan kararların kapsamı genişletilmiş,
- Adalet Divanı'na İlk Derece Mahkemesi'nin eklenmesinin yasal altyapısının kurulması kararlaştırılmış (bu dayanak ile kurulan mahkeme 1 Eylül 1989 itibariyle çalışmaya başlamıştır),
- Konsey'in nitelikli çoğunluk ile karar alabileceği alanlar arttırılmıştır.

Kurumsal değişikliklerin yanı sıra anlaşmada üç temel değişiklik daha yapılmıştır:

- Avrupa Siyasal İşbirliği anlaşmaların bir parçası haline getirilmiş,
- İç Pazar tesis edilmiş,
- AT'ye çevre, sosyal politika, ekonomik ve sosyal uyum, araştırma ve teknolojik gelişme alanlarında yetkiler verilmiştir (Arat vd., s. 70-73).

Bu değişikliklerin yanı sıra ATS ile AET Anlaşmasına (Roma Anlaşması) eklenen 8/A maddesi ile 1992 yılı sonuna kadar Tek Pazar'ın tamamlanması öngörülmüştür. Anlaşmada Tek Pazar şöyle tanımlanmaktadır: "Ürünlerin, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaşımının sağlandığı, iç sınırları olmayan alan." (Avrupa Tek Senedi, 13. Madde). Hedeflenen Tek Pazar uygulamasına; malların, hizmetlerin,

sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımına engel teşkil eden ve hala kaldırılamamış olan koruma önlemlerinin kaldırılmasıyla 1993 yılı başından itibaren geçilmiştir (Bilici, 2013: s. 127).

4.1.5. Maastricht Anlaşması

9-10 Aralık 1991 tarihlerinde Hollanda'da Maastricht Zirvesi düzenlenerek Roma Anlaşması'nda önemli ve kapsamlı değişiklikler yapılmasına yönelik görüşmeler yapılmıştır. 7 Şubat 1992'de resmi adı Avrupa Birliği Anlaşması olan ve genellikle Maastricht Anlaşması olarak literatüre geçen, 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren anlaşma imzalanmıştır. Mezkûr anlaşmayla Avrupa Birliği (AB) kurulmuş, diğer bir ifadeyle Avrupa Toplulukları'nın ismi Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir (Bilici, 2013: s. 35). Komisyon, Konsey ve Parlamento bu tarihten itibaren AB Komisyonu, AB Konseyi ve AB Parlamentosu olarak anılmaya başlanmıştır. Ayrıca; Sayıştay, Avrupa Merkez Bankası, Ombudsmanlık ve danışma statüsüne sahip Bölgeler Komitesi'nin kurulmasına dair hukuki altyapı kurulmuştur (Arat vd., s. 77).

Maastricht Anlaşması'nın getirdiği en önemli yenilik üç sütunlu bir yapının oluşturulmasıdır. Bunun amacı, iktisadi gelişmelere paralel olarak diğer işbirliği alanlarında da entegrasyona yönelik politikalar oluşturulması amacıyla ekonomik işbirliğine ek olarak iki yeni işbirliği alanının kurulmasıdır. AB'nin üç sütunu şöyledir: Avrupa Toplulukları Sütunu, Güvenlik ve Savunma Sütunu, Adalet ve İçişleri Sütunu (Bilici, 2013: s. 36-37).

Birinci sütun olan Avrupa Toplulukları sütununda Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) yer almaktadır. Maastricht Anlaşması öncesinde kurulan Avrupa Toplulukları kurumları ilk sütunun muhteviyatında yer almış olup, içeriği çoğunlukla iktisadi konular oluşturmaktadır. Anlaşmada ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesi amacıyla bazı hedefler ve üyelerin gerçekleştirmekle mükellef olduğu kriterler belirlenmiştir. Enflasyon ve faiz oranına dair belirlenen kriterler, birliğin mensuplarından enflasyon oranının en düşük ülkenin enflasyonunun %1,5'inin ve faiz oranı en düşük ülkenin faiz oranının da %2'sinin geçilmemesidir. Bütçe açığı ve borçlar konusunda getirilen kriterler ise bütçe açığının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) %3'ünü, borçların ise GSYİH'nin %60'ını aşmamasıdır. Kur istikrarı için ise üye ülkelerin para birimlerinin asgari iki yıl boyunca Avrupa Para Sistemi'nin normal dalgalanma hadlerinde yer alması gerekmektedir. Para politikaları konusunda üyelerin

yetkilerini ilerleyen süreçte kurulması planlanan ve 1999 yılında kurulmuş olan Avrupa Merkez Bankası'na devretmeleri öngörülmüş, Bankanın kurulmasıyla bu hedef gerçekleşmiştir. Ortak ekonomi politikası oluşturulmasına yönelik ise devletlerin üzerinde herhangi bir kurum oluşturulmamış, AB Konseyi bu konuda yetkili merci olmuştur (Şahin, 2016: s. 72-73).

AB'nin ikinci sütunu olan Güvenlik ve Savunma Sütunu, üye ülkelerin güvenlik, savunma, dış politika alanlarında işbirliğinin arttırılması amacıyla tesis edilmiştir. Bu konular devletlerin ulusal egemenliğinin en temel taşları olduğundan dolayı bu alanda kullanılan yetkilerin devletler üstü bir mekanizmaya bırakılmasına üyeler tarafından olumlu bakılmamaktadır. Bu nedenle, bu sütunla ilgili hususlar ulusal hükümetlerin denetiminde ilerlemektedir (Maastricht Anlaşması, Madde J).

AB'nin üçüncü sütunu olan Adalet ve İçişleri Sütunu kapsamında, üye ülkeler arasında adli ve polisiye olaylara yönelik işbirliğinin arttırılması amaçlanmıştır. Maastricht Anlaşması'nda; AB'nin güvenlik, özgürlük ve adalet konularında yurttaşlarına üst düzey bir emniyet sağlamayı amaçladığı ifade edilmiştir. Üye ülkelerin polis teşkilatları ve adli makamları arasında uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı, organize suç, terör, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele noktasında işbirliğini arttırmaları ve eşgüdüm sağlamaları hedeflenmiştir (Maastricht Anlaşması, Madde K). Adalet ve İçişleri Sütunu da Güvenlik ve Savunma Sütunu gibi hükümetlerarası bağlamda yürütülmektedir.

Maastricht Anlaşması; mevcut işbirliği alanlarına ek olarak kültür, kamu sağlığı ve tüketicinin korunması alanlarında işbirliğinin arttırılması ve yeni politikalar üretilmesini düzenlemiştir. AB kurumlarının ve süreçlerinin şeffaf yürütülmesine özel bir vurgu yapmıştır. Anlaşma kapsamında getirilen bir diğer yenilik AB vatandaşlığı kavramının getirilmesidir. Buna göre, AB üyesi ülkelerden birinin vatandaşı olan kişiler aynı zamanda AB vatandaşı olarak kabul edilmektedir. AB vatandaşları tüm üye ülkelerde oturma, serbest dolaşım, ilgili kriterleri sağlaması durumunda AB Parlamentosu ve yerel seçimlerde seçme hakkı, AB Parlamentosu ve AB Ombudsmanına dilekçe ile başvurma hakkına sahip olmuştur (Arat vd., s. 78).

4.1.6. Kopenhag Kriterleri

22 Haziran 1993 yılında Kopenhag Zirvesi düzenlenmiş ve AB'ye tam üyelik için başvuran ülkelerin sağlaması gereken siyasi ve ekonomik kriterler belirlenmiştir (Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2011).

Siyasi kriterler; demokrasi ve hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı olarak özetlenebilir. Bu kavramları açacak olursak demokrasi ve hukukun üstünlüğü için gerekli koşullar; siyasal çoğulculuk, demokratik kurumlar ve bağımsız yargının olması, çok partili sistemin varlığı, özgür seçimler, ifade ve din hürriyetinin anayasal garanti altına alınması olarak gösterilebilir. İnsan hakları ve azınlıklara saygı ilkeleri incelenecek olursa, üyelik için başvuran ülkelerin sağlaması gereken iki temel kriter bulunmaktadır. Birincisi, Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Hakkında Sözleşme'ye taraf olunmasıdır. İkincisi ise Avrupa Konseyi İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının tanınmasıdır. Bu kapsamda ayrıca altının çizilmesi gereken diğer bir nokta ise idam cezasının olmaması gerektiğidir (Şahin, 2016: s. 74).

Ekonomik kriterler, işleyen bir piyasa sisteminin varlığı ve AB içindeki rekabet baskısı karşısında durabilme yeteneği olarak ikiye ayrılmaktadır (Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2020c). İşleyen bir piyasa sisteminin varlığı için gerekli birtakım koşullar bulunmaktadır: arz-talep dengesinin ve fiyatların müdahale olmaksızın kendiliğinden oluşması, piyasaya giriş-çıkış engellerinin olmaması, mülkiyet haklarının korunması, fiyat istikrarını da muhteviyatına alan ekonomik istikrar ve sürdürülebilir dış denge. Rekabet karşısında durabilme yeteneği için gerekli koşullar ise şunlardır: yeterli altyapı-eğitime sahip fiziki ve beşerî sermayenin varlığı, AB ile üst düzey ticari entegrasyon, firmaların teknolojiye uyum sağlama yeteneği, iktisadi kurumların öngörülebilir ve istikrarlı olması (Şahin, 2016: s. 76).

4.1.7. Amsterdam Anlaşması

Maastricht Anlaşması'ndan 1990'ların sonuna kadar olan dönemde AB içerisinde genişleme ve derinleşme temalarında gelişmeler yaşanmıştır. 1995 yılında Avusturya, İsveç ve Finlandiya AB'ye tam üye olmuşlardır. Bu gelişmeyi müteakiben, Amsterdam Anlaşması'nın imzalanmasıyla neticelenen 16-17 Haziran 1997 tarihli Amsterdam Zirvesi düzenlenmiştir. Amsterdam Anlaşması 2 Ekim 1997'de imzalanmış, 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe girmiştir (Baykal ve Göçmen, 2016: s. 87).

Amsterdam Anlaşması ile birlikte Avrupa Birliği Anlaşması ve Avrupa Topluluklarını Kuran Anlaşmalar'da değişiklikler yapılmıştır. AB'nin ilkeleri Avrupa Birliği Anlaşmasına işlenmiştir. Bu ilkeler özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıdır (Amsterdam Anlaşması, Madde E). Bir üye devletin bu ilkeleri sürekli olarak ihlal etmesi halinde, anlaşmadan doğan haklarının

askıya alınması yaptırımıyla karşı karşıya kalabileceği de anlaşmada düzenlenmiştir. Anlaşma ile birlikte AB'nin 2. sütunu kapsamında yer alan Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikasının yürütülmesi amacıyla Yüksek Temsilcilik makamı oluşturulmuş, 3. sütununun adı Cezai Konularda Polis ve Adli İşbirliği olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, Konsey'in bazı durumlarda nitelikli çoğunluk ile karar alabilmesinin önü açılmış ve Parlamento'ya yeni yetkiler verilmiştir. Buna göre, Parlamento daha fazla alanda AB'nin yasama sürecine ortak karar usulü ile katılmaya başlamış ve Komisyon Başkanı'nın göreve başlaması için Parlamento'nun onayı aranmaya başlanmıştır (Baykal ve Göçmen, 2016: s. 89).

1995 yılında uygulanmaya başlanan Schengen Anlaşması'nın ortak vize uygulaması hükmü Amsterdam Anlaşması'nda yer almıştır (Bilici, 2013: s. 39). Schengen Anlaşması ile birlikte AB ülkeleri arasındaki vize uygulamalarının kaldırılmasının yanı sıra, üçüncü ülkelerin vatandaşlarının AB üyelerinden birinden aldıkları vize ile diğer üyelerinde vizesin dolaşmasının önü açılmıştır. Birleşik Krallık İrlanda ve dönemin AB üyesi Birleşik Krallık Schengen alanına dâhil olmayarak ulusal vize uygulamalarını sürdürmüşlerdir. 2004 yılında AB'nin yaşadığı genişleme dalgasında üye olan ülkelerden 9'unun (Çekya, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya) ve İsviçre, İzlanda, Lihtenştayn ve Norveç'in de Schengen alanına dâhil olmasıyla[27] birlikte Schengen alanında yer alan ülkeler 26'ya çıkmıştır: Almanya, Avusturya, Belçika, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan (Schengenvisainfo, t.y.).

4.1.8. Nice Anlaşması

Nice Anlaşması 26 Şubat 2001'de imzalanmış, 1 Şubat 2003'te yürürlüğe girmiştir. Nice Anlaşması ile birlikte Avrupa Birliği Anlaşması ve Avrupa Topluluklarını Kuran Anlaşmalar'da değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin temelini AB'nin genişleme süreciyle birlikte kurumların yeniden şekillendirilmesi oluşturmaktadır. Bu minvalde, aşağıda belirtilen anlaşma kapsamında yapılan değişikliklerin kurumsal değişiklikler olduğu ifade edilebilir.

Avrupa Parlamentosu'nun sandalye sayısı ve üye devletler arasındaki dağılımı yeniden belirlenmiş, parlamento yasama süreci kapsamında daha fazla alana ortak karar

[27] Norveç ve İzlanda 1996, İsviçre 2004, Lihtenştayn 2008 yılında Schengen alanına dâhil olmuştur.

alma usulüyle katılmaya başlamıştır. Konsey daha çok konuya ilişkin nitelikli çoğunlukla karar almaya başlamış, nitelikli çoğunluk sisteminin oy ağırlıkları yeniden düzenlenmiştir. Komisyon'un üye sayısı güncellenmiş, Adalet Divanı ve İlk Derece Mahkemeleri birbirinden ayrılmıştır (Baykal ve Göçmen, 2016: s. 93).

Nice Anlaşması ile Belçika'nın başkenti Brüksel'in, AB başkenti olma özelliğinin güçlendirilmesine ilişkin olarak tüm AB toplantılarının Belçika'da yapılması öngörülmüştür. Mezkûr anlaşma ile yapılan bir diğer değişiklik ise AB'nin resmi gazetesinin adının "Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi" yerine "Avrupa Birliği Resmi Gazetesi" olarak değiştirilmesi olmuştur (Bilici, 2013: s. 40).

4.1.9. Lizbon Anlaşması

Nice Anlaşması'nın imzalanmasını müteakiben, üye devletler 2001 yılının Aralık ayında toplanan Laeken Zirvesi'nde AB Anayasası çıkarma konusunda mutabık kalmışlar ve "Avrupa Birliği Anayasal Anlaşması" 29 Ekim 2004 tarihinde Roma'da imzalanmıştır. Entegrasyonun derinleşmesini mümkün kılacak anayasanın Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlarda kabul edilmemesi nedeniyle, iç onay süreçlerine takılan anayasa yürürlüğe girememiştir (Bache vd., 2011: s. 207-208).

Anayasanın reddedilmesi üzerine tüm üye ülkelerin üzerinde mutabık kalacakları yeni bir derinleşme metni üzerinde çalışmalar başlamış ve 13 Aralık 2007'de Portekiz'in başkenti Lizbon'da Lizbon Anlaşması olarak bilinen Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın imzalanmasıyla neticelenmiştir (Bilici, 2013: s. 41). İrlanda dışındaki ülkeler Anlaşmanın onaylanması bakımından herhangi bir referandum öngörmese de, İrlanda 12 Haziran 2008'de Lizbon Anlaşması'nı referandumda reddetmiştir. 18-19 Haziran 2009 tarihlerinde düzenlenen Brüksel Zirvesi'nde, İrlanda vatandaşlarının kaygılarını giderici atılan adımlara mukabil, İrlanda ikinci kez referanduma gitmiş ve anlaşma onaylanmıştır (Baykal ve Göçmen, 2016: s. 98). 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması ile AB Anlaşması ve Avrupa Topluluğunu Kuran Anlaşma'da önemli değişiklikler yapılmıştır.

Lizbon Anlaşması ile AB'nin yapısında ve yetki alanlarında aşağıda incelenen bazı kapsamlı değişikliklere gidilmiştir. Öncelikle, Anlaşma öncesinde Avrupa Toplulukları ve Avrupa Birliği farklı tüzel kişilikler olarak mevcudiyetlerini sürdürmekte iken, anlaşma ile birlikte bu iki yapı Avrupa Birliği adı altında birleştirilmiştir. Bu doğrultuda, üç sütunlu AB yapısı da tek bir yapı altında birleştirilmiştir (Baykal ve Göçmen, 2016: s. 98).

Lizbon Anlaşması ile daha demokratik bir birlik öngörülmüş ve AB'nin "eşitlik, insan haklarına saygı, özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü, ayrımcılığın yasaklanması değerlerine yapılan vurgu artmıştır. AB'nin değerlerinin doğurduğu hukuki sonuçlar arasında, AB üyeliğinin yalnızca bu değerleri benimseyen devletler için mümkün olması ve bu değerleri ihlal eden AB üyelerine yaptırım uygulanabilmesi yer almaktadır (Baykal ve Göçmen, 2016: s. 98). Bunun yanı sıra, 54 maddeden oluşan AB Temel Haklar Sözleşmesi AB Anlaşmasına eklenmiş, AB vatandaşlarının ekonomik, sosyal ve yasal hakları teminat altına alınmıştır. Bu haklar arasında; serbest dolaşım, sosyal korunma, adil ücret, eşit muamele ve iş güvenliği yer almaktadır (Bilici, 2013: s. 44).

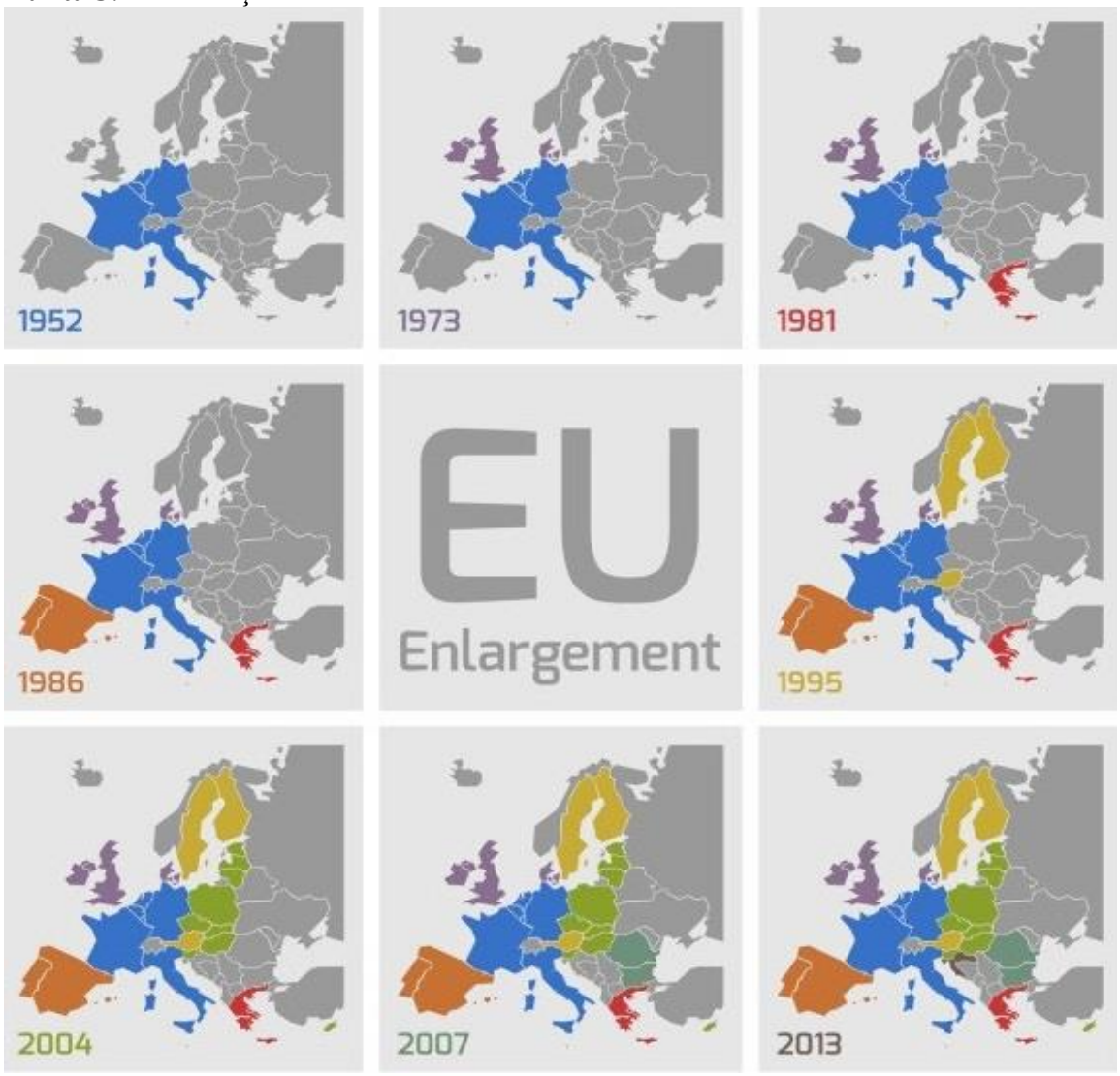
AB'nin yetki alanına ilişkin üye ülkelerle arasındaki yetki dağılımı beş başlık altında sınıflandırılmıştır: AB'nin münhasır yetkisi, AB'nin üye devletlerle paylaşılan yetkisi, AB'nin destekleyici yetkisi, ekonomi ve istihdam politikaları, Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikaları (ODGP). Bu alanlar incelenecek olursa, AB'nin münhasır yetkisinin olduğu alanlarda AB tek başına karar alma yetkisine sahip iken, paylaşılan yetkilere bakıldığında üye devletler Birlik yetkisini kullanmadığı alanlarda kendi yetkilerini kullanabilir. Gümrük birliği, AB'nin münhasır yetkisinde iken, İç Pazar paylaşılan yetki alanına girmektedir. AB'nin destekleyici etkisi ise yalnızca üye devletlerin eylemlerini tamamlamak ve desteklemek amacıyla kullanılabilir. Ekonomi ve istihdam politikalarına bakıldığında ise üye devletler Birliğin belirlemeye yetkili olduğu kurallar çerçevesinde koordinasyon yapmaktadır. ODGP'yi belirlemeye ve uygulamaya AB yetkilidir (Baykal ve Göçmen, 2016: s. 99).

Lizbon Anlaşması'nın farklı alanlarda getirdiği önemli değişiklikler bulunmaktadır. Anlaşma, AB'den ayrılma konusunu kurucu anlaşma hükümleri arasına sokarak ayrılma şartlarını düzenlemiştir. Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri genişletilmiş, AB Zirvesi ve Avrupa Merkez Bankası AB kurumları arasında ilk kez sayılmıştır. Komisyon'un üye devlet sayısının 2/3'ü kadar Komisyoner üyesi olması kararlaştırılmış, AB üye sayısının artması ile birlikte Konsey'in daha çok konuya ilişkin nitelikli çoğunlukla ilgili karar alması düzenlenmiştir. AB üyelerinden 1 milyon vatandaşın imza toplaması halinde, Komisyon'a imza toplanan sorun veya konuya ilişkin düzenleme yapma talebini iletebilmesi hüküm altına alınmıştır (Bilici, 2013: s. 44). AB tasarrufları ve norm koyma usulleri basitleştirilmiş, dış politika konularında Yüksek Temsilci'ye destek olmak üzere Avrupa Dış Eylem Servisi kurulmuştur (Baykal ve Göçmen, 2016: s. 103).

4.2.AB'nin Genişleme-Daralma Süreci

AB'nin genişleme süreçlerine ilişkin haritaya ve genişleme süreçleri ile Birleşik Krallık'ın üyelikten ayrılmasıyla tarihinde ilk kez yaşanan daralma süreçlerine ilişkin tabloya yer verilmektedir (Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2020b):

Harita 3: AB Genişleme Süreci

Kaynak: Avrupa Parlamentosu, t.y.

Tablo 4: AB Genişleme-Daralma Süreci

Safha	**Yıl**	**Ülkeler**
Kurucu Üyeler (Altılılar)	1952	Almanya, Belçika, Fransa, İtalya, Hollanda, Lüksemburg
Birinci Genişleme	1973	Birleşik Krallık, Danimarka, İrlanda
İkinci Genişleme	1981	Yunanistan
Üçüncü Genişleme	1986	İspanya, Portekiz
Dördüncü Genişleme	1995	Avusturya, Finlandiya, İsveç
Beşinci Genişleme	2004	Çekya, Estonya, GKRY, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya
Altıncı Genişleme	2007	Bulgaristan, Romanya
Yedinci Genişleme	2013	Hırvatistan
Birinci Daralma	2021	Birleşik Krallık

4.3.AB Kurumları

Avrupa Birliği Anlaşması'nın 13. maddesinde sayılan AB kurumları şunlardır:

- Avrupa Parlamentosu
- Avrupa Konseyi
- Konsey
- Avrupa Komisyonu
- Avrupa Birliği Adalet Divanı
- Avrupa Merkez Bankası
- Sayıştay

4.3.1. Avrupa Parlamentosu

Avrupa Parlamentosu, Avrupa Parlamenter Asamblesi ismi ile kurulmuş ve ilk oturumu 19 Mayıs 1958 tarihinde Strazburg'ta yapılmıştır. İsmi 1962 yılında Avrupa Parlamentosu olarak değiştirilmiştir. İlk kurulduğu tarihte 6 kurucu ülkeden 78 üyesi bulunmaktaydı (Scully, 2009: s. 164). Üye sayısı 2009'dan itibaren 751'dir.

Parlamento'ya ilişkin düzenlemeler, Avrupa Birliği Anlaşması'nın 14. maddesinde ve Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın 223-234. maddelerinde yer almaktadır. Parlamento, Konseyle birlikte yasama faaliyetlerini yürüten AB organıdır (ABA, Madde 13/1).

Parlamento üyeleri 5 yıl için seçilir. Her ülkeye nüfusu oranında nispi temsil hakkı tanınmaktadır. Üye devletlerin asgari delege sayısı 6, azami delege sayısı 90'dır. Temsilci sayısı, biri başkan olmak üzere 751 ile sınırlandırılmıştır (AB Anlaşması, Madde 13/2-3). Parlamento, AB'nin mensupları doğrudan halk tarafından seçilen tek kurumu olma özelliğine sahiptir (Bache vd., 2011: s. 292).

Parlamento Genel Kurulu Strazburg'ta yer almakla birlikte, Brüksel ve Lüksemburg'ta da çalışma birimleri bulunmaktadır. Üye devletlerde de büroları bulunan Parlamento bünyesinde yaklaşık 8000 civarı personel istihdam edilmektedir. AB'nin 27 üyesi ve 24 resmi dili[28] bulunduğundan dolayı, vekiller konuşmalarını anadillerinde yapmaktadır. Bu nedenle istihdam edilen personelin neredeyse yarısına yakını tercümanlardan oluşmaktadır. Oturumlar halka açık yapılmaktadır. Çalışma dönemi her

[28]Almanca, Bulgarca, Çekçe, Danca, Estonca, Fince, Flemenkçe, Fransızca, Hırvatça, İngilizce, İrlandaca, İspanyolca, İsveççe, Letonca, Litovca, Macarca, Maltaca, Polonyaca, Portekizce, Rumence, Slovakça, Slovence, Yunanca (Avrupa Komisyonu, t.y.c.).

yıl mart ayının ikinci salı günü başlar. Kararlar oyların çoğunluğu ile alınır (ABİDA, Madde 229-231). Toplantı yeter sayısı delegelerin üçte biridir (Avrupa Parlamentosu İç Tüzüğü, 2019-24).

Parlamento temsilcileri 1979 yılına kadar ulusal parlamentolardan atanarak görev yapmaktaydı. Bu tarihten itibaren ise, halk tarafından doğrudan ve tek derecelik seçimle beş yıllığına seçilerek göreve gelmektedirler. Başka bir devlette ikamet eden AB vatandaşlarına da o devlet vatandaşları gibi oy hakkı tanınması esastır. Parlamento seçimleri için temel prensipler genel ve kapalı oy, özgür tercih, doğrudan ve nispi temsildir. İsteyen üye devlet seçimlere %5'lik seçim barajı getirebilmektedir. Seçim bölgelerinin, seçmen ve aday listelerinin, oluşumunda üye devletler yetkilidir. Seçimlere katılım son yapılan 2019 seçimlerinde yüzde 50'nin altına düşmüştür. Bu olumsuz durumun oluşmasına Parlamento ile halk arasındaki bağın zayıf olması ve halkın adayları yeterince tanımamasının yanı sıra seçimlerin devletlerin iç siyaseti bağlamında ilerlemesi ve ulusal partilerin seçimleri bir test aracı olarak görmesi neden olmaktadır (Tezcan, 2016a: s. 178).

İlk kurulduğunda bir danışma organı olarak tasarlanan Parlamento'nun karar alma organı olma yönündeki yetkileri gittikçe genişletilmiştir (Bilici, 2013: s. 50). Parlamento'nun yasama, denetim, atama ve mali yetkileri bulunmaktadır. Bakanlar Konseyi ile birlikte yasama organı olarak faaliyet göstermektedir. Ayrıca Komisyon'dan yasama önerisi hazırlamasını talep edebilir. AB'nin üçüncü ülkelerle veya örgütlerle yaptığı anlaşmalara Parlamento uygun görüş vererek müdahil olur. Müzakereler sonrasında yapılan anlaşma metnini onaylama veya reddetme yetkisine sahiptir. Ancak bu kapsamda anlaşma metninde değişiklik yapma yetkisi yer almaz (Tezcan, 2016a: s. 184). Parlamento, AB bütçesini Konsey ile birlikte kabul eder. Bütçenin nihai kabulünü Parlamento Başkanı gerçekleştirir. Parlamento'nun atama yetkilerine arasında, Konsey tarafından atanan Komisyon Başkanı'nı kabul veya reddetme yetkisi bulunmaktadır. Reddetmesi durumunda Konsey tarafından bir ay içerisinde yeniden atama yapılır. Avrupa Merkez Bankası Başkanı'nın atanmasında Parlamento'ya danışılmaktadır (ABİDA, Madde 283).

Parlamento'nun en önemli yetkilerinden birisi denetimdir. Bu kapsamda, görevi başındaki Komisyonu 2/3 çoğunluk sağlanmak koşuluyla gensoru yoluyla görevden uzaklaştırabilir (ABİDA, Madde 234). Yazılı ve sözlü soru sorarak denetim yapma yetkisini haizdir. Komisyon faaliyetleriyle ilgili olarak Parlamento'ya düzenli olarak rapor sunar. Parlamento; AB bütçesinin uygulanmasını denetler, AB'nin sorunlarıyla

ilgili olarak inceleme komisyonları kurabilir, AB düzenlemeleriyle ilgili olarak Komisyon ve Konsey'e karşı Avrupa Birliği Adalet Divanı nezdinde iptal davası açabilir (Tezcan, 2016a: s. 187).

Parlamentoda siyasi gruplar, temsilcilerin vatandaşı olduğu ülke bazında örgütlenmesiyle değil siyasi partilerinin görüşlerine göre kurulmaktadır. Parlamento'daki baskın iki siyasi grup, Hristiyan Demokratlar ve Sosyal Demokratlar'dır. Oturma düzeni siyasi gruplara göre ayarlanır. Parlamento'nun hâlihazırda 20 daimî, 2 daimî alt, 1 özel komisyon ve 1 araştırma komisyonu olmak üzere 22 Komitesi bulunmaktadır. Parlamento'nun asıl çalışma yerleri olan komisyon üyelerinin belirlenmesinde siyasi grupların Parlamento'daki üye sayıları esas alınmaktadır. Üyeler 2,5 yıllığına seçilirler. Başlıca komisyonlar Dışişleri, Bütçe, Uluslararası Ticaret, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Hukuki İşler Komisyonlarıdır (AGE Platform Europe, t.y.).

Parlamento başkanı, başkan yardımcıları ve idari amirleri bir siyasi grup veya en az 40 üyenin teklifi üzerine gizli oyla seçilir. Başkan, Parlamento'nun çalışmalarını yürütür, Parlamento'yu dışarıda temsil eder. Başkanlar Konferansı; başkan ve siyasi grup başkanlarından oluşur. Parlamento'nun iç organizasyonunu oluşturma ve Parlamento gündemini hazırlama konusunda yetkilidir. Başkan, yardımcıları ve idari amirlerinden oluşan Başkanlık Divanı ise Parlamento'nun idari işleri ve bütçesinden sorumludur. Divan tarafından atanan Parlamento Genel Sekreterinin üç görevi bulunmaktadır: Parlamento organlarına görevlerinde yardımcı olmak, Başkanlık Divanı ve Başkanlar Konferansına çalışmalarında destek olmak, Genel Sekreterliği ve bütçesini yönetmek (Tezcan, 2016a: s. 179).

4.3.2. Avrupa Konseyi (Avrupa Birliği Zirvesi)

Devlet veya hükümet başkanlarından oluşan, Avrupa Birliği Anlaşması'nda "European Council" olarak geçen Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği Zirvesi olarak da bilinir. Tek kelimeyle Konsey dendiği zaman işaret edilen çoğunlukla Avrupa Birliği Anlaşması'nda "Council" olarak geçen, İngilizcesi "Council of the European Union" olan Avrupa Birliği Konseyi (Bakanlar Konseyi) olduğundan iki konseyin birbiriyle karıştırılmaması için Avrupa Konseyi'nin yanı sıra Avrupa Birliği (AB) Zirvesi tabiri de kullanılmaktadır. Ülkemizin de üyesi olduğu İngilizcesi "Council of Europe" olan 1949'da kurulmuş hükümetlerarası kuruluş olan Avrupa Konseyi ise tamamen AB'den bağımsız farklı bir örgüttür.

AB Zirvesi, Avrupa Birliği Anlaşması'nın 15. maddesinde ve Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın ise 235-236. maddelerinde düzenlenmektedir. Zirve; AB'ye gelişimi için gereken itici gücü sağlayan, genel siyasi yönelimleri ve öncelikleri belirleyen kurumdur. Yasama yetkisi bulunmamaktadır (ABA, Madde 15/1).

AB Zirvesi, AB politikalarının belirlenmesiyle ilgili en etkili AB organı ve karar alma mercisi olarak en merkezi kurumudur (Lewis, 2009: s. 152). Yılda en az 2 kez toplanır. Pratikteki uygulamaya bakıldığında ise her yıl dört kez toplanmaktadır. Bunlardan Haziran ve Aralık toplantıları olağan, Mart ve Ekim toplantıları ise olağanüstü oturum şeklinde düzenlenir. Toplantılara devlet veya hükümet başkanlarının yanı sıra katılımcı devletlerden bir bakan da katılım sağlamaktadır. Hangi bakanın heyette yer alacağı toplantının gündemine göre belli olmaktadır. Genelde dışişleri bakanları katılmakla birlikte, ekonomiye ilişkin toplantılara ekonomi ve maliye bakanları katılım sağlar. Ayrıca komisyon başkanı ve davet edilmesi halinde parlamento başkanı toplantılara katılır (Tezcan, 2016b: s. 199). Zirve, her toplantısından sonra Avrupa Parlamentosu'na rapor sunar (ABA, Madde 15/6d)

AB Zirvesi; AB'nin genel ilkeleri, yönelimleri ve yaklaşımlarını belirlemektedir (Bilici, 2013: s. 54). Bu doğrultuda hukuki düzenlemeleri ise Konsey, Parlamento ve Komisyon yapar. AB Zirvesi siyasi işbirliği konularında irade ortaya koyma, kararlar alma ve deklarasyonlar kabul etme yetkisini haizdir. Alınan bu kararlar ve kabul edilen deklarasyonlar tüm üyeleri bağlayıcı bir yasa niteliğinde olmaktan ziyade AB açısından bir rehber ve yol gösterici niteliktedir. Günümüze dek AB'nin gelişimine bakıldığında ortak politikalar, genişleme, ekonomik ve parasal birlik gibi konularda yapılan büyük atılımların AB Zirvesi'nde alınan kararlarla gerçekleştirildiği görülmektedir. Zirve bu yönüyle AB bütünleşmesine gerekli ivmeyi sağlar. Zirve ayrıca AB'nin dış politikasının oluşturulmasında etkindir (Bache vd., 2011: s. 277).

AB zirvelerinden ilki 1961 yılında Paris'te yapılmıştır. Fransa'nın bu ilk zirveye ev sahipliği yapma iradesinin esas sebebi entegrasyon sürecinde devletlerin rolünün arttırması gerektiğine dair tutumu olduğu ifade edilebilir. Hükümetlerarası yönü ağır basan bir yapıya sahip gözüken AB Zirvesi'nin mevzuatta yer alması 1987'de yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile mümkün olmuştur. AB kurumlarından birisi sayılması ise 2009 tarihli Lizbon Anlaşması'yla birlikte olmuştur. AB Zirvesi AB kurumlarından biri olarak mezkûr anlaşmadan yer almakta, AB'nin kurumsal yapısı içerisinde en tepede olduğu ve kurumsal yapıyı bir arada tuttuğu kabul edilmektedir (Bache vd., 2011: s. 272).

AB Zirvesi Başkanı Birliğin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası kapsamında dış temsilini yürütür (ABA, Madde 15). Üyeler tarafından 2,5 yıllığına nitelikli çoğunlukla seçilir. Süresi bir dönemliğine uzatılabilir. Başkanlık görevini 1 Aralık 2009'dan itibaren Belçikalı Charles Michel yürütmektedir. Zirvenin toplandığı yer 2009 öncesinde dönem başkanının inisiyatifi ile belirlenmekte iken, 2009 sonrasında devamlı olarak Brüksel'de toplanmaktadır. Kararlar pratikte konsensüsle alınmakla birlikte kurucu metinlerde özel bir düzenleme varsa, Zirve bu düzenlemeye uygun olarak nitelikli çoğunlukla karar alabilir. Oylama ile karar alınabilmesi için üyelerin basit çoğunluğunun oylama yapılmasını istemesi ve üçte ikisinin hazır bulunması gereklidir (Tezcan, 2016b: s. 205-207). Oylamalara Zirve Başkanı ve Komisyon Başkanı katılamaz (ABİDA, Md 235).

4.3.3. Konsey

Konsey AB'de Parlamento ile birlikte kararların alınmasıyla ilgili yetkili organdır. "Avrupa Birliği'nde (AB), bütçe ve yasama fonksiyonlarını Avrupa Parlamentosu ile birlikte yerine getiren Konsey, AB hukuk düzeni içinde üye devletlerin menfaatleri ile AB arasındaki temel bağlantıyı sağlayan kurum olarak karşımıza çıkmaktadır" (Candan, 2016: s. 223).

Konsey'in yasama yetkisini kullanabilmesi için öncelikle Komisyon'un bu doğrultuda bir öneri hazırlaması gereklidir. Komisyon tarafından hazırlanan bütçe tasarıları da Parlamento onayı öncesinde Konsey onayına tabidir. AB'nin yetkisine giren alanlarda temel politika ilkelerini belirleme ve koordinasyonu sağlama görevlerini yürüten Konsey, AB adına uluslararası anlaşmaları akdetme, Birliğe yeni üyelerin katılımını onaylama, diğer AB kurumlarının AB hukukuna aykırı kararları aleyhine Avrupa Birliği Adalet Divanı'na iptal davası açma yetkilerini de haizdir (Candan, 2016: s. 228-231).

Konsey, AB üyesi her ülkeden bir bakanın katılımıyla 27 kişiden oluşmaktadır. Hangi bakanın katılacağı hususu toplantının konusuna göre değişmektedir. Örneğin tarımla ilgili toplantılara tarım bakanı, turizmle ilgili konulara turizm bakanları katılım sağlamaktadır. Katılan bakan üye devleti adına oy kullanır ve bu vesileyle devletini taahhüt altına sokar (Candan, 2016: s. 224).

Konsey'in daimî merkezi Brüksel'dedir. Konsey'in başkanlığı görevini üye ülkeler üçerli gruplar halinde altı ay rotasyonla yaparlar ve her grup 18 aylık bir süre boyunca Konsey başkanlığını yürütür (Bilici, 2013: s. 55). Başkanlık görevinin üçerli

gruplar halinde yapılma sebebi, çalışmalardaki sürekliliğin sağlanmasıdır. Rotasyon sisteminin istisnasını Dışişleri Konseyi oluşturmaktadır. Ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşan Genel İşler Konseyi, Lizbon Anlaşması'nda Dışişleri Konseyi ile birlikte zikredilen Konsey kapsamında müteşekkil 10 alt konseyden biridir. Genel İşler Konseyi, tüm konsey toplantılarının gündemleri arasındaki koordinasyonu sağlar ve Konsey'in genel çalışmasının tutarlılığını gözetir (Bache vd., 2011: s. 280).

Konsey'in temsilcileri doğrudan üye ülkeler tarafından gönderildiği ve bakanı olduğu ülkelerin çıkarlarını savunduğu için hükümetlerarası bir yapıya sahiptir. Konsey bununla birlikte bir AB kurumu olarak birliğin makro çıkarlarını da gözetmekle yükümlüdür (Candan, 2016: s. 223). Konsey'in üç farklı karar alma usulü bulunur: basit çoğunluk, nitelikli çoğunluk ve oy birliği. Bunlardan en sık başvurulan nitelikli çoğunluktur. Komisyon teklifiyle gelen konularda salt çoğunluk yeterli olmaktadır. Dış politika, savunma, vergilendirme, sosyal güvenlik, anlaşmalarda değişiklik yapılması ve yeni üye kabulü konularında oy birliği aranmaktadır. Bu durumda ülkelerin veto hakkı da saklıdır (Bilici, 2013: s. 57).

Konsey kapsamında kurulmuş olan COREPER (Daimî Temsilciler Meclisi), üye ülkeleri AB nezdinde temsil etmek üzere Brüksel'de görevli büyükelçilerden oluşur (Bache vd., 2011: s. 283). COREPER, Konsey toplantılarını planlar, süreklilik gerektiren işlerin sağlıklı biçimde yürütülmesini sağlar, karar tasarılarını hazırlar ve siyasi konuların takibini sağlar. Konsey Genel Sekreterliği, Konsey'in çalışmalarını hazırlamak ve düzenli çalışmasını temin etmekle yükümlü organıdır (Candan, 2016: s. 226). Konsey'in Genel Sekreteri 1 Temmuz 2015'ten bu yana Danimarkalı diplomat Jeppe Tranholm-Mikkelsen'dir.

4.3.4. Avrupa Komisyonu

AB'nin yürütme organı olan Komisyon Brüksel'de bulunmaktadır. Avrupa Birliği Anlaşması'nın 17-18. maddelerinde ve Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın 244-250. maddelerinde düzenlenmektedir. Komisyon'un görevleri şunlardır:

- AB politikalarının koordinatörü ve tasarlayıcısı olmak,
- AB'yi diğer ülke ve kuruluşlar nezdinde temsil etmek,
- Mevzuat tasarılarını hazırlamak, tüzükleri uygulamak,
- Mevzuatın uygulanmasını gözetmek,
- Üye devletler nezdindeki devlet yardımı programlarını denetlemek,
- AB bütçesi taslağını hazırlamak,

- Diğer ülke ve örgütlerle ortaklık ve ticaret anlaşmaları müzakere etmek,
- Üçüncü ülkelerin adaylık başvurularını inceleyerek Konsey'e görüş bildirmek,
- Parlamento'nun her yılın açılış oturumundan en az bir ay önce AB faaliyetlerine ilişkin bir rapor hazırlamak ve yayımlamak. (Bilici, 2013: s. 58) (ABA, Madde 17).

Komisyon mevzuat tasarılarını hazırlamak yetkisine sahip olduğundan dolayı yürütme organı olmasının yanı sıra belli ölçüde yasama organı olma özelliğine de sahiptir. Mevzuatın uygulanmasını gözetme yetkisi bulunduğundan Birlik hukukunun bekçisi olarak nitelendirilir (Bache vd., 2011: s. 255).

Komisyon Başkanı 17 Temmuz 2019'dan bu yana Alman Ursula von der Leyen'dir. Başkanlık üye ülkeler arasında rotasyon usulüyle el değiştirir. Komisyon başkanlığı için aday Konsey tarafından belirlenir, Parlamento tarafından tasdik edilir. Komisyon'un Konsey tarafından atanan 27 komisyoner üyesi bulunmaktadır. Komisyonerler görevlerini yürütürken üye ülkelerden herhangi bir talimat alamaz, vatandaşı olduğu ülkenin çıkarlarını gözetemez ve tam bağımsız hareket etmekle yükümlüdür (ABA, Madde 17). Komisyonerin görev süreleri 5 yıldır ve bittiğinde yenilenebilir. Komisyonerler Genel Müdürlüklerin idaresinden sorumludur (Egeberg, 2009: s. 129).

Komisyon, faaliyetlerinde Parlamento'ya karşı sorumludur. Parlamento'nun çalışma dönemi başlamadan bir ay önce yürüttüğü çalışmalara ilişkin yıllık rapor sunar (ABİDA, Madde 249). Kararlarını nitelikli çoğunluk ve basit çoğunlukla alır. Toplantı yeter sayısı üye sayısının basit çoğunluğudur (Avrupa Komisyonu İç Tüzüğü, Madde 7).

AB'nin yaklaşık 35.000 toplam personelinin 24.000'i komisyonda çalışmaktadır. AB'nin 24 resmi dili bulunduğundan dolayı personelin çoğunu tercümanlar oluşturmaktadır. Komisyon haftada bir kapalı oturum olarak toplanır, kararlar oy çokluğu ile alınır.

Komisyon AB'nin uluslarüstü yapısını temsil eden, üyelerinin vatandaşı oldukları devletlerin değil birliğin genel çıkarlarını korumakla yükümlü oldukları, AB'nin itici gücünü oluşturan temel bir organıdır. Komisyona getirilen temel eleştiri, üyelerinin halk tarafından seçilmeksizin atama ile göreve gelmesi, bu anlamda bir teknokratlar grubu olması ve üye devletlerin çıkarları ilk aşamada düşünmemeleridir (Bilgin, 2016: s. 257).

4.3.5. Avrupa Birliği Adalet Divanı

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kapsamında 1952'de kurulan Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın merkezi Lüksemburg'dadır. Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın 19. maddesinde, Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın 251-281. maddelerinde düzenlenmektedir.

Üye ülkelerin ve diğer ilgili tarafların AB hukukuna saygılı olmasını güvence altına almak amacıyla kurulmuştur. Görevleri arasında birlik kurumlarının ve üye devletlerinin arasında hakem vazifesini görmek, AB kurumları ile çalışanları arasındaki uyuşmazlıkları hükme bağlamak, rekabet kurallarından doğan anlaşmazlıklar, fikri sınai haklarıyla ilgili davalar, gerçek ve tüzel kişiler tarafından açılan tazminat ve iptal davalarını görmek yer almaktadır (Bilici, 2013: s. 60-62).

Bünyesinde Adalet Divanı ve Genel Mahkeme (eski adıyla İlk Derece Mahkemesi) yer almaktadır. Adalet Divanı'nda her üye devleti temsilen birer hâkim olmak üzere 27 hâkim görev yapar. Ayrıca bünyesinde davalarla ilgili görüş veren sekiz hukuk sözcüsü bulunur. Bu sayının Adalet Divanı'nın teklifi üzerine Konsey tarafından arttırılması mümkündür (ABİDA, Madde 252). Hâkimlerin ve hukuk sözcülerinin görev süreleri 6 yıl olup, atamaları Bakanlar Konseyi'nin oybirliği kararıyla yapılır. Divan başkanı, üyeler arasından üç yıllık bir süre için seçilir. Divan; bakılan davanın niteliğine göre Genel Kurul, büyük daire (on beş hâkim) veya küçük daire (3-5 hâkim) şeklinde toplanabilir. İlk Derece Mahkemesi 1989 yılında Adalet Divanı'na yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur (Göçmen, 2016a: s. 263). Söz konusu mahkemenin ismi Lizbon Anlaşması'yla Genel Mahkeme olarak değiştirilmiştir. Genel Mahkeme her bir üye devletin vatandaşı iki hâkimden oluşmaktadır. Genel Mahkeme'de alınan kararların Adalet Divanı'nda temyizi mümkündür.

Divan AB mevzuatının, AB organ ve kurumlarının eylemlerinin mevzuata uygunluğunun ve geçerliliğinin yorumlanması konusunda yetkilidir. Anlaşmaların ihlal edilip edilmediği, yetki aşımı olup olmadığı, usule ilişkin gerekli bir işlemin ihlal edilip edilmediği üzerine yargı yetkisi bulunur (ABİDA, Madde 263-65). AB kurumlarının yaptığı işlemleri geçersiz veya mevzuata aykırı olarak hükümlendirebilir. Bu durumda, ilgili kurum Adalet Divanı tarafından belirlenen gerekli adımları atmakla yükümlüdür. Divan kararları tüm birlik açısından bağlayıcı ve uyulması zorunludur. Üye ülkelerin milli mahkemelerinden, Parlamento'dan, Konsey veya Komisyon'dan başvuru yapılması üzerine AB mevzuatını yorumlayarak tedbir kararı verebilir (Bilici, 2013: s. 61). Komisyon ve üye ülkelerin yanı sıra AB vatandaşlarının doğrudan Divan nezdinde dava

açma hakları bulunmaktadır. Divan, baktığı davalarda yürütmeyi durdurma veya geçici tedbir alma kararları alabilir. AB çalışanlarıyla AB arasında çıkabilecek ihtilaflar da Avrupa Adalet Divanı nezdinde dava konusu olabilir. Divan bu ihtilaflara ilişkin Personel Yönetmeliği uyarınca karar alma yetkisine sahiptir (ABİDA, Madde 270).

Adalet Divanı'na danıştıktan sonra Komisyon'un teklifi üzerine veya Komisyona danıştıktan sonra Adalet Divanı'nın teklifi üzerine Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından Genel Mahkeme bünyesinde ihtisas mahkemeleri kurulabilir (ABİDA, Madde 257). Komisyon şayet bir üye devlerin Anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği kanaatine varırsa buna ilişkin o devletin mütalaasını alabilir. Üye devlet verilen sürede mütalaasını bildirmediği takdirde, Komisyon konuyu Avrupa Birliği Adalet Divanı'na taşıyabilir. Avrupa Birliği Adalet Divanı bir üye devletin Anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini yerine getirmediğini tespit ederse, bu devlet Mahkemece belirlenmiş adımları atmakla mükelleftir. Divan; Konsey, Komisyon ve Avrupa Merkez Bankası'nın hukuki işlemlerinin ve düzenlemelerinin, Avrupa Parlamentosu ile Avrupa Konseyi'nin üçüncü taraflar üzerinde etki doğuran hukuki işlemlerinin hukuka uygun olup olmadığını inceleme yetkisine sahiptir. (ABİDA, Md.268-70).

4.3.6. Avrupa Merkez Bankası

Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Birliği Anlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma uyarınca AB'nin organları arasında yer almaktadır. Avrupa Merkez Bankası ve üye ülkelerin ulusal merkez bankaları bir araya gelerek Avrupa Merkez Bankaları Sistemini oluşturur. Ana amacı fiyat istikrarının sağlanması olan Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin görevleri şunlardır:

- Birliğin para politikasını belirlemek ve uygulamak
- Döviz operasyonlarını yürütmek
- Üye devletlerin resmi dış rezervlerini tutmak ve yönetmek
- Ödeme sistemlerinin etkin işleyişini teşvik etmek (ABİDA, Madde 127)

Avrupa Merkez Bankaları Sistemi, tüzel kişiliği haiz Avrupa Merkez Bankası organlarınca yönetilmektedir. Avrupa Merkez Bankası, kullandığı para birimi Euro olan merkez bankaları ile birlikte Euro'nun ve ortak para politikasının yönetiminden sorumlu AB kurumudur. Euro basma yetkisine sahiptir. Görevleri arasında; fiyat ve döviz kuru istikrarının korunması, topluluğun para politikasının takibi, AB içi faiz oranlarının belirlenmesi, enflasyonun Avrupa ekonomileri üzerindeki zararlı etkileriyle mücadele

edilmesi, finansal piyasaların denetlenmesi ve finansal sistemin etkin işleyişini sağlamak yer alır (Bilici, 2013: s. 63).

Avrupa Merkez Bankası 1998'de kurulmuştur. Merkezi Frankfurt'tadır. Lizbon Anlaşması'yla (2009) AB kurumu statüsü kazanmıştır. Başkanı 1 Kasım 2019'da göreve gelen Fransız Christine Legarde'dir. Sermayesini üye ülkelerin merkez bankalarınca ödenen sermaye paylarından oluşturur. Her ülkenin sermaye payı, o ülkenin toplam AB GSYİH'sı ve AB nüfusu içindeki payına göre belirlenir (Akçay, 2016: s. 294).

Avrupa Merkez Bankası'nın organları; Guvernörler Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Konsey ve Denetleme Kurulu'dur. Guvernörler Kurulu; kararların alınması noktasında en yetkili organdır. Yönetim Kurulu üyeleri ve milli parası ortak paraya endekslenmiş üyelerin merkez bankası guvernörlerinden oluşmaktadır. Bankanın işlevsel organı olan Yönetim Kurulu, genel belirlenen politikalar çerçevesinde günlük işleyişten sorumludur. 6 kişiden oluşur: Başkan, başkan yardımcısı ve dört yönetim kurulu üyesi. Üyeleri sekiz yıllığına atanır ve görev süreleri uzatılamaz. Genel Konsey; Euro sistemiyle ekonomik ve parasal birlik dışındaki ülkeler arasındaki kurumsal bağlantıyı sağlamakla görevlidir. Bankanın yönetim kurulu üyeleriyle tüm üye ülkelerin ulusal merkez bankası başkanlarından oluşur (ABİDA, Madde 282-84).

Konsey Başkanı ve Komisyon üyelerinden birisi Avrupa Merkez Bankası'nın Guvernörler Kurulu toplantılarına oy hakkı olmaksızın katılabilir. Avrupa Merkez Bankası Başkanı Konsey toplantılarında Bankanın görev alanına giren konuların görüşüldüğü toplantılarına davet üzerine katılım sağlar. Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin faaliyetlerine ilişkin yıllık rapor hazırlayarak Avrupa Parlamentosu'na sunar (ABİDA, Madde 284).

4.3.7. Sayıştay

1975'te kurulmuş olan Sayıştay, ilk olarak 1992 tarihli Maastricht Anlaşmasıyla (Avrupa Birliği Anlaşması) AB kurumlarından birisi olarak zikredilmiştir. Avrupa Birliği Anlaşması'nda AB organları arasında sayılmakta ve Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın 285-288. maddelerinde düzenlenmektedir.

Sayıştay'ın Merkezi Lüksemburg'dadır. Her bir ülkeden birer olmak üzere toplam 27 üyesi vardır. Üyeler Parlamento'nun uygun görüşüne binaen Konsey tarafından 6 yıllığına atanır. Görev süreleri yenilenebilir (ABİDA, Madde 286).

Birlik hesapları yönünden dış denetçi olarak görev yapan Sayıştay'ın görevleri; birliğin hesaplarının, gelir ve harcamalarının mevzuata uygun yapılıp yapılmadığını ekonomiklik ve verimlilik çerçevesinde denetlemek, mali yönetimin saydamlığını ve hesapların güvenirliğini sağlamak, hesap verilebilirliği sağlamak, gelir ve giderlerin hukuka uygunluğunu temin etmektir (Göçmen, 2016b: s. 332).

Sayıştay, denetim işleviyle AB kaynaklarının finansal yönetiminin iyileştirilmesine katkıda bulunur. Ayrıca, Sayıştay AB kurumları ile ilgili AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanan yıllık bir rapor hazırlar (ABİDA, Madde 287). Parlamento, bütçenin uygulayıcısı kurum olan Komisyon'u bu rapor ışığında ibra eder. Sayıştay denetimi, AB kurumlarının yanı sıra AB fonlarıyla çalışan tüm kurum, kuruluş, organ ve şirketleri de kapsamaktadır (Bilici, 2013: s. 62).

Sayıştay, kural olarak Genel Kurul halinde çalışır. Beş daire üzerinden örgütlenmiştir. Hiyerarşik olarak sırayla Genel Kurul, Daireler, Müdürlükler ve Birimler şeklinde örgütlenmiştir. Toplantıları kamuya kapalı yapılır. Sayıştay başkanı, üyelerinin kendi aralarından yenilenebilir bir üç yıllık süre için seçilir (Göçmen, 2016b: s. 326-27). Sayıştay Başkanı olarak 2016'dan itibaren Alman Klaus-Heiner Lehne görev yapmaktadır.

4.4.AB'nin Ortak Politikaları

4.4.1. Ortak Dış Politika

4.4.1.1.Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası

AB Ortak Dışişleri Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP), dış politika ve güvenliğe ilişkin tüm alanları kapsamaktadır. AB Zirvesi ve Konsey tarafından oybirliğiyle belirlenir, üye devletler ve Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi tarafından yürütülür.

ODGP'nin temeli 1970 yılında yürürlüğe giren Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) mekanizmasına dayanır. Ayrı bir kurumsal kimliği olmayan mekanizmaya üye ülkeler başkanlık etmekte ve dış politika alanında karşılıklı danışmanın güçlendirilmesi amaçlanmaktaydı. ASİ, birliğin anlaşmalarında yer almadığından zayıf bir yapıya sahipti. Ortak dış politika ilk kez Maastricht Anlaşması'yla (1992) bu kapsamda yer almıştır. Anlaşmaya göre, üç sütunlu bir yapı oluşturulmuş ve ODGP bu sütunlardan ikincisini teşkil etmiştir. Hükümetlerarası bir yapıya sahip dış politika oluşturma sürecinde üye

ülkelerin oybirliğiyle karar alınması esas kabul edilmiştir. Ülkelerin veto hakkı bulunmakta, Komisyon ve Parlamento'nun rolleri kısıtlı bulunmaktaydı.

Amsterdam (1997), Nice (2001) ve Lizbon (2009) Anlaşmaları ile ODGP alanında düzenlemeler yapılmıştır. Amsterdam Anlaşması ile ODGP'nin yürütülmesi amacıyla Yüksek Temsilcilik makamı oluşturulmuştur. Ayrıca, ODGP alanında karar alma imkânının arttırılması amacıyla yapıcı çekimserlik ve nitelikli oy çokluğu mekanizmaları getirilmiştir. Nitelikli çoğunluk mekanizmasıyla üye devletler örgütsel yapı, ortak eylem alınması ve Özel Temsilci Atanması gibi konularda oybirliği gerekmeksizin karar alma hakkını elde etmişlerdir. Yapıcı çekimserlik kapsamında tüm üyelerin üçte birinin aşılmaması durumunda üye devletler kullanacağı oy ile oybirliğinin dışında kalma ancak oybirliğine halel getirmeme hakkına sahip olmuşlardır. Yapıcı çekimserlik Nice Anlaşması'yla (2001) güçlendirilmiş işbirliğine dönüştürülmüştür. Bu kapsamda, belirli konularda tüm üyelerin aralarındaki işbirliğini makul bir sürede oluşturamayacak olmaları durumunda, aralarındaki işbirliğini arttırmayı amaçlayan devletler, diğer AB politikaları ile uyumlu olup olmadığını araştıracak Konsey'in izniyle kendi aralarında güçlendirilmiş işbirliği kurması mümkün hale gelmiştir (Tangör, 2016: s. 682-83).

Lizbon Anlaşması ile ODGP alanında yapılan düzenlemelerden ilki Yüksek Temsilci ile Dış İlişkiler Komiseri makamlarının birleştirilerek Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi makamının oluşturulmasıdır. Bir diğer önemli yenilik ise, bir üye devletin saldırıya maruz kalması halinde, diğer üye devletlerin BM Anlaşması 51. maddeye uygun olarak yardım ve destekle yükümlü tutulmasıdır (Tangör, 2016: s. 683).

Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP), AB Anlaşması 42. maddesi uyarınca ODGP'nin ayrılmaz bir parçasıdır. AB'ye Birleşmiş Milletler Sözleşmesine uygun olarak barış koruma, çatışmayı önleme ve uluslararası güvenliği güçlendirme operasyonları yürütme için üye devletlerden karşılanmak suretiyle askeri ve sivil operasyon kapasitesi sağlar. ODGP üye ülkelerin ulusal egemenlikleri doğrultusunda yürütmekte oldukları savunma ve güvenlik politikalarına ve yükümlülüklerine halel getiremez. ODGP'ye ilişkin kararlar Yüksek Temsilcinin veya üye devletlerin teklifi üzerine Konsey tarafından oybirliğiyle alınır. ODGP uyarınca, AB üyesi devletlerden birisi kendi topraklarında bir taarruza maruz kalması halinde diğer üye devletler bu devlete yardım ve destekte bulunmakla yükümlüdür (ABA, Madde 42).

ODGP'nin önemli ancak ulusal kaygılar nedeniyle çok da etkin kullanılamayan temel tamamlayıcılarından Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (OGSP) tarihsel gelişimine özetle bakıldığında, OGSP için ilk adımlar 1994 yılında Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği oluşturularak atıldığı görülmektedir. 1998 yılında Fransa ile ortak savunma politikasına mesafeyle yaklaşan Birleşik Krallık Saint Malo Konferansı neticesinde Saint Malo Bildirgesini kabul etmişlerdir. Bunu takiben 1999 yılında Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının Güçlendirilmesi Bildirgesi imzalanmıştır. Temel Hedef 2010 Eylem Planıyla Acil Müdahale Mekanizması oluşturulmuş. 2004 yılında Avrupa Savunma Ajansı kurulmuştur (Tangör, 2016: s. 685-87).

ODGP'nin yürütülmesinin kurumsal yapısı incelendiğinde, karar alma süreçlerinde ön planda yer alan kurumlar hükümetlerarası yapılarıyla AB Zirvesi ve Konsey'dir. AB Zirvesi ODGP açısından Birliğin genel stratejisini, hedeflerini ve ilkelerini belirler. Yürütülecek Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası, AB Zirvesi ve Konsey nezdinde oybirliğiyle kabul edilir (ABA, Madde 22-24). Süreçlerin odağında bulunan Konsey'in politikaya ilişkin katmanlı bir yapısı bulunmaktadır: Dışişleri Konseyi, Daimî Temsilciler Komitesi, Siyaset ve Güvenlik Komitesi, Muadiller Grubu ve Çalışma Grupları. Bunlardan en merkezi rolü dışişleri bakanlarının katılımıyla Yüksek Temsilcinin başkanlığında ayda bir toplanan Dışişleri Konseyi oluşturur. Konsey ODGP'nin temel karar alma organıdır. Kararlar çoğunlukla oybirliğiyle alınmakla birlikte, herhangi bir üye açısından ulusal politika çıkarlarına büyük bir sorun teşkil etmeyen ve itirazı olmadığı konularda nitelikli çoğunluk usulüyle karar alınabilmektedir (ABA Madde 24). Daimî Temsilciler Komitesi (COREPER) AB üyesi devletlerin daimî temsilcilerinden oluşur. Siyaset ve Güvenlik Komitesi, AB üyelerinin Brüksel'de görevli büyükelçilerinden oluşur ve haftada iki kez toplanır. Muadiller Grubu, üye devletlerin diplomatları ve Komisyon temsilcilerinden oluşur (Tangör, 2016: s. 696-97).

Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi, kararlaştırılan ODGP'yi uygulamak ve birlik kurumlarının koordinasyonunu sağlamakla vazifelidir. Komisyon Başkan Yardımcılığı ve Konsey Dışişleri Konseyi'nin başkanlığı görevini de aynı zamanda ifa eder. ODG'nin belirlenmesine önerileriyle katkı sağlar. ODGP ile ilgili konularda üçüncü taraflar nezdinde Birliğin temsilini sağlar (ABA, Madde 27). Yüksek temsilcinin aynı zamanda Komisyon Başkan Yardımcısı olması Komisyon'un ODGP'daki rolüne kısıtlı bir katkıda bulunsa da, Komisyon'un ODGP'daki rolü diğer ortak politikalara kıyasla çok sınırlıdır. Bunun nedeni üye devletlerin, dış politikaların ve savunma konularının belirlenmesinde ulusal egemenliklerini uluslarüstü bir otoriteye

bırakmak istememeleridir. Parlamento'nun rolü de benzer şekilde kısıtlı olup, sadece konuya ilişkin görüşlerini veren danışman rolündedir (Tangör, 2016: s. 699-700).

4.4.1.2.Ortak Dış Ticaret Politikası

AB'nin ortak ticaret politikası AB'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın 206. ve 207. maddelerinde düzenlenmektedir. Mezkûr anlaşmanın 206. maddesine göre AB dünya genelinde ticaretin ve uluslararası yatırımların önündeki engellerin kaldırılmasına, gümrük tarifelerinin azaltılmasına ve dünya ticaretinin gelişimine katkı verir (ABİDA). AB'nin gümrük birliği kapsamında üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifeleri dış ticaret politikasının özünü oluşturmaktadır (Şahin, 2016: s. 80).

AB'nin üçüncü ülkelere yönelik yürüttüğü dış ticaret politikası ortak politika alanında yer almaktadır. Ortak dış ticaret politikası alanına giren konularda üye ülkeler yetkilerini birlik organlarına devretmişlerdir. Bu doğrultuda, AB'nin ticaret politikası ulusal ticaret politikalarının yerine geçmiştir. Üye ülkeler bu yetki devri kapsamında, AB kurumları üye devletlerle yakın işbirliği halinde münhasır yetkilerini üye ülkeler adına kullanır (İKV, 30). Münhasır yetki alanı sayesinde üye ülkelerin birbirlerinden bağımsız ticaret politikaları yürütmelerinin önüne geçilmiştir (Akman, 2016: s. 645).

Ortak dış politika yürütülmesi, AB'nin diğer ülkeler ve uluslararası ekonomik örgütler karşısında pazarlık gücünü arttırmaktadır. Ticaretin, Avrupa entegrasyonu açısından ilk yıllardan itibaren temel bir yere sahip olduğu ve varoluş nedenlerinden biri olduğu söylenebilir (Akman, 2016: s. 645). Bu kapsamda, AB üyesi 27 devlet üçüncü ülkelere karşı ortak bir pozisyon belirleyerek müzakere masasında güçlerini arttırırlar. Ticari bir blok olarak hareket etmek siyasi olarak da birliğe güç kazandırmaktadır (Akman, 2016: s. 646).

Ortak Dış Ticaret Politikası'nın yürütülmesinde iki temel araç bulunmaktadır. İlki; ihracat ve ithalat rejimlerine ilişkin mevzuat ve kurallardır. İkincisi araç ise üçüncü ülkelerle yapılan ticaret anlaşmaları ve müzakereleridir (Akman, 2016: s. 651-52). Bu araçlar detaylandırılacak olursa; ihracat-ithalat mevzuatına ilişkin en önemli araç Ortak Gümrük Tarifesi'dir. Bunun yanı sıra ithal ürünlere uygulanan çeşitli koruma araçları vardır: ithalat gözetimi, tarife kontenjanları, kotalar, ithalat kontrolü, anti-damping ve anti- sübvansiyon vergileri, standartlar ve teknik engeller. Ayrıca ihracata ilişkin kurallar çerçevesinde, ihracata ilişkin ortak kurallar ve ihracat kredileri bulunmaktadır. Üçüncü ülkelerle yapılan ticaret anlaşmaları ve müzakerelerine bakıldığında; AB çok taraflı ticaret sistemi içerisinde DTÖ kapsamında yürütülen müzakere, oturum ve konferanslara

birlik olarak katılmaktadır. Bunun yanı sıra AB dışı ülke ve bloklarla ikili ve bölgesel ticaret görüşmeleri yürütmektedir. Bu kapsamda, tercihli ticaret anlaşmaları ve serbest ticaret anlaşmaları müzakereleri müzakere edilip imzalanabilir.

Dış Ticaret Politikası'nın yürütülmesi konusunda yetkili AB kurumları Komisyon ve Konsey'dir. Mal, hizmet, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve fikri mülkiyete ilişkin yapılan tüm müzakere ve anlaşmalar ortak dış politika kapsamında olduğundan Birliğin yetkisindedir. Süreçte temel ve merkezi rolü olan Komisyon, Parlamento ve Konsey'den aldığı yetkiler doğrultusunda dış ticaret müzakerelerini yürütür ve bu iki kuruma karşı sorumludur. Müzakeresi tamamlanan anlaşmaların akdi Parlamento'nun bir sonraki bölümde detaylandırılan belli durumlarda onayı ve diğer durumlarda görüşü alındıktan sonra Konsey tarafından yapılmaktadır. Anlaşmaların yatırım, fikri mülkiyet ve hizmet ticaretine ilişkin hükümler içermesi halinde sürecinde üye ülkelerin iç onay süreçlerinin yürütülmesi de gerekmektedir (ABİDA, Madde 218). Uluslararası anlaşmaların imzalanması sürecine ilişkin prosedürler bir sonraki bölümde incelenmektedir.

Yetki devri konusu AB içerisinde her zaman bir tartışma konusu olarak öne çıkmıştır. AB'nin daha ilk yıllarından beri yetkilerin uluslarüstü yapılara devredilmesini savunan teorisyenler ile üye ülkelerin politika üretiminde yetkilerini devretmemesi gerektiğini savunan teorisyenler arasında tartışmalar olmuştur. Bu tartışmaların ortak ticaret politikalarının belirlenmesinde de mevcut olduğunu, zaman zaman AB'nin uluslarüstü yapısının en önemli tezahürü olan Komisyon ile üye devletlerin temsil edildiği Konsey arasında güç çekişmelerinin yaşandığını söylemek mümkündür (Akman, 2016: s. 646).

4.4.1.3.Uluslararası Anlaşmaların İmzalanması Süreci

Uluslararası anlaşmalara ilişkin hükümler Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın 'Uluslararası Anlaşmalar' alt başlığı altında bulunan 216-219. maddelerinde yer almaktadır. AB; bir ya da daha fazla üçüncü taraf veya uluslararası örgütle anlaşma imzalayabilir. İmzalanan anlaşmalar üye ülkeler tarafından bağlayıcıdır.

Uluslararası anlaşmaların imzalanması sürecinde yürütülecek prosedürler mezkûr anlaşmanın 218. maddesinde yer almaktadır. Anlaşma müzakerelerinin başlatılmasına Konsey tarafından karar verilir. Konsey bu kararını Komisyon veya Yüksek Temsilci'nin önerisi üzerine alabilir. Verilen yetki doğrultusunda, Komisyon tarafından müzakere süreçleri yürütülür.

Müzakere süreçlerin tamamlanmasından sonra yine Konsey tarafından anlaşmanın imzalanması konusunda Komisyon'a yetki verilir ve Komisyon anlaşmayı bu yetki uyarınca imzalar. Anlaşmanın iç onay süreçleri tamamlanmadan geçici olarak uygulanmasına Konsey tarafından karar verilebilir. Konsey müzakerecinin önerisi üzerine Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası haricindeki Anlaşmaları akdedilmesine ilişkin bir karar alır. Bunun yapılması sürecinde Parlamento'nun onayını alması gereken anlaşmalar ve Parlamento'ya danışılması gereken anlaşmalar bulunmaktadır.

Konsey aşağıdaki durumlarda Parlamento'nun onayına başvurur:

- "Ortaklık anlaşmaları,
- Birliğin, İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesine katılımına ilişkin anlaşma
- İşbirliği usulleri öngörerek özel bir kurumsal çerçeve oluşturan anlaşmalar,
- Birlik açısından önemli bütçesel etkileri olan anlaşmalar,
- Olağan yasama usulünün veya Avrupa Parlamentosu'nun muvafakatinin gerekli olduğu özel yasama usulünün uygulandığı alanları kapsayan anlaşmalar (ABİDA, Madde 218/6)."

Konsey bu durumlar haricindeki Anlaşmaları Parlamento'ya danıştıktan sonra kabul eder. Konsey'in kabulü için nitelikli çoğunluk aranmaktadır. Ancak; yukarıda maddeler halinde sıralanan anlaşmaların, birlik üyeliğine aday devletlerle ekonomik, mali ve teknik işbirliği anlaşmalarının ve bir Birlik tasarrufunun kabulü için oybirliği gerektiren bir alanı kapsayan anlaşmaların imzalanması için önce Parlamento'nun onayı ve sonrasında Konsey'in oybirliği ile tasdiki aranmaktadır (ABİDA, Madde 218/8).

Müzakeresi tamamlanan ticari anlaşmalara ilişkin hükümler Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın 'Ortak Ticaret Politikası' alt başlığı altında bulunan 207. maddede düzenlenmektedir. Ticari anlaşmaların onaylanması yatırım, fikri mülkiyet ve hizmet ticaretine ilişkin anlaşmalar haricinde ulusal parlamentolar tarafından değil Avrupa Parlamentosu tarafından yapılmaktadır. Yatırım, fikri mülkiyet ve hizmetlere ilişkin anlaşmalarda ulusal parlamentoların yetkisi sürmektedir. Ticari anlaşmaların onay sürecinde Avrupa Parlamentosu veya ulusal parlamentolarının onayının yanı sıra Konsey onayı da gerekmektedir. Konsey onayı yatırım, hizmet ticareti veya fikri mülkiyet konularını içerdiği takdirde (diğer birkaç konu da belirtilmiş) oybirliği ile, aksi takdirde nitelikli çoğunlukla alınmaktadır. Mal ticaretini düzenleyen anlaşmaların müzakere

süreci Komisyon tarafından yürütüldükten sonra Konsey tarafından nitelikli çoğunlukla onaylanmasını müteakiben, önce Parlamento'nun alt komitelerinden olan Uluslararası Ticaret Komitesi tarafından onaylanmakta sonra da olağan yasama yöntemiyle Parlamento Genel Kurulu tarafından onaylanmaktadır (Akman, 2016: s. 650-51) (ABİDA, Madde 207). Bu prosedürler bittikten sonra AB iç onay süreci tamamlanabilmektedir.

Komisyon tarafından yürütülen ticaret müzakereleri esnasında, Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın 207. maddesinin 3. fıkrası uyarınca Konsey tarafından Komisyon'a destek olmak için özel bir Ticaret Politikası Komitesi kurulabilir. Komite üye devletlerin dış ticaret alanında uzman birer temsilcisinden oluşmakta olup, toplantılarına Komisyon temsilcileri de katılır. Komisyon dış ticaret müzakereleri esnasında Komite'yi bilgilendirmekle ve görüşünü almakla yükümlüdür. Ayrıca, Komisyon müzakerelere ilişkin Parlamento'ya da bilgilendirme yapmak zorundadır (ABİDA, Madde 218). Parlamento'nun Uluslararası Ticaret Komitesi, dış ticaret müzakerelerine ilişkin bilgilendirme yapılan alt organıdır.

4.4.2. Ortak Tarım Politikası

Birliğin ilk ortak politikası olan ortak tarım politikası (OTP), 1962'den bu yana uygulanmaktadır. Her yıl ortak bütçenin büyük kısmı ortak tarım politikası için ayrılmaktadır. Üye ülkelerin tarım politikalarının tarım piyasalarını düzenlenmesi ve tarımın gelişmesi için, ekonomik ve siyasi olarak ortak çerçevede yürütülmesi esasına dayanır (Şahin, 2016: s. 78).

OTP'nin Avrupa Birliği Anlaşması'nın 39. maddesinde Roma Anlaşması 39. ve Amsterdam Anlaşması 33. maddelerde belirtilen beş temel amacı bulunmaktadır:

1. Tarımsal verimliliği teknik ilerlemeyi teşvik ederek, rasyonel tarımsal üretimin gelişimini ve üretim unsurlarının ideal kullanımını sağlayarak arttırmak,
2. Tarımla iştigal eden kesimin adil hayat standardını sağlamak, gelirlerini arttırmak
3. Tarımsal piyasaların istikrarını sağlamak
4. Tarımsal arzın devamlılığını temin etmek
5. Tarımsal arzın tüketicilere makul fiyatlara ulaşmasını sağlamak (ABA, Madde 39).

OTP'nin üç ilkesi vardır: tek tarım pazarı, topluluk tercihi ve mali dayanışma. Tek tarım pazarı kapsamında AB içerisinde tüm tarım ürünleri herhangi bir engel ile karşılaşmaksızın serbest ticarete ve dolaşıma konudur. Ortak piyasa düzeni kapsamında

ürünlere ortak fiyat uygulanır. Bu doğrultuda, üye ülkelerin tarımsal mevzuatının uyumlulaştırılması söz konusudur. Topluluk tercihi ilkesi AB ürünlerine birlik dışı ülkelerden gelen ürünlere oranla öncelik tanınmasını ifade eder. Mali dayanışma ilkesi uyarınca da OTP'nin finansmanı tüm üye ülkelerce ortaklaşa üstlenilir. Bu doğrultuda, hem harcamalar hem de gelirler ortak kabul edilmektedir (Dura vd., 2015: s. 399-400).

OTP'nın işleyişine bakılacak olursa, ortak piyasa düzenlemeleri kapsamında oluşturulan ortak fiyatların sürdürülmesi için korumacı bir politika izlendiği görülmektedir. Çiftçilere iç piyasada önemli destekler sağlanırken, bir yandan da dünyada oluşan düşük fiyatlara karşı üreticilerin korunması politikası yürütülür. Bu doğrultuda kullanılan araçlar; ithalattan alınan gümrük vergileri, üreticiye doğrudan yapılan destek ödemeleri, ilgili kurumlarca fiyat istikrarının sağlanması amacıyla yapılan ürün alımları ve ihracat sübvansiyonlarıdır. OTP'nin finansmanı büyük oranda Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA)'dan karşılanmaktadır. 1962'de oluşturulan fon, bütçe harcamalarının neredeyse yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Fon kapsamında üretimin desteklenmesinin yanı sıra AB üyesi ülkeler arasında coğrafi konum, üretim teknikleri, üreticilerin niteliklerindeki farklardan dolayı oluşan tarımsal politika farklarının giderilmesi amacıyla geliştirilen yapısal politikalar finanse edilir (Dura vd., 2016: s. 402-404).

Ortak fiyatların oluşturulması sürecinde üç farklı fiyattan söz edilebilir: hedef fiyat, müdahale fiyatı ve gösterge fiyat. Hedef fiyat, çiftçilerin refahı ve tüketicilere yansıyan maliyet birlikte düşünülerek bir tarım ürününün piyasada oluşması amaçlanan fiyatıdır. Müdahale fiyatı ise hedef fiyatın altına düşülmesi durumunda üreticilere sağlanan en düşük garanti düzeyini ifade eder. Müdahale fiyatının altına düşülmesi durumunda destekleme kuruluşları görevlendirilerek piyasadan mal alınması yoluyla fiyatların yükselerek dengenin kurulması söz konusudur. Destekleme fiyatından daha yüksek konan gösterge fiyatı, belli bölgelerde belli ürünlerin üretimini özendirmek için konan fiyata denmektedir (Dura vd., 2015: s. 403).

Avrupa Birliği organları OTP'nin yürütülmesi sürecinde etkili bir konumdadır. Komisyon'un görevleri tarımla ilgili yasa taslaklarının hazırlanması, piyasaların denetlenmesi ve tarımsal politikaların Konsey'in onayına sunulmak üzere tasarlanmasıdır. Üye ülkelerin tarım bakanlarının katılımıyla toplanan Konsey, Parlamento'ya danışarak yürürlüğe konacak politikaların kabulünde ve gerekli mevzuatın hazırlanmasında yetkilidir.

OTP'nin geçmişten günümüze gerek AB çiftçileri ve tüketicileri gerekse de tüm dünya tarım piyasaları üzerinde çeşitli etkileri olmuştur. AB içerisinde tarım ürünleri fiyatının yüksek tutulması çiftçilerin gelirlerini arttırmış ve piyasalardaki istikrarı korumuştur. Yapılan yatırımlar ve desteklemeler tarımda verimliliği arttırmıştır. Verimlilik artışı ve üreticilerin hayat standardının artması tarımsal üretimin artmasını sağlamıştır. Tüketimden çok üretim olması, üretim fazlalarının stoklanmasını gerektirmiş, bu nedenle stoklama maliyetleri artmıştır. Ayrıca, AB ilk kurulduğu zamanlarda tarım ürünleri ithalatçısıyken zamanla ihracatçı konumuna geçmiştir. Dünya piyasalarında tarım ürünleri fiyatı daha düşük olduğundan, fiyatların düşürülmesi için ihracat sübvansiyonları verilmeye başlanmıştır. AB'nin hem dış pazarlardan ürün alımına karşı korumalar geliştirmesi, hem de ihracat sübvansiyonları vererek dış pazarlara mal ihraç etmesi gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeleri olumsuz etkilemiş, fakirliği arttırmış ve dünya tarım piyasası dengelerini bozmuştur. Bu durum küresel eleştirilere neden olmuş, Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması sürecinde OTP tepkilerle karşılaştığından AB tarafından OTP reformları yapılmıştır.

Tarımsal yatırımlar ve verimliliğin artışı, tarımda kaliteli ürün üretimini sağlayarak tüketicilerin güvenli ürüne erişimini güçlendiren bir unsur olmuştur. Bununla beraber yüksek fiyatların tüketicilere olumsuz yansıması birçok eleştiriye de neden olmuştur. OTP'den Fransa gibi tarım üreticisi ülkeleri daha çok yararlanırken, tüketici ülkeler mali dayanışma ilkesi nedeniyle ortak politikanın külfetini çekmek durumunda kalmışlar ve bu durum da eleştiri konusu olmuştur. Bir diğer eleştiri konusu ise, desteklerden büyük işletmelerin küçük üreticilere oranla daha fazla fayda elde etmesi olmuştur. Esas desteğe ihtiyaç duyan küçük üreticilerin oransal olarak daha az destek almaları işletmelerin büyüyerek sayıca azalmasına neden olmuştur. Bu durum bir diğer açıdan bakıldığında maliyetleri azalttığından olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Tarımsal üretimin artmasının bir diğer olumsuz yanı çevre sorunları olmuştur. Yapılan yoğun tarım çevresel problemler ve hayvan haklarının ihlalini de beraberinde getirmiştir.

OTP'nın yukarıda izah edilen olumsuz tarafları ve getirilen bölgesel ve küresel eleştiriler nedeniyle 1968 Manshold Planı'ndan günümüze birçok reform girişiminde bulunulmuştur. İlk reform denemesi olan Manshold Planı tarımsal üretimin azaltılması amacıyla ekilen toprağın 5 milyon hektar dolayında azaltılmasını ve 5 milyon çiftçinin üretimden vazgeçmesini öngörmüş, plan kabul görmemiştir (Akder, 2016: s. 474-75).

1985 yılında kabul edilen Yeşil Belge ile çevre konusuna yapılan vurgu artmış, üretim fazlası olan sektörlerde üretimin azaltılması kararlaştırılmış, kırsal kalkınma ve

sosyal denge ile ilgili reformlar öngörülmüştür. 1988 yılında FEOGA harcamalarında kısıntıya gidilmiştir. 1992 tarihli MacSharry Reformları ile tahıl ve sığır etinde destek fiyatları indirilmiş, ürün fiyatları ve üretim azaltılmıştır. Ayrıca DTÖ kurulması sürecinde tamamen yasaklanan prelevman ve restitution uygulamaları reformla birlikte azaltılmıştır. Prelavman sistemi, 1970 ve 1980'li yıllarda uygulanan, ithal tarım ürünlerinin fiyatlarını birlik fiyatlarına yükseltmeyi amaçlayan vergi uygulamasıdır. Restitution ise ihracatta iade şeklinde uygulanan yüksek fiyatlı arz fazlası ürünlerin üçüncü ülkelere ihracı için ödenen miktardır. DTÖ 1995 yılında kurulmuş, müzakereleri ise Uruguay Turu (1986-93) sürecinde yürütülmüştür. AB bu süreçte imzalanan Tarım Anlaşması (1995) ile üçüncü ülkelere uyguladığı tüm tarife dışı engelleri gümrük tarifelerine çevirmek durumunda kalmıştır. Desteklemeler azaltılmış, yukarıda belirtildiği üzere prelevman ve restitution uygulamaları kaldırılmıştır (Akder, 2016: s. 474-78).

AB'nin 2000'li yıllarda genişlemesi sürecinin hız kazanması nedeniyle OTP'de reform yapılma çalışmaları tekrardan hız kazanmıştır. 2004 ve 2007'deki genişleme sürecinde üye olan birçok üyenin ekonomisinde tarım önemli bir yere sahip olduğundan, Gündem 2000 paketiyle birlikte aday ülkelere 2004-06 yılları dönemi için 5,1 milyar Euro'luk bir ödenek tahsis edilmiştir. 2003-04 yılında yapılan reformlarla çevre, gıda güvenliği ve kalitesine verilen önem arttırılmış, mali disiplin güçlendirilmiştir (Dura vd., 2015: s. 410-17).

4.4.3. Ortak Ekonomik ve Parasal Politika

Bir ekonomik birlik olan AB'de ortak ekonomik ve parasal politika uygulanmaktadır. ABİDA'nın 119. maddesi uyarınca AB üyesi ülkelerin ekonomi politikaları sıkı bir şekilde koordine edilmektedir. Serbest piyasa ekonomisi ilkesine uygun olarak ortak bir ekonomi politikası uygulanmaktadır. Bu kapsamda, tek para birimi olarak Euro kullanılmakta, tek bir para ve kur politikası izlenmektedir. Üye ülkeler yürütülen bu ortak politika kapsamında istikrarlı fiyat, sağlıklı kamu finansmanı ve sürdürülebilir ödemeler dengesi ilkelerine uymakla yükümlüdür (ABİDA, Madde 119).

Üye devletlerin ekonomi politikaları Konsey tarafından koordine edilmektedir. Bütçe açığının gayrisafi yurt içi hasılaya oranının Aşırı Kamu Açığı Usulü Hakkında Protokol'de belirlenen referans değerleri aşmaması, ülkelerin uyulması gereken kurallardandır (ABİDA, Madde 126). Buna göre, üye ülkelerin bütçe açığı gayrı safi yurt içi hasılanın %3'ünü aşamaz. Kamu borçları ise gayrı safi yurt içi hasılanın %60'ını aşamaz.

AB'nin ortak parasal politikasını yürütmek üzere Avrupa Merkez Bankası ve üye ülkelerin merkez bankalarından oluşan Avrupa Merkez Bankaları Sistemi kurulmuştur (ABİDA, Madde 127). Bütçe disiplini, ülkelerin enflasyon oranlarının kontrol altında tutulması, faiz politikalarının uyumlu olması ve istikrarlı fiyat politikası ortak para politikasının amaçlarıdır. Enflasyon ve faiz oranına ilişkin Maastricht Anlaşması ile belli kriterler getirilmiştir. Buna göre birlik üyesi ülkelerin enflasyon oranı, içlerinden en düşük enflasyon oranına sahip ülkenin enflasyon oranının %1,5'ten daha fazla geçemez. Faiz oranı ise en düşük faiz oranına sahip ülkenin oranını %2'den daha fazla geçemez.

4.4.4. Ortak Sanayi ve Rekabet Politikası

Ortak sanayi politikasının ilk kez yazılı olarak bir belgede yer alması Komisyon tarafından hazırlanan 1970 tarihli AB Sanayi Politikası Memorandumu'nda olmuştur. 1973 yılında sanayi politikalarına ilişkin ilk eylem planı Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Maastricht Anlaşması'nın (1992) 157. maddesinde sanayi politikasına yer verilerek, endüstriyel rekabet gücü AB'nin en temel amaçları arasında sayılmıştır (Dura vd., 2015: s. 428).

Ortak sanayi politikasının iki temel amacı; sanayilerde yeniden yapılanmayı sağlamak ve ileri teknolojileri teşvik etmektir. Sanayi politikasına ilişkin topluluğa verilen temel görevler Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın 173. maddesi uyarınca şunlardır:

- AB sanayilerinin yapısal değişimlere uyum sağlamasını hızlandırmak,
- Şirketlerin, özellikle de KOBİ'lerin Birlik çapında kurulması ve gelişimi için uygun ortamı oluşturmak,
- İşletmeler arası işbirliğine yönelik elverişli bir ortamın teşvik edilmesi,
- Yenilikçilik, teknolojik araştırma ve geliştirme potansiyelinden daha fazla yararlanılmasını sağlama (ABİDA, Madde 173).

Bu görevlerin ifa edilmesinde Birlik tarafından kullanılan en yaygın araçlar; araştırma ve geliştirme teşviki, KOBİ destekleri, eğitim ve stajın yaygınlaştırılmasıdır (Dura vd., 2015: s. 430-31).

Avrupa Birliği Anlaşması'na göre tüm birlik üyeleri ana ilkesi serbest rekabet ve açık piyasa ekonomisi olan bir iktisadi politika uygulayacaklardır. Avrupa Birliği'nin rekabet politikasının temel amacı, entegrasyon sürecinin daha sağlıklı ilerlemesi için, üye ülkelerde faaliyet gösteren ticari firmaların eşit koşullar altında rekabet edebileceği ortak

bir iç pazar oluşturmaktır (Kıraç ve İlhan, 2010: s. 188). Bu doğrultuda düzenlenen ortak rekabet politikası rekabetin avantajlarından yararlanmayı, verimliliğin ve etkinliğin arttırılmasını, suni tekelleşme ve fiyat politikalarıyla haksız rekabetin önüne geçilmesini hedeflemiştir.

Komisyon tarafından büyüme, rekabet gücü ve istihdam alanlarında 1994 yılında Beyaz Kitap yayımlanmıştır. Bu kapsamda rekabet politikasının temel hedefleri olarak; AB şirketlerinin küresel rekabete uyum sağlamasına yardımcı olmak, sanayi alanında sürdürülebilir gelişimi desteklemek, bilgi teknolojilerinin kullanımını yaygınlaştırmak ve piyasadaki arz-talep dengesinin sağlanmasına katkıda bulunmak (Dura vd., 2015: s. 424).

Rekabet politikası üç kısımda düzenlenmiştir: şirketlere uygulanan kurallar, sübvansiyonlar ve damping. Şirketlere uygulanan kuralların temel ilkeleri, kartel ve piyasa gücünün kötüye kullanılmasının yasaklanmasıdır. Bu doğrultuda rekabeti sınırlayan anlaşmalar incelenir ve şirketler arasındaki birleşmeler kontrol edilir. Sübvansiyonlar ve damping yasaklanmıştır. Ancak bu yasaklama kapsamında sübvansiyonla ilgili bazı istisnalar bulunmaktadır. Bu istisnalar sosyal sübvansiyon, az gelişmiş bölgelerin teşvikine ilişkin destekler ve üçüncü ülkelerden kaynaklanan rekabete karşı koruma destekleridir. Tekelci ekonomik sektörlerin özelleştirilmesi ve devlet yardımlarının izlenmesi bu kapsamda yapılan uygulamalardır (Şahin, 2016: s. 81).

Ortak Rekabet Politikası kapsamında vergi hükümleri de ABİDA'da düzenlenmiştir. Buna göre, üye ülkeler diğer üye ülkelerin ürünlerine kendi ülkelerinde üretilen bir ürüne uyguladıkları vergiden daha fazla doğrudan veya dolaylı vergi uygulayamaz (ABİDA, Madde 110).

4.4.5. Diğer Ortak Politikalar

AB'nin ortak enerji politikası; güvenli, ucuz, sağlığa zararı olmayan ve çevre dostu enerji arzının sürekliliğini sağlamayı ve yeni enerji sistemlerinin geliştirilmesini teminen yürütülmektedir (Dura vd., 2015: s. 436). AB'nin enerji politikasına ilişkin ABİDA 194. maddede aşağıdaki hedefler sıralanmıştır:

- "Enerji pazarının işleyişinin sağlanması,
- Enerji arz güvenliğinin sağlanması,
- Enerji verimliliğinin, enerji tasarrufunun ve yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesinin desteklenmesi,
- Enerji ağlarının birbirleriyle bağlantısının desteklenmesi (ABİDA, Madde 194)".

AB enerji konusunda üçüncü taraflara bağımlıdır. Petrolün %78'i, doğalgazın %36'sı, diğer yakıtların ise %32'si ithal edilmektedir (Dura vd., 2015: s. 439). Anlaşmada belirtilen hedeflere ulaşılmasını teminen; AB tarafından alternatif enerjiye yönlenme, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının arttırılması, üçüncü ülkelerle enerji alanında işbirliğinin arttırılması, enerji talebi planlamasının etkin yapılması, hammadde arzının arttırılması ve çevre dostu politikaların üretilmesi konusunda eylemler yürütülmektedir (Kıraç ve İlhan, 2010: s. 197) (Dura vd., 2016: s. 434-41).

AB'nin ortak ulaştırma politikasına ilişkin hükümler ABİDA'nın 90-100. maddelerinde düzenlenmektedir. Anlaşmanın 91. maddesi uyarınca Avrupa Parlamentosu ve Konsey, ortak ulaştırma politikasına ilişkin olarak Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesi'ne danıştıktan sonra aşağıdaki konuları belirlemektedir:

- "Üye devletlerin birinden başlayan veya o üye devlete varan veya bir ya da birden fazla üye devletin topraklarından geçerek yapılan uluslararası taşımacılığa uygulanacak ortak kurallar,
- Bir üye devlette yerleşik olmayan taşımacıların, o üye devlette taşımacılık yapabilmesine ilişkin koşullar,
- Taşımacılıkta güvenliğin artırılmasına yönelik tedbirler (ABİDA, Madde 91)."

AB'nin ortak ulaştırma politikasının temel amaçları; üye ülkelerin ulaştırma politikalarındaki ayrıcalıklı uygulamaların kaldırılması, ulaştırma hizmetlerinde ortak bir pazar kurulması, sosyo-ekonomik entegrasyonun sürdürülmesi, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasıdır. Ulaştırma sektörünün düzenlenmesinde, serbest pazar ilkesi esastır. AB tarafından karayolu, demiryolu ve denizyolu sektörlerine ilişkin yapılan düzenlemelerde ortak iç pazarın önündeki fiziki ve teknik engellerin kaldırılması, firmalar arası haksız rekabetin önlenmesi, güvenliğin arttırılması ve taşıma sektörden alınan vergilerin üye ülkeler nezdinde belli bir standartta olması saikleriyle hareket edilmektedir (Dura vd., 2015: s. 445-46) (Kıraç ve İlhan, 2010: s. 197).

Tüketicinin korunması alanında yürütülen ortak politikalar AB tarafından tüketicilere uygun fiyatla, geniş ve kaliteli bir ürün portföyü sunma saikleriyle yürütülmektedir. Tüketicilerin korunmasına ilişkin ABİDA'nın 169. maddesinde belirtilen hedefler; tüketicinin sağlık, güvenlik ve ekonomik çıkarlarının korunması ve bilgi edinme ve eğitim haklarının desteklenmesidir. Üye ülkeler tüketici alanlarında kendi iç mevzuatlarını uygulamakla beraber ancak Birlik nezdinde de iç pazarın bir gereği olarak güvenlik, kalite ve hijyen açısından ortak standartlar uygulanmaktadır (Dura vd., 2015: s. 445).

AB'nin ortak istihdam politikası; ortak bir Avrupa işgücü piyasasının oluşması, işgücünün serbest dolaşımı, çalışanların belirli alanlarda korunması, rekabet dengesinin korunması, fırsat eşitliğinin temini ve istihdamın arttırılması amaçlarıyla yürütülmektedir (Dura vd., 2015: s. 448). Avrupa Birliği Zirvesi; istihdama ilişkin Konsey ve Komisyon tarafından ortak hazırlanan yıllık rapor temelinde AB içerisindeki istihdam durumunu değerlendirerek üye devletlerin istihdam politikalarının belirlenmesinde dikkate almaları gereken yönlendirici ilkeleri hazırlamaktadır. Her üye devlet bu ilkeler ışığında aldıkları tedbirleri yıllık olarak Konsey ve Komisyon'a sunmaktadır. Ortak istihdam politikasıyla ilişkili olan ortak sosyal politika üye ülkelerdeki çalışanların çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi, işçi ve işveren kesimi arasında sağlıklı bir irtibatın sağlanması, üye ülkelerin sosyal politikaları arasında uyum sağlanması, işçilerin sosyal güvenliği ve sosyal korunmasının sağlanması, işçilerin iş sözleşmelerinin feshi durumunda korunması amaçlarıyla yürütülmektedir. Bu amaçlara ilişkin yürütülen koordinasyon faaliyetleri Komisyon'un yükümlülüğündedir (ABİDA, Madde 148-156).

AB içinde üye devletler milli eğitim politikalarını belirlemekte serbesttirler. Ortak eğitim politikası kapsamında üye ülkeler arası işbirliğini teşvik etmek, üye ülkelerin eylemlerini desteklemek ve kaliteli eğitimin gelişmesine katkı sağlamak bulunmaktadır. Bu kapsamda; eğitimde Avrupa boyutunun geliştirilmesi, karşılıklı tanınırlık, öğrenci ve öğretmenlerin hareketliliğinin desteklenmesi, eğitim kurumları arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve uzaktan eğitimin geliştirilmesi, üye devletlerin ortak konularında bilgi alışverişinin geliştirilmesi hedeflenmektedir (ABİDA, Madde 165).

5. BÖLÜM: TEMEL KONULAR BAĞLAMINDA-NEOREALİST/NEOFONKSİYONALİST ÇERÇEVEDE İKİ BLOĞUN KIYASLAMASI VE GÜNCEL GELİŞMELERİ

5.1.İki Bloğun Kıyaslaması

5.1.1. Entegrasyon Modeli Bakımından

Mercosur yapısı itibariyle ortak pazar özelliği gösteren bir iktisadi entegrasyon türüdür. AB bunun bir adım ötesinde yer alarak ortak ekonomi politikalarının uygulandığı, ortak savunma ve güvenlik politikalarının geliştirildiği, ortak para biriminin kullanıldığı, maliye politikalarının uyumlulaştırıldığı bir ekonomik birliktir. Ortak güvenlik ve savunma politikaları esasen siyasi bir birliğin özelliklerinden olsa da, AB siyasi birlik olarak nitelenecek seviyede ileri düzey ortak siyasi politikalar yürütülmediğinden siyasi birlik olarak değil, ekonomik birlik olarak nitelenmektedir.

Bir ekonomik birlik olarak tanımlanan AB, ortak pazarın tüm özelliklerini taşımaktadır. Mercosur ve AB bu yönüyle benzer özellik gösterir. Ortak pazar kapsamında tüm mal ve hizmet ticareti arasındaki bariyerlerin kalkmış olmasının yanı sıra, ki bu durum serbest ticaret bölgelerinin özelliğidir, her iki blok nezdinde de 3. taraflara karşı mal ve hizmet ticaretinde gümrük birliğinde olduğu gibi ortak gümrük tarifeleri uygulanmaktadır.

Ayrıca, her iki blokta da malların serbest dolaşımının yanı sıra, beşerî sermayenin de serbest dolaşımı söz konusudur. Gerek AB gerekse de Mercosur üyesi ülkelerden birinin vatandaşı olan yatırımcılar ve iş insanları, blok üyesi diğer ülkelerde herhangi bir bariyere maruz kalmadan iş kurabilmektedir.

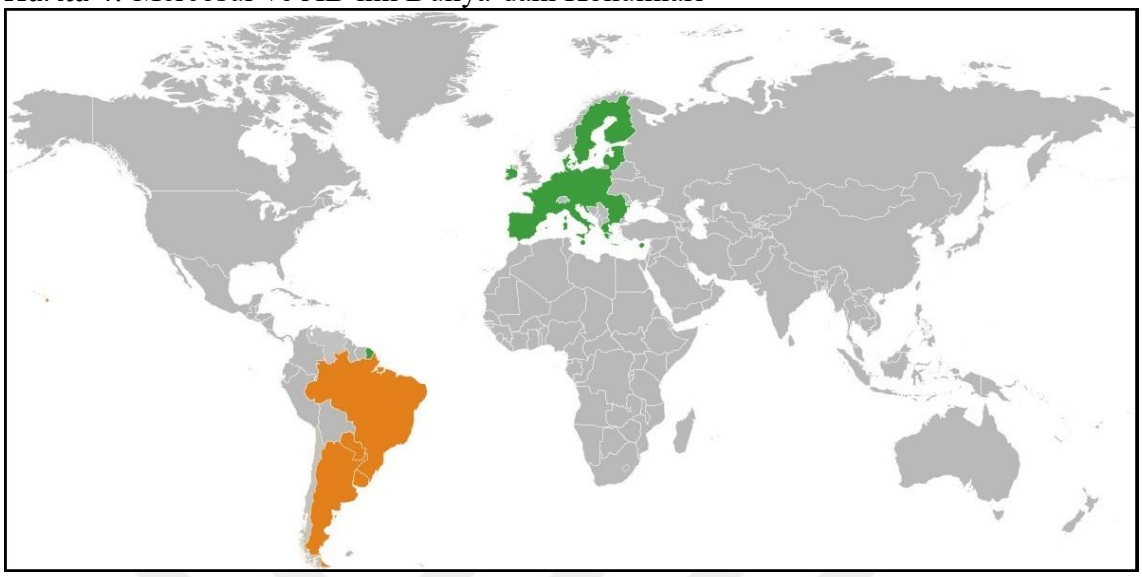
Mercosur'da, AB'den farklı olarak, üye ülkeler ulusal maliye ve para politikalarını uygulamaktadır. Ülkeler ulusal para birimlerini kullanmakta ve herhangi bir ortak para birimi bulunmamaktadır.

5.1.2. Birlik Üye Sayısı, Toplam Yüzölçümü, Nüfusu ve GSYİH Miktarları

AB'nin 2021 yılı itibariyle 27 üyesi, Mercosur'un ise 4 üyesi bulunmaktadır. AB üyesi 27 ülkenin toplam yüzölçümü 4.215.634 km² (Eurostat, 2021), Mercosur üyesi 4 ülkenin toplam yüzölçümü ise 14.869.775 km^2'dir (Mercosur, t.y). Bu denli bir fark oluşmasında özellikle Brezilya (8.515.770 km²) ve Arjantin'in (2.780.400 km²) geniş yüzölçümlerinin etkisi yüksektir. Brezilya neredeyse tek başına AB'nin toplam yüzölçümünün iki katı büyüklüğündedir. Bu bağlamda; Rusya (17.098.250 km²), Kanada

(9.979.750 km²), ABD (9.831.510 km²) ve Çin'den (9.600.013 km²) sonra dünyada 5. sıradadır (Dünya Bankası, 2018).

Harita 4: Mercosur ve AB'nin Dünya'daki Konumları

Kaynak: Wikipedia, 2021

Tablo 5: AB ve Mercosur Ülkeleri Nüfusları (2019)

AB		
Sıra	**Ülke**	**Nüfus**
1	Almanya	83.517.046
2	Fransa	65.129.731
3	İtalya	60.550.092
4	İspanya	46.736.782
5	Polonya	37.887.771
6	Romanya	19.364.558
7	Hollanda	17.097.123
8	Belçika	11.539.326
9	Çekya	10.689.213
10	Yunanistan	10.473.452
11	Portekiz	10.226.178
12	İsveç	10.036.391
13	Macaristan	9.684.680
14	Avusturya	8.955.108
15	Bulgaristan	7.000.117
16	Danimarka	5.771.877
17	Finlandiya	5.532.159
18	Slovakya	5.457.012
19	İrlanda	4.882.498
20	Hırvatistan	4.130.299
21	Litvanya	2.759.631
22	Slovenya	2.078.654
23	Letonya	1.906.740
24	Estonya	1.325.649
25	GKRY	1.198.574
26	Lüksemburg	615.730
27	Malta	440.377

MERCOSUR		
Sıra	**Ülke**	**Nüfus**
1	Brezilya	211.049.519
2	Arjantin	44.780.675
3	Paraguay	7.044.639
4	Uruguay	3.461.731

Kaynak: Birleşmiş Milletler, 2019a

AB üyesi 27 devletin toplam nüfusu 2019 yılı itibariyle 445 milyondur. Mercosur üyesi 4 devletin toplam nüfusu ise 266 milyondur (Birleşmiş Milletler, 2019a). Nüfus yoğunluk oranları karşılaştırıldığında Avrupa Birliği'nde km^2 başına 106 kişi, Mercosur'da ise 18 kişi düşmektedir. Bu da Mercosur'da AB'ye oranla yaklaşık 6 kat daha az bir nüfus yoğunluğunu göstermektedir. Mercosur ülkelerinde ikamet eden nüfus AB'den farklı olarak Mercosur'un alan olarak büyüklüğü nedeniyle ülke sınırlarına daha uzaktır ve genellikle sahillerde yaşamaktadır.

AB ile Mercosur ülkelerinin toplam GSYİH miktarları kıyaslandığında, 2019 yılı itibariyle AB'nin 15,6 trilyon Dolar iken, Mercosur'un 2,4 trilyon Dolar ile AB'nin epey gerisinde kalmaktadır (Dünya Bankası, 2019a). Mercosur ekonomik büyüklüğü AB'nin yaklaşık %16'sıdır. Üye ülkelerin tamamı baz alındığında AB'de kişi başı GSYİH 35.116 Dolar iken, Mercosur'da 8.934 Dolar'dır. Ülke bazında kişi başı GSYİH miktarlarına aşağıda yer verilmektedir:

Tablo 6: AB ve MERCOSUR Ülkeleri Kişi Başı GSYİH (2019)

AB				**MERCOSUR**		
Sıra	**Ülke**	**Kişi Başı GSYİH ($)**		**Sıra**	**Ülke**	**Kişi Başı GSYİH ($)**
1	Lüksemburg	114.705		1	Uruguay	16.170
2	İrlanda	78.661		2	Arjantin	9.947
3	Danimarka	60.170		3	Brezilya	8.717
4	Hollanda	52.331		4	Paraguay	4.415
5	İsveç	51.615				
6	Avusturya	50.138				
7	Finlandiya	48.783				
8	Almanya	46.445				
9	Belçika	46.421				
10	Fransa	40.494				
11	İtalya	33.228				
12	Malta	29.821				
13	İspanya	29.600				
14	GKRY	27.858				
15	Slovenya	25.946				
16	Estonya	23.723				
17	Çekya	23.495				
18	Portekiz	23.252				
19	Litvanya	19.602				
20	Yunanistan	19.583				
21	Slovakya	19.266				
22	Letonya	17.829				
23	Macaristan	16.732				
24	Polonya	15.693				
25	Hırvatistan	14.936				
26	Romanya	12.920				
27	Bulgaristan	9.828				

Kaynak: Dünya Bankası, 2019b

Kişi başı GSYİH tablosu incelendiğinde AB ülkelerinin zenginlik düzeyinin Mercosur ülkelerine oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Mercosur gelişmekte olan ülkelerden oluşmakta, AB' ise gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerden oluşmaktadır. Mercosur ülkeleri AB ile kıyaslandığında zengin ülkelere ekonomik olarak daha bağımlıdır. Bu durum Mercosur üyesi ülkelerin hükümetlerinin gelişmiş ülkeler ile yakınlaşarak kredi, fon veya imtiyaz elde etmeye çalışmalarının temel nedenidir.

5.1.3. Ticaret ve Ekonomi

Mercosur ülkeleri arasında blok içi ticaret ve karşılıklı ekonomik bağımlılık AB'ye kıyasla daha düşüktür. Mercosur ülkelerinin ve AB ülkelerinin 2018-20 yılları blok içi ticaretine aşağıdaki tablolarda yer verilmektedir:

Tablo 7: Arjantin Dış Ticaret Verileri (2018-20)

ARJANTİN DIŞ TİCARET VERİLERİ (2018-20)					
İhracat ($)					
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**	**Oran (2018-20)**
Toplam	61.781.529	65.115.327	54.821.594	181.718.450	100%
Mercosur	10.350.493	9.260.611	6.134.282	25.745.386	14,2%
İthalat ($)					
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**	**Oran (2018-20)**
Toplam	65.482.814	49.125.030	42.355.637	156.963.481	100%
Mercosur	18.408.693	12.285.089	11.314.710	42.008.492	26,8%

Kaynak: Trademap

Tablo 8: Brezilya Dış Ticaret Verileri (2018-20)

BREZİLYA DIŞ TİCARET VERİLERİ (2018-20)					
İhracat ($)					
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**	**Oran (2018-20)**
Toplam	239.889.210	223.998.669	209.180.242	673.077.130	100%
Mercosur	21.482.624	15.083.218	13.191.748	49.757.590	7,4%
İthalat ($)					
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**	**Oran (2018-20)**
Toplam	181.230.569	177.341.225	158.786.825	517.358.619	100%
Mercosur	20.923.709	20.068.542	12.305.338	53.297.589	10,3%

Kaynak: Trademap

Tablo 9: Paraguay Dış Ticaret Verileri (2018-20)

PARAGUAY DIŞ TİCARET VERİLERİ (2018-20)					
İhracat ($)					
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**	**Oran (2018-20)**
Toplam	9.042.469	7.652.036	8.518.480	25.212.985	100%
Mercosur	5.161.276	4.384.700	5.298.840	14.844.816	58,9%
İthalat ($)					
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**	**Oran (2018-20)**
Toplam	13.334.452	12.187.407	9.936.281	35.458.140	100%
Mercosur	6.161.317	5.228.514	4.469.321	15.859.152	44,7%

Kaynak: Trademap

Tablo 10: Uruguay Dış Ticaret Verileri (2018-20)

URUGUAY DIŞ TİCARET VERİLERİ (2018-19)					
İhracat ($)					
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**	**Oran (2018-19)**
Toplam	7.641.122	7.816.028	7.010.245	22.467.395	100%
Mercosur	1.789.408	1.641.990	2.745.746	6.177.144	27,5%
İthalat ($)					
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**	**Oran (2018-20)**
Toplam	9.001.622	8.313.649	7.667.928	24.983.199	100%
Mercosur	3.094.981	2.898.961	2.849.551	8.843.493	35,4%

Kaynak: Trademap

Tablo 11: Mercosur Ülkeleri Dış Ticaret Verileri (2018-20)

MERCOSUR ÜLKELERİ DIŞ TİCARET VERİLERİ (2018-20)				
İhracat ($)				
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**
Toplam	356.024.565	321.418.274	284.344.232	961.787.071
Mercosur	38.988.673	30.453.108	27.453.095	96.894.876
Blok İçi Oranı (%)	11	9,5	9,7	10,1
İthalat ($)				
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**
Toplam	280.708.359	252.690.693	224.813.006	758.212.058
Mercosur	49.505.606	41.019.047	31.776.133	122.300.786
Blok İçi Oranı (%)	17,6	16,2	14,1	16,1

Kaynak: Trademap[29]

2018-20 yıllarına bakıldığında Mercosur ülkeleri tarafından yapılan ihracatın %10,1'i Mercosur ülkelerine, ithalatın ise %16,1'ü Mercosur ülkelerinden yapılmaktadır. AB'ye bakıldığında bu oranın çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Aynı tarih aralıklarında 28 AB ülkesi tarafından yapılan ihracatın %62,3'ü AB ülkelerine, ithalatın ise %58,9'u AB ülkelerinden yapılmaktadır. Aynı yıllar için 2021 yılı başından itibaren AB üyesi olmayan Birleşik Krallık dışarıda bırakılarak, 27 AB üyesinin blok içi ticaretine

[29] Trademap, verileri ülkelerin ilgili kurumlarından aldığını belirtmektedir. Bir ülke veya grubun ihracatı ile bu ihracatın karşılığı olarak diğer ülke veya grup tarafından yapılan ithalatın aynı zaman diliminde eşit gözükmeme sebebi olarak Trademap tarafından ülkeler tarafından sağlanan verilerin birbirini tam tutmaması gösterilmektedir. Bu durumun birkaç nedene dayanabileceği belirtilmektedir. İlk olarak; ülkelerin resmi istatistiklerinin serbest ticaret bölgelerine yapılan ticaretin de dış ticaret kapsamda kabul edildiği Genel Ticaret Sistemi (GTS) veya serbest ticaret bölgelerin hariç tutulduğu Özel Ticaret Sistemi (ÖTS) kapsamında olmak üzere iki farklı sistemde tutulabilmesi söz konusudur. İkinci neden, ülkelerin malın ton cinsinden ağırlığını brüt veya net olarak hesaplayabilirler. Üçüncü olarak, ihracat ve bu ihracatın karşılığı olan ithalatın sistemi girdiği zaman dilimlerinin iki ticaret yapan ülke açısından farklı dönemlere denk gelmesi mümkün olabilir. Dördüncüsü, bazı ülkelerin dahilde işleme rejimini verileri tutarken göz önünde bulundururken, bazılarının bulundurmaması ihtimal dahilindedir (Trademap, 2021b). Dolayısıyla yapılan oransal hesaplarda aynı kaynak ve aynı yöntem kullanılarak temin edilen verilerin birbirine orantılı olarak hesaplanmasına azami dikkat edilmiştir.

bakıldığında ise yapılan ihracatın %57,8'i AB ülkelerine, ithalatın ise %56,3'ü AB ülkelerinden yapılmaktadır.

Tablo 12: AB (28) Dış Ticaret Verileri (2018-20)

AB ÜLKELERİ (28) DIŞ TİCARET VERİLERİ (2018-20)				
İhracat ($)				
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**
Toplam	6.170.317.445	5.978.010.835	5.575.098.441	17.723.426.721
AB	3.868.059.778	3.706.076.197	3.475.391.213	11.049.527.188
Blok İçi Oranı (%)	62,7	62	62,3	62,3
İthalat ($)				
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**
Toplam	6.154.799.577	5.955.163.531	5.532.752.869	17.642.715.977
AB	3.660.489.313	3.489.146.563	3.233.517.579	10.383.153.455
Blok İçi Oranı (%)	59,5	58,6	58,4	58,9

Kaynak: Trademap

Tablo 13: AB (27) Dış Ticaret Verileri (2018-20)

AB ÜLKELERİ (27) DIŞ TİCARET VERİLERİ (2018-20)				
İhracat ($)				
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**
Toplam	5.679.477.081	5.509.688.419	5.175.476.922	16.364.642.422
AB	3.293.646.971	3.165.145.508	3.002.853.756	9.461.646.235
Blok İçi Oranı (%)	58	57,4	58	57,8
İthalat ($)				
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**
Toplam	5.483.105.319	5.262.669.361	4.901.531.394	15.647.306.074
AB	3.092.684.513	2.947.627.881	2.771.093.671	8.811.406.065
Blok İçi Oranı (%)	56,4	56	56,5	56,3

Kaynak: Trademap

Mercosur ülkelerinin ekonomileri ve piyasa büyüklükleri arasında bir orantısızlık bulunmaktadır. Brezilya'nın piyasa büyüklüğü diğer ülkelere oranla çok daha büyük olduğundan, Uruguay ve Paraguay gibi küçük ülkelerin pazarlarına giriş için politika uyumlulaştırmasına duyulan ihtiyaç azalmaktadır. Brezilya özel sektörünün girerek kar elde etmeyi daha çok amaçlayacağı pazarlar daha yüksek potansiyele sahip pazarlardır. Küçük ülkeler ekonomik olarak büyüklere oranla ticari entegrasyon ile birlikte fırsatların artmasından daha olumlu etkilenmektedir. Brezilya'nın ekonomik büyüklüğüne rağmen sahip olduğu bu düşük oran entegrasyona olan isteğini azaltan önemli bir unsurdur. Brezilya Mercosur'u ihracatını arttıracağı bir pazardan ziyade, küresel olarak etkisini arttıracağı bir araç olarak görmeye meyillidir.

Ekonomisi ve dış ticareti göreceli olarak Brezilya ve Arjantin'e göre düşük seviyelerde olan Uruguay ve Paraguay'ın dış ticaretinde Mercosur içi ticaret Brezilya ve

Arjantin'e oranla daha büyük yer tutmaktadır. Üye ülkeler açısından Mercosur içi ticaretin tuttuğu oranın büyüklüğü ekonomik ve ticari hacimleriyle ters orantılıdır.

2018 öncesine bakıldığında da AB'nin blok içi ticaretinin Mercosur'a oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Tablo 14'te 2000, 2008, 2009, 2011 ve 2014 yıllarına ilişkin olarak AB üyelerinin ihracat ve ithalatlarında AB ülkelerinin paylarına ve Tablo 15'te Mercosur'un kurulduğu yıllardan 2017'ye kadar Mercosur ülkelerinin ihracat ve ithalatlarında diğer Mercosur ülkelerinin paylarına yer verilmektedir:

Tablo 14: AB (28) Blok İçi Ticaret Oranları (2000-2014) (%)

Ülke	**İhracatında AB Ülkelerinin Oranı**					**İthalatında AB Ülkelerinin Oranı**				
	2000	**2008**	**2009**	**2011**	**2014**	**2000**	**2008**	**2009**	**2011**	**2014**
Almanya	62,8	61,9	60,5	57,5	56,3	59,3	58,4	58,3	58,2	59,6
Avusturya	72,6	69,7	68,0	67,8	66,1	77,9	76,6	75,9	74,4	73,4
Birleşik Krallık	56,6	55,8	54,4	54,1	47,2	52,6	52,6	52,3	50,7	55,3
Belçika-Lüksemburg	77,6	74,8	74,3	72,2	71,0	73,7	69,9	70,9	69,1	66,3
Bulgaristan	60,9	58,1	64,9	62,3	61,1	54,6	51,2	54,5	58,4	60,1
Çekya	84,8	83,5	83,1	81,5	79,9	76,5	68,2	68,0	65,6	68,3
Danimarka	65,0	64,7	62,5	63,4	60,3	73,8	73,1	71,0	70,3	70,0
Estonya	74,4	61,7	58,2	57,8	62,9	51,5	65,7	63,3	60,5	62,9
Finlandiya	60,1	55,2	53,4	54,8	55,7	59,8	54,1	57,6	61,2	58,3
Fransa	63,9	62,3	59,9	59,2	58,0	63,6	62,2	62,1	60,8	61,1
GKRY	51,5	63,2	65,1	54,9	56,0	47,6	48,2	58,9	49,6	65,3
Hırvatistan	67,8	60,2	60,6	59,2	61,6	72,4	65,0	64,6	62,9	75,0
Hollanda	77,7	76,2	75,6	73,9	74,9	54,7	47,9	50,1	48,2	48,8
İrlanda	59,5	58,8	59,0	57,6	55,8	59,6	66,5	62,7	66,5	65,1
İspanya	71,8	69,5	68,4	65,6	62,8	65,8	56,9	59,3	53,9	53,5
İsveç	57,3	59,3	57,0	57,3	59,3	68,7	70,2	69,2	69,4	70,4
İtalya	59,4	57,8	55,8	54,0	52,7	62,8	56,2	58,0	53,9	56,5
Letonya	71,4	67,0	65,5	67,0	66,4	62,7	66,1	60,2	60,4	72,4
Litvanya	71,1	61,6	63,7	62,4	53,2	52,7	57,4	57,1	56,1	62,0
Macaristan	80,0	77,4	77,9	74,9	75,7	66,9	66,2	65,4	67,5	73,5
Malta	51,1	36,9	43,2	33,7	30,1	51,3	45,0	43,1	39,9	42,1
Polonya	81,0	76,5	77,8	76,2	74,9	70,0	64,6	64,3	62,6	62,0
Portekiz	80,0	72,8	72,1	71,1	66,8	76,3	71,6	75,7	71,6	73,9
Romanya	72,1	66,3	70,2	68,3	66,7	70,7	69,6	73,2	72,3	73,9
Slovakya	88,2	83,0	84,0	82,1	81,2	71,9	66,9	67,0	64,9	64,6
Slovenya	78,9	76,1	75,1	76,1	75,1	81,3	74,3	73,8	71,8	70,3
Yunanistan	60,2	62,4	60,0	54,5	47,7	60,8	56,9	58,7	53,3	49,1

Kaynak: Viyana Uluslararası Ekonomik Çalışmalar Enstitüsü, 2016: s. 11

Tablo 15: Mercosur İçi İhracatın Yıllara Göre Oranı (1991-2015)

Yıl	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Oran (%)	10,2	12,7	16	17,7	20	20	22,4	23,6	19	17,9	16,4	11,6	11,3	12,3	11,8	13	14	13,8	14,7	15	14,1	15	14,1	13,5	13,4

Kaynak: Mukhametdinov, 2019: s. 44

Mercosur ülkeleri arasındaki ticaret oranı Mercosur'un kurulduğundan sonraki ilk yıllarda özellikle dış ticaret hacmi diğer üye ülkelere göre daha fazla olan Brezilya açısından önceki yıllara göre artmış olmakla birlikte 2001 yılında yaşanan ekonomik krizlerle birlikte bu oran azalmaya başlamıştır. Brezilya'nın dış ticaretinin Mercosur içindeki yüksek oranı nedeniyle Mercosur blok içi ticaretinin 1990'lı yıllardan sonra azalma eğiliminde devam ettiği söylenebilir. Mercosur'un blok içi ihracatı kurulduğu tarih olan 1991 yılında %10,2 iken bu oran 2018 yılında %11 olarak, 2020 yılında ise %9,7 olarak gerçekleşmiştir (Mukhametdinov, 2019: s. 44; Trademap, 2021a). Bu nedenle, Mercosur'un kurulmasının kuruluş tarihinden bugüne geçen 30 yıllık sürede Mercosur ülkeleri açısından bir ticaret artışına katkı verdiği söylenemez.

Mercosur içi ticaret oranının AB içi ticarete oranla daha yüksek olmasının en temel sebebi üye sayısının AB'den daha az olmasıdır. AB'nin hâlihazırda 27, Mercosur'un ise 4 üyesi bulunmaktadır. Mercosur entegrasyonuna dâhil olan üye sayısı Venezuela'nın üyeliği 2016'da askıya alındığından dolayı, 1991 yılında blok ilk kurulduğunda olan sayı ile aynıdır. 2021 yılı itibariyle Mercosur'un tam üyeleri kurucu üyeler olan Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay'dır. AB'nin kökenlerinin dayandığı AKÇT'nin kurucu üye sayısı 6 iken, günümüzde AB'nin üye sayısı 27'dir. Bu durum, neofonksiyonalizmin yayılma etkisi tezinin yeni üye katılımı bağlamında Mercosur'da gerçekleşmemiş olduğunu, AB'de ise başarılı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Neofonksiyonalizm yayılma etkisi tezinin bir başka öngörüsü, bir alanda başlayan işbirliğinin diğer alanlara sıçramasıdır. Bu kapsamda, entegrasyon süreci kapsamında başlayan ekonomik işbirliğinin artarak sürmesi beklenmektedir. Mercosur içi ticaretin hacmine bakıldığında bu durumun gerçekleşmekten uzak olduğu görülmektedir. Kuruluşu takip eden yıllarda bir hacim artışı olmakla beraber, bu artış sürekli olmamış ve 2000'li yıllarda azalma eğilimine girmiştir.

Tablo 16: Mercosur Ülkeleri Blok İçi Ticaret Oranları (1990-2017) (%)

Brezilya İhracatında Mercosur Ülkelerinin Payı (%)

Ülke	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Arjantin	2,05	4,67	8,45	9,45	9,49	8,69	10,83	12,77	13,20	11,17	11,32	8,60	3,88	6,24	7,65	8,38	8,52	8,97	8,89	8,36	9,17	8,87	7,42	8,10	6,34	6,70	7,24	8,09
Paraguay	1,21	1,57	1,51	2,48	2,42	2,80	2,77	2,65	2,44	1,55	1,51	1,24	0,93	0,97	0,90	0,81	0,90	1,03	1,26	1,10	1,26	1,16	1,08	1,24	1,42	1,29	1,20	1,22
Uruguay	0,94	1,07	1,43	2,00	1,68	1,74	1,70	1,64	1,72	1,39	1,21	1,10	0,68	0,55	0,69	0,72	0,73	0,80	0,83	0,89	0,76	0,85	0,90	0,86	1,31	1,43	1,48	1,08

Brezilya İthalatında Mercosur Ülkelerinin Payı

Ülke	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Arjantin	6,74	7,60	8,20	10,32	10,78	10,70	12,52	13,18	13,85	11,81	12,25	11,16	10,04	9,67	8,86	8,48	8,82	8,63	7,66	8,83	7,94	7,47	7,37	6,87	6,17	6,00	6,60	6,26
Paraguay	1,49	0,97	0,86	1,03	1,05	0,99	1,00	0,85	0,59	0,52	0,63	0,54	0,81	0,98	0,47	0,43	0,32	0,36	0,38	0,46	0,34	0,32	0,44	0,43	0,53	0,52	0,89	0,75
Uruguay	2,64	1,94	1,56	1,61	1,96	1,86	1,69	1,56	1,77	1,29	1,08	0,90	1,03	1,11	0,83	0,67	0,68	0,65	0,59	0,97	0,87	0,78	0,82	0,74	0,84	0,71	0,93	0,88

Paraguay İhracatında Mercosur Ülkelerinin Payı

Ülke	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Arjantin	5,79	6,11	9,77	8,95	11,10	9,06	9,15	9,08	15,06	7,19	15,34	12,69	3,65	5,35	12,01	11,91	12,63	18,56	20,75	10,95	8,52	8,90	7,50	7,28	6,78	6,86	10,01	13,10
Brezilya	32,58	27,55	26,11	29,66	39,63	44,69	49,93	40,11	34,45	31,72	64,63	59,66	37,13	33,18	47,29	48,86	47,52	43,87	34,10	44,06	33,68	32,15	39,51	30,14	30,68	31,49	35,42	31,97
Uruguay	1,21	1,54	1,65	0,99	1,28	3,69	4,17	2,08	2,83	2,60	5,59	7,64	17,36	20,66	15,45	15,03	10,30	1,55	2,11	1,24	1,04	1,08	1,48	1,95	1,89	1,82	2,03	2,53

Paraguay İthalatında Mercosur Ülkelerinin Payı

Ülke	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Arjantin	12,78	11,99	16,26	14,36	14,41	16,54	18,90	19,87	17,81	17,81	25,15	24,13	20,74	22,49	24,35	19,94	15,36	14,32	11,66	12,28	11,93	11,14	11,86	10,96	10,35	10,77	10,97	10,28
Brezilya	16,49	17,21	19,93	21,89	24,69	21,72	31,60	29,63	29,90	28,60	23,79	27,62	30,78	34,00	31,64	27,19	21,49	28,96	26,78	23,15	24,09	24,63	23,13	25,33	26,93	24,80	24,04	23,00
Uruguay	0,72	0,76	0,85	1,23	1,31	1,18	2,04	1,98	2,95	3,77	3,63	3,32	3,70	2,53	2,20	1,60	1,20	1,28	1,19	1,23	1,42	1,48	1,26	1,22	1,04	1,00	1,13	0,95

Arjantin İhracatında Mercosur Ülkelerinin Payı

Ülke	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Brezilya				21,45	23,08	26,16	27,78	30,77	30,07	24,38	26,54	23,32	18,78	15,58	15,65	15,78	17,49	18,80	18,96	20,44	21,17	20,87	20,58	21,00	20,30	17,78	15,62	15,94
Paraguay				2,73	3,15	3,01	2,45	2,36	2,35	2,41	2,26	1,87	1,33	1,49	1,38	1,27	1,34	1,40	1,55	1,52	1,70	1,65	1,71	1,71	1,78	1,86	1,70	1,95
Uruguay				3,90	4,10	3,16	3,05	3,19	3,22	3,51	3,13	2,79	2,11	1,77	1,99	2,15	2,58	2,16	2,57	2,89	2,26	2,39	2,34	2,31	2,28	2,17	1,97	2,06

Arjantin İthalatında Mercosur Ülkelerinin Payı

Ülke	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Brezilya				21,27	19,86	20,75	22,42	22,72	22,50	21,95	25,63	25,97	28,01	33,93	33,69	37,04	34,76	32,79	31,28	30,47	31,60	29,99	26,01	25,74	21,82	21,67	24,33	26,71
Paraguay				0,43	0,33	0,69	0,77	1,05	1,11	1,19	1,17	1,49	2,84	2,13	1,70	1,59	1,48	2,36	3,10	1,80	0,77	0,70	0,66	0,71	0,76	0,70	1,27	1,63
Uruguay				3,40	3,66	1,43	1,26	1,23	1,69	1,55	1,69	1,62	1,36	1,18	1,01	1,95	0,91	1,05	0,94	0,90	1,03	0,82	0,76	0,70	0,71	0,69	0,84	0,73

Uruguay İhracatında Mercosur Ülkelerinin Payı

Ülke	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Arjantin					19,97	12,68	11,18	12,98	18,54	16,48	17,89	15,38	6,09	7,03	7,61	7,81	7,57	9,87	8,52	6,41	8,55	7,44	5,79	5,44	4,80	4,96	5,23	5,54
Brezilya					25,77	33,24	37,89	34,44	33,76	24,89	23,09	21,42	23,20	21,33	16,47	13,46	14,65	16,19	16,63	20,32	21,11	20,54	19,39	18,89	17,59	14,79	17,20	16,46
Paraguay					1,26	1,18	2,06	2,22	3,03	3,63	3,58	4,02	3,31	2,16	1,99	1,64	1,46	1,71	1,80	1,58	2,38	2,42	1,68	1,69	1,48	1,52	1,75	1,53

Uruguay İhracatında Mercosur Ülkelerinin Payı

Ülke	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Arjantin					22,49	21,24	20,79	21,28	22,04	23,70	24,12	23,06	27,49	26,10	22,17	20,26	22,96	22,30	24,81	23,58	17,04	18,68	14,95	14,23	12,87	13,01	13,33	12,58
Brezilya					27,55	24,37	22,44	21,58	20,83	19,41	19,23	20,45	19,81	20,99	21,69	21,26	22,56	23,36	17,84	21,14	18,30	19,41	18,00	15,77	17,04	17,14	17,97	19,47
Uruguay					0,32	0,47	0,76	0,64	0,43	0,43	0,44	0,60	0,69	0,49	0,52	0,52	0,54	0,54	0,57	0,60	0,74	0,77	0,68	1,08	1,23	1,25	1,23	1,29

Kaynak: WITS

Mercosur içi ticaretin AB içi ticarete oranla kısıtlı düzeyde kalmasının nedenlerinin doğru anlaşılabilmesi için Mercosur ülkelerinin ekonomisinin ve ticaretinin dayandığı endüstri ve sektörlerin incelenmesi, lojistik altyapılarının ve ekonomi politikalarının irdelenmesi önem arz etmektedir. Mercosur'un, AB ile benzer olarak, kurulduğu süreçte temel güdüsü ticari entegrasyon olduğundan doğru bir analiz için ticari ve ekonomik öğelerin incelenmesi elzemdir.

Mercosur ülkelerinin üretimleri incelendiğinde, homojen bir uzmanlaşma olduğu görülebilir. Mercosur üyesi ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve sosyoekonomik yapılarındaki benzerliklerin bunun temel nedeni olduğu söylenebilir. Ülkeler arasında üretimde çeşitlilik olduğu ve ihracat kalemlerinin yaygınlaştığı söylenemez. Mercosur ülkelerinin tamamında sanayi AB'ye oranla daha az gelişmiştir ve aynı zamanda ekonomik faaliyetler arasında tarım yüksek öneme sahiptir. 4 ülkenin de dış ticaretleri incelendiğinde tarım ürünlerinin fazla verdiği görülmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2020a) (Ticaret Bakanlığı, 2020b) (Ticaret Bakanlığı, 2020c) (Ticaret Bakanlığı, 2020d) .

Tarım Mercosur üyesi dört ülke açısından da önemli olsa da, ülkeler arasında kalkınma stratejileri kapsamında sanayi ve teknolojiye verilen ağırlık ve gelişmişlik bakımından Brezilya'nın daha ön planda olduğu söylenebilir. Mercosur'un en büyük iki ülkesi olan Brezilya ve Arjantin arasında sanayi alt sektörleri arasında çeşitliliğin gelişmemiş olmasının yanı sıra, sanayinin Brezilya'da Arjantin'e oranla yükseliş eğiliminin daha fazla olması, Arjantin açısından entegrasyona daha negatif yaklaşma ve karşılıklı bağımlılık ilişkisinin aleyhte olacağını düşünme sebeplerindendir (Mukhametdinov, 2019: s. 54).

Bölge içi ticaretin az gelişmiş olması ülkelerin entegrasyon güdüsünü de olumsuz yönde etkilemektedir. Kendi aralarında yüksek oranda ticaret yapmayan iki tarafın, ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik güdüsünün; yüksek oranda ticaret yapan iki tarafın engellerin kaldırılmasına olan güdüsüne oranla daha az olması son derece normaldir. Bununla birlikte, entegrasyon hızının artmasına karşı Mercosur ülkeleri arasında direncin de AB'ye oranla daha yüksek olduğu söylenebilir. Bunun çeşitli sebepleri bulunmaktadır.

Kriz zamanlarında Brezilya'nın para birimi real ve Arjantin'in para birimi olan peso arasındaki değerin yapılan devalüasyonlar ile birlikte iki ülkeden birinin zararının diğerinin yararına olması gibi bir durumun oluşmasına sebep olmuştur. Bu durum özellikle 2001 krizleri esnasında görülmüştür. Brezilya'nın para birimi olan Real'de

yaptığı devalüasyon, Arjantin açısından 1999'da yaşamış olduğu kriz zamanında daha negatif sonuçlar manasına gelmiş ve Peso'nun reale karşı olan değerinin artması ülkenin krizini daha da derinleştirmiştir. Arjantin Krizi süreciyle birlikte Mercosur içerisinde başlayan güvensizliğin ticari olarak da bir karşılığı olmuş; Arjantin ve Uruguay üçüncü ülkelere karşı uyguladıkları tarifeleri diğer ülkelere danışmadan değiştirmiştir (Mukhametdinov, 2019: s. 65-66).

Mercosur, AB'den farklı olarak ortak para birimi kullanmamaktadır. Entegrasyonun bu derece ileri seviyeye gelmemesinde Brezilya ve Arjantin arası karşılıklı güvensizlik ve kriz zamanlarında yaşanan olumsuz yaklaşımlar da rol oynamaktadır. AB'nin 1992'de kademeli olarak kullanmaya başladığı para birimi olan Euro, günümüzde dolarla rekabet etme aşamasına gelmiş, dünya üzerindeki en çok kullanılan ve değerli iki para biriminden birisidir.

Mercosur'un AB'ye oranla ticari olarak bir diğer farkı Doğrudan Dış Yatırımların (FDI) düşük seviyelerde kalmasıdır. Bu da Mercosur ülkeleri ekonomilerinin bütünleşmesine ve ortak bir yaklaşımın oluşmasına engel olan bir başka unsurdur (Mukhametdinov, 2019: s. 70). Serbest ticaret yaklaşımı Mercosur içerisinde ve hatta genel olarak Latin Amerika'da AB'ye ve Avrupa'ya oranla daha sınırlı bir geleneğe sahiptir.

Latin Amerika lojistik altyapısı Avrupa'ya oranla daha az gelişmiştir. Daha özel ifade edilecek olduğunda Mercosur ülkeleri arasındaki lojistik ve ulaşım altyapısının AB ülkelerine oranla gelişmişlik olarak daha geride ve sınırlı olduğu görülmektedir. Buna örnek olarak Arjantin Brezilya arasında gerçekleşen kara ticaretinin %75'inin Uruguay nehri üzerindeki tek bir noktadan yapıldığı söylenebilir. Bir başka problem ise Arjantin ve Brezilya arasındaki tren rayları inşa edilirken, ebatları birbirinden farklı raylar kullanıldığından dolayı aralarında bağlantı kurulmasının teknik olarak bir değişiklik yapılmadığı müddetçe mümkün olmamasıdır (Mukhametdinov, 2019: s. 46). Genel olarak Güney Amerika kıtasındaki lojistik altyapının ulusal üretim merkezlerini büyük limanlara bağlama motivasyonuyla inşa edildiği görülmektedir.

Mercosur ülkeleri arasında yoğun bir korumacılığın, STA ve sonrasında da ortak pazar kurulmasına rağmen sürmekte olduğu hususu genel olarak gözükmektedir. Gümrük vergileri azalsa dahi korumacılık farklı bürokrasilerle sürebilmektedir. Bunlar; tarife dışı engeller ve idari prosedürel engellerdir. Tarımsal ürünlerden istenen bitki sağlık sertifikaları bunlara güzel bir örnek olarak verilebilir. Günümüzde ürün güvenliği

amacıyla istenen bu tarz belgelerin, ülkelerin uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerini ihlal etmeden yerel sektörlerini korumak için kullandıkları araçlar olduğunu görmekteyiz.

Ülkeler arası dış ticaret alanında uygulanan tarife dışı engeller ve mevzuatsal farklılıklar, ticaretin gelişmesinin karşısında diğer bir sorun olarak ortaya çıkabilmektedir. Mercosur üyesi ülkelerin, örneğin dolaylı aldıkları vergilerde farklı prosedürleri olabilmektedir. Mevzuatsal değişikliklerde uyum yapılması için her üyenin kendi iç onay süreçlerini devreye almak zorunda olması ise yasamanın devrede olmasını gerektiren bir zorlaştırıcı unsur olarak görülebilir. 4 ülke arasında anti-dumpingin yasaklanması konusunda herhangi bir mutabakat da bulunmamaktadır. Mevzuatın yanı sıra vergilerin uygulanması konusunda ülkelerin pratikte farklı yaklaşımlar göstermesi de bir diğer problem olarak ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, Arjantin ihracat vergisi uygulamaya karar verdiğinde Brezilya'ya yapacağı ihracatı etkileyebilmektedir.

Mercosur'un şu anki haliyle dahi tam olarak işleyen bir ortak pazar olana kadar, gümrük birliği ve hatta serbest ticaret bölgesinin dahi sağlıklı işleyen bir yapıda olduğu tartışmalıdır. Mercosur ülkelerinin üçüncü ülkelerden yapılan ithalatlara karşı ortak prosedür ve gümrük kodu uygulamamaları buna neden olan unsurlardan birisidir. Blok içerisine ithal edilen bir ürün, diğer bir ülkeye geçiş esnasında tekrardan vergilendirilebilmektedir. AB'ye bakıldığında ise ithalat vergilerinin tek elden Brüksel'de toplandığı görülmektedir. Sonrasında bunun ülkeler arası dağılımı yapılabilmektedir (Mukhametdinov, 2019: s. 37).

Mercosur ülkeleri arasında serbest ticaret bölgesi içerisinde tüm sektörlerin yer almaması da tam işleyen bir STA alanının kurulmasındaki bir diğer engel olarak ön plana çıkmaktadır. Şeker, otomotiv ve telekomünikasyon sektörleri STA istisnası olarak kapsam dışında bırakılmıştır (Mukhametdinov, 2019: s. 52). Mercosur bünyesinde mal ticaretinin dışında hizmet ticareti, sermaye, işçi dolaşımı gibi konulara da AB'den farklı olarak pek fazla yer verilmemiştir. Mercosur ilk kurulduğu tarihten itibaren aradan geçen 29 yıl içerisinde bölgesel ekonomik bağımlılığın kayda değer bir ilerleme kat edememesi, neofonksiyonalist tezin açıklamakta yetersiz kaldığı bir konu olarak göze çarpmaktadır.

Mercosur'un kurulması süreciyle paralel olarak, üçüncü ülkelerle yapılan ticarette de bir liberalleşme yaşanmıştır. Bu durumun Mercosur ülkeleri açısından yararlı mı zararlı mı olduğu ise oldukça tartışmalıdır. Mercosur bloğunun dış ticareti 1990 yılında 27 milyar dolar fazla vermekte iken, 1998 yılında 13 milyar açık vermesi korumacılıktan

liberalleşmeye geçisin zararlı olduğuna dair kanaatler doğmasına neden olmuştur (Mukhametdinov, 2019: s. 75). Genel olarak bakıldığında da Mercosur ülkeleri arasında ticaret serbestisine dair görüşlerin ABD ve Batı Avrupa'dan farklı olarak çok da pozitif seyretmediği, sol hareketlerin güçlenmesine uygun bir iklim bulunduğu söylenebilir.

5.1.4. Yayılma (Spill-over) Etkisi Farkları:

Yayılma (spill-over) neofonksiyonalizmin en önemli argümanlarındandır. Buna göre, başlangıçta kapsamı çok geniş olmayabilen bir entegrasyon girişimi zaman içerisinde farklı alanlara da taşarak genişlemekte ve büyümektedir. Teknik işbirliği yapılan sektörler zaman içerisinde artmakta ve teknik işbirliğine siyasi işbirliği de eklenebilmektedir. Entegrasyona dâhil olan ülke sayısı zaman içerisinde artabilmekte ve coğrafi olarak da yayılma gerçekleşebilmektedir.

Avrupa Birliği, yayılma etkisi argümanının karşılığını bulduğu entegrasyon hareketlerindendir. İlk aşamada 1952 yılında Paris Anlaşması'yla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasıyla yalnızca kömür-çelik sektörlerinde başlayan entegrasyon girişimi kapsamında, 1957 yılında imzalanan Roma Anlaşması'yla Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasıyla ortak pazar olma sürecine doğru ilk adım atılmıştır. 1965 yılında serbest ticaret bölgesi olma niteliği, 1968 yılında ise gümrük birliği tamamlanmıştır (Mukhametdinov, 2019: s. 51). Ortak pazar 1992 yılında tesis edilmiş, 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması ile birlikte para ve maliye politikalarının ortaklaştırılmasına yönelik hükümler eklenmiş ve AB resmi adı kazanan entegrasyon ekonomik birlik olma yolunda aşama kaydetmiştir. Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası kapsamında üye ülkelerin dış politikalarının uyumlulaştırılması da söz konusudur. Ancak dış politika ve güvenlik politika alanları genel olarak üye devletlerin kendi uhdesindedir. Bu durum yayılma etkisinin tam siyasi birlik olma aşamasına ilerlemesindeki engellerden birisi olarak göze çarpmaktadır.

Mercosur ise AB'den farklı olarak 1991 tarihli Asuncion Anlaşması'nın imzalandığı ilk aşamada bir ortak pazar olarak kurgulanmış ve 1994 sonuna kadar ortak pazarın tamamlanmasına ilişkin tüm merhalelerin tamamlanması bitmesi öngörülmüştür. Ancak hâlihazırda, yayılma etkisinin fazla etkili olup entegrasyonun derinleştiği bir sürece maruz kalmamıştır.

Bloğun genişleyerek coğrafi yayılmanın gerçekleşmesi de AB açısından güçlü olarak gerçekleşmiştir. 1952 yılında 6 kurucu ülke olan Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında başlayan girişim 1973, 1981, 1986, 1995, 2004, 2007

ve 2013 yıllarında yedi farklı genişleme süreci tecrübe etmiştir (bknz. Tablo 4). Bunun neticesinde 6 olan üye sayısı kademeli olarak 28'e çıkmış ve 2013-2021 yılları arasında 28 olarak sürmüştür. Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden 2021 yılı başı ile beraber ayrılmasıyla AB'nin üye sayısı ilk kez azalmıştır. Yayılma etkisinin tersi gerçekleşmiş ve bir daralma söz konusu olmuştur.

Mercosur açısından ise coğrafi genişleme yalnızca Venezuela'nın 2012 yılında bloğa tam üye olmasıyla gerçekleşmiştir. Bolivya'nın tam üye olmasını hükme bağlayan ve 2012'de imzalanan üyelik anlaşması, Brezilya parlamentosu tarafından onaylanmadığından gereken iç onay süreçleri tüm ülkeler açısından tamamlanmamış ve Bolivya'nın tam üyeliği olmamıştır. Venezuela'nın üyeliğinin 2016 yılında askıya alınmasıyla beraber Mercosur'un üye sayısı kurulduğu tarih olan 1991'deki sayısına düşmüş olup 2021 yılına gelindiğinde 4 olarak sürmektedir.

5.1.5. Tarihsel Bağlamda Sistemsel Kıyaslama ve Dış Politika

İki bloğun uluslararası sistem içerisindeki rolü, dış politikası, amaçları ve çıkarlarını azamiye çıkarmak için izlediği politikalar neorealist teorinin temel aldığı sistemsel kıyaslamaların temelini oluşturmaktadır. Hem AB'nin hem de Mercosur'un kuruluşlarından günümüze uluslararası koşullar da değişkenlik gösterdiğinden bu bölümü incelerken tarihsel süreçlerin de göz önüne alınması önem arz etmektedir. Tarihsel inceleme yapılırken başlangıç noktasını blokların kuruluş tarihi olarak almak yerine; kuruluş öncesi süreçlerin, üye ülkelerin birbiriyle ilişkilerinin tarihsel gelişiminin, üye ülkelerin uluslararası yapıdaki tarihsel gelişiminin ve bulundukları coğrafyanın temel tarihsel süreçlerin de göz önünde tutulması faydalı olacaktır.

Mercosur ülkeleri ve AB ülkeleri arasında tarihsel olarak en önemli farklılık bu ülkelerin sömürgeci geçmişidir. AB'nin kurucu altı ülkesine bakıldığında neredeyse tamamının sömürgeci bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Genişleme süreciyle beraber, Latin Amerika'nın büyük oranda sömürücüsü olan İspanya ve Portekiz de AB üyesi olmuştur.

Mercosur ülkelerine bakıldığında ise Arjantin (1816), Paraguay (1811) ve Uruguay'ın (1825) İspanya'dan; Brezilya'nın (1822) ise Portekiz'den bağımsızlık kazandığı görülmektedir (Armaoğlu, 2010: s. 978-979). Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra dahi eskiden idaresinde bulundukları ülkelerle kurdukları ekonomik ve politik ilişkiler bu ülkelerin dış politikasında önemli bir yer tutmuştur. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler olduğundan, kredi ve kaynaklara erişim sağlayabilmek için gelişmiş ve

zengin ülkelerle olan ilişkiler önemli bir yer tutmuştur. Zengin, refah düzeyi görece olarak dünyanın diğer coğrafyalarından daha fazla ve ekonomik olarak kendine yeterli ülkelerden oluşan AB, geleneksel Kuzey-Güney ayrımında Kuzey Bloğu'nda yer almakta, Mercosur ülkeleri ise Güney Bloğu'nda yer almaktadır.

Brezilya ve diğer Mercosur ülkeleri arasındaki en temel tarihsel farklılık Brezilya'nın geçmişte Portekiz sömürüsünde bulunmuş olmasıdır. Uruguay'ın bağımsızlık sürecinde Arjantin ve Brezilya'nın karşı karşıya gelmesinin temel nedenini de bu farklılık oluşturmaktadır. 7 Haziran 1494 tarihli Tordesillas Anlaşması ile Yeşilburun Adaları'nın 370 fersah batısından geçen boylamın batısını İspanya'nın, doğusunu ise Portekiz'in hâkimiyetinde olması hükme bağlanmıştır (Williams, 1922: s. 6). Tordesillas Anlaşması uyarınca Brezilya'nın hâkimiyeti Portekiz'de diğer Latin Amerika ülkelerinin hâkimiyeti ise İspanya'da kalmıştır.

Sistemsel analizlerde temel varsayım; ülkelerin temel güdüsünün güçlerini, kapasitelerini ve uluslararası etkileri arttırmak olduğudur. Hem AB hem de Mercosur, yürüttükleri entegrasyon süreciyle global etkilerini arttırmak ve neorealist teorisyenler anarşik kabul edilen uluslararası sistemde ittifaklar yapmak suretiyle etkilerini azamiye çıkarmak hedefindedir.

Her iki bloğun ne gibi saiklerle kurulduğu ve sonrasında gelişme sürecinde ne gibi aşamalardan geçtiğinin görülmesi için kuruluş yılları konjonktürel değerlendirmesi önem taşımaktadır. Ayrıca her iki bloğun uluslararası sistemdeki rolünün anlaşılabilmesi için hâlihazırda en büyük ekonomik ve askeri güç olan ABD ile ilişkilerinin ve bu ilişkilerin uluslararası yapıdaki rollerini nasıl etkilediğinin doğru anlaşılabilmesi elzemdir.

AB'nin kurulduğu dönem, 2. Dünya Savaşı sonrasında çift kutuplu dünya düzeninin etkisinin güçlü olduğu yıllardır. ABD açısından AB, bu iki kutuplu dünyada ABD'nin yanında yer alacak güçlü bir Avrupa arzusunun tezahürü olarak görülebilir. Truman Doktrini ve Marshall Planı, AB henüz kurulmadan önce bu amaç doğrultusunda ABD tarafından devreye alınmıştır. Avrupa ülkelerini komünizm ve SSCB etkisinden korumak üzere ekonomik olarak kalkındırmak ve kendi saflarında tutmak ABD'nin bu süreçteki temel amacıdır. Bu durum, AB'nin kuruluşundan itibaren ABD ile birlikte Batı Bloğunu oluşturmasındaki temel sebeptir (Armaoğlu, 2012: s. 537-540).

Mercosur'un kuruluş süreci ise SSCB'nin ve Berlin Duvarı'nın yıkılmakta olduğu zaman dilimidir. Kuruluş öncesi yıllara bakıldığında ise, bu yılların Soğuk Savaş'ın sonlanmakta olduğu yıllar olduğu görülmektedir. Bu süreç, ABD öncülüğündeki tek

kutuplu dünya düzeninin başladığı, kapitalizm ve liberalizmin komünizme karşı zafer kazandığı yıllardır. Küreselleşmenin etkin olduğu bu yıllarda, iktisadi olarak ABD'nin Washington Uzlaşısı olarak tabir edilen arz yönlü neoliberal ekonomi politikalarını dünyaya dayattığı yıllar olarak geçmektedir. 1990'lı yılların başlarında; 1970'lerde süregelen ithal ikameci ekonomik yaklaşımların etkisi azalmış, neoliberalizm güçlenmiştir. Ancak aynı zamanda 1990'lı yıllar küresel anlamda ekonomik krizlerin yaşandığı yıllar olmuştur. Asya (Japonya), Rusya, Meksika ve Arjantin'de Mercosur kurulduktan sonraki süreçte ekonomik krizler yaşanmıştır (Heywood, 2013: s. 551). Ekonomik bunalımlar; devalüasyonlara, ülkelerin milliyetçi eğilimlerine ve ülkeler arası ticaret savaşlarına neden olmuştur. Arjantin krizi esnasında Brezilya'nın takındığı pragmatik tutumlar Mercosur bütünleşmesi içerisinde güven duygusunu olumsuz etkileyen bir gelişme olmuştur.

ABD ile her iki bloğun ve blok içi ülkelerin ayrı ayrı ilişkilerinin incelenmesi hem iki bloğun uluslararası konjonktürdeki konumunun hem de genel dış politikalarının anlaşılması açısından önemlidir. Genel olarak Latin Amerika coğrafyasından başlayarak Mercosur ülkelerine özel olarak ilerlemek suretiyle ABD'nin bu coğrafyalara bakış açısının incelenmesi faydalı olacaktır.

ABD; Monroe Doktrini ile birlikte Amerika Kıtası dışında kalan diğer alanlara mesafeli yaklaşmaya başlamış ve esas olarak Amerika kıtasında bulunan ülkelerle ilişkilerini öncelemiştir (Armaoğlu, 2010: s. 996-997). Bu süreç, Latin Amerika'da yer alan ülkelerin İspanya ve Portekiz Krallıkları'ndan bağımsızlıklarını kazanmaya başladıkları süreçtir. ABD; Fransa ve Rusya'dan satın alma ve Meksika'dan askeri güçle ele geçirme yöntemleriyle topraklarını genişletmektedir. Avrupa'nın sömürgeci güçlerinin de Amerika kıtasından çekilmesi ve Latin Amerika coğrafyası da dâhil olmak üzere bu ülkelerin bağımsızlıklarını kazanarak kendisinin ekonomik ve politik olarak etkisi altına alacağı bölgeler olması fikri 19. yüzyılın ilk yarısına kadar gitmektedir.

ABD'nin 19. yüzyılda genel olarak Batı Avrupa ile ilişkilerine bakılacak olursa, henüz süper güç olma rolüne çok daha uzak olan ABD, bağımsızlığını kazandığı Birleşik Krallık başta olmak üzere Fransa, İspanya ve Portekiz ile girdiği ilişkileri ticari pragmatizm temelinde yürütmekte ve ilgi alanını özellikle Kuzey Amerika olmak üzere Amerika kıtasıyla kısıtlı tutmaktadır. ABD ile Latin Amerika'da yer alan diğer ülkeler benzer olarak bağımsızlıklarını Batı Avrupa ülkelerinden kazanmışlardır. Bu yönüyle sömürülen iki coğrafya olarak görülebilirler. Ancak, ABD güç kazandıkça bu sefer

emperyalist ülke konumuna geçerek Latin Amerika'da bulunan ülkeleri kendisi sömürme üzerine politikalar geliştirmeye başlamıştır.

ABD, Monroe Doktrini'ni 20. yüzyılda 2. Dünya Savaşı'na kadar sürdürmüştür. 1. Dünya Savaşı'nın kazanan tarafında yer alan ABD, Başkan Wilson'un 14 prensibini dünyaya ilan etmiş ve Milletler Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. Wilson prensibi doğrultusunda ulusların kendi kaderini tayin hakkının esas olduğu politikasıyla tekrar kendi kabuğuna çekilmiş ve Amerika kıtası dışındaki gelişmelere karşı mesafeli tutumunu sürdürmüştür (Armaoğlu, 2012: s. 271-272). 1. Dünya Savaşı sonrasında da süper güç olarak tanımlanmayan ABD, iki dünya savaşı arası dönemde kapitalizmin en büyük krizlerinden birisi olarak görülen Büyük Buhran'ı yaşamıştır. Bu dönemde, dünya üzerinde başat güçler Birleşik Krallık ve Fransa olarak görülebilir. Ancak her iki devlet de 1. Dünya Savaşı'ndan büyük hasarla çıkmış, kaybedenler tarafında yer alan Almanya ekonomik olarak büyük zarara uğrasa da bu zararları süratle telafi yoluna gitmiş ve Nazilerin yükselişiyle 2. Dünya Savaşı'na giden yol hızlanmıştır (Sander, 2010: s. 41-47).

2. Dünya Savaşı sonunda ABD ve SSCB'nin başat güçler olduğu çift kutuplu dünya düzeni kurulmuş ve Soğuk Savaş olarak nitelenen süreç başlamıştır. Bu süreçte AB entegrasyonunun temelleri atılarak ABD ile AB tarafından kapitalist ekonomik düzenin hüküm sürdüğü liberal fikirleri temsil eden bloğu oluşturulmuştur. ABD büyük yıkıma uğrayan Avrupa kıtasına yönelik Marshall Planı ve Truman Doktrini'ni devreye almıştır. Burada amaç, komünizmin Avrupa kıtasında yayılmasının önüne geçmek ve entegrasyonda yer alan ülkeleri ABD'nin yanında tutmaktır (Sander, 2010: s. 257-260).

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ABD'nin 1990'larda egemen güç olduğu ve bu gücünü 2000'li yılların başında da sürdürdüğü bir küresel konjonktür kurulmuştur. ABD'nin AB ile işbirliği Soğuk Savaş sonrasında da devam etmiştir. Bu iki süper güç arasında özellikle AB 2. Dünya Savaşı sonrasında güçlendikçe kurulan ilişki ABD'nin dominasyonunda ilerleyen bir ilişkiden ziyade denklik esasına göre ilerleyen bir ilişki olarak ön plana çıkmıştır. Günümüzde dünya düzeninin ABD'nin tek taraflı domine ettiği bir güç olarak görülmediği ise açıktır. Çin'in ekonomik olarak güçlenmesi ve Rusya'nın Putin ile birlikte tekrar küresel sahnede bir aktör olarak Rusya'yı çıkarma çabaları neticesinde pek çok bölgede etkisini arttırması ile birlikte, günümüzde çok kutuplu bir dünya düzeni olduğu fikri hâkimdir. AB de bu çok kutuplu güçler dengesinin taraflarından birisi olarak ABD ile hem işbirliği yapmakta, hem de aralarında bir rekabet bulunmaktadır.

Mercosur'un kurulması da ABD'yi dengelemek için üye ülkelerin güçlerinin birleştirilmesi çabasının bir ürünü olarak değerlendirilebilir. 1990'ların başlarında ABD'nin Soğuk Savaş'ı kazanmakta olduğu bir zamanda kurulan Mercosur, ABD'nin Latin Amerika'daki baskınlığına karşı 4 ülkenin bir araya gelerek bir blok oluşturması olarak görülebilir. Brezilya'nın bu bloğa ilişkin temel arzusu, liderliğini kendisinin yürüteceği ve ABD'ye karşı denge kurma amacının gerçekleştirilebileceği ve bir küresel güç olmak üzere dünya geneli etkisini arttırmak üzere bir araç olarak göreceği bir entegrasyondur. Arjantin'in entegrasyona yaklaşımında ise, Brezilya'nın liderliğini kabul etmekten ziyade, Brezilya ile birlikte entegrasyonda iki baskın güç olma arzusu ve ekonomik olarak Brezilya pazarına daha çok giriş elde etme imkânı elde etmek olduğu söylenebilir. Paraguay ve Uruguay için ise hem Brezilya hem de Arjantin pazarına kolay girişin benzer bir temel amaç olduğu söylenebilir.

Mercosur ülkelerinin başta ABD olmak üzere büyük güçler ile olan ilişkileri değerlendirildiğinde, gelen hükümetin yaklaşımına göre değişebilmekle beraber Arjantin'in Brezilya'ya oranla daha ABD'ye daha yakın gitme güdüsüne sahip olduğu iddia edilebilir (Mukhametdinov, 2019: s. 101). Arjantin tarafından Brezilya'nın ABD'nin gücüne yakınlaşarak dengelenmesi bu durumdaki amaçlardan biridir. Bunun tersi olarak, Brezilya Latin Amerika'da ABD etkisinin yüksek olmamasını istememekte, ABD-Arjantin ilişkilerinin gelişmesi suretiyle ABD'nin coğrafyadaki etkisini arttırmasını istememektedir. ABD'nin bu yaklaşımıyla Mercosur bütünleşmesinin güçlenmesine karşı stratejik bir yaklaşım izlemeye çalıştığını ve Mercosur'un beklenen ölçüde güçlü bir yaklaşım olmamasını sağladığına yönelik bir görüşten söz edilebilir.

Hem Arjantin hem de Brezilya kamuoyunda, iki ülkenin işbirliğini derinleştirmesine yönelik tezler olduğu gibi bunu savunmayan fikirler de bulunmaktadır. Uzun yılların getirdiği anlaşmazlıklar ve rekabet dolu geçmiş bu durumun temel sebebidir. Ancak, her iki ülkenin birbirini desteklediği Falkland Adaları Savaşı gibi örnekler de bulunmaktadır. Buna karşın, Arjantin'in Brezilya'nın BM Güvenlik Konseyi'nde Brezilya'nın tam üyeliğini desteklememesi, Latin Amerika ülkeleri arasında dönüşümü mümkün kılan bir sistem kurulmasını savunması gibi stratejik anlarda birbirlerini desteklemek yerine karşı tarafta durma gibi örnekler de mevcuttur.

5.1.6. Öncü Ülkeler, Karar Alma Sistematiği ve Uluslarüstü Yapıların Rolü

Realist uluslararası ilişkiler teorilerinde, ülkeler uluslararası yapıda çıkarlarının maksimizasyonu amacıyla hareket etmektedir. Entegrasyonda etkin olan ülkelerin analizi

ve entegrasyon içindeki ağırlıklarının analizi realist ve neorealist teoriler açısından önemli bir yer tutmaktadır. Öncü ülkelerin rollerinin anlaşılabilmesiyle karar alma sistematiğinin daha sağlıklı bir analizi mümkün olabilecek ve entegrasyonların uluslarüstü mü hükümetlerarası rollerinin mi ağır bastığı daha iyi anlaşılabilecektir.

Arjantin ve Brezilya'nın 2019 yılı toplam GSYİH, Mercosur'un tamamının yaklaşık %96'sıdır (Dünya Bankası, 2019a). Diğer Mercosur ülkelerine oranla göreceli olarak bu iki güçlü devletin Mercosur içinde güç olarak hâkim iki devlet olduğu söylenebilir. Mercosur'un temelleri de Brezilya-Arjantin yakınlaşması; PICE (1986) ve Buenos Aires Anlaşması'ndan (1990) doğmuştur. Brezilya toplam Mercosur nüfusunun %71'ini ve GSYİH'nin %77,3'ünü tek başına oluşturan ülke olduğundan topluluk içerisinde büyük bir baskınlığa sahiptir (Dünya Bankası, 2019a; Birleşmiş Milletler, 2019a). Yüzölçümü olarak Mercosur'un %71,5'ini oluşturan Brezilya, Güney Amerika'da Ekvador ve Şili hariç tüm ülkelerle komşudur (Merkez Haberalma Teşkilatı; 2021a, 2021b, 2021c ve 2021d).

AB'ye bakıldığında Birleşik Krallık'ın ayrılmasıyla da birlikte en büyük iki gücün Almanya ve Fransa olduğu söylenebilir. Diğer güçlü ülkeler olarak İtalya ve İspanya öne çıkmaktadır. Birliğin lokomotifi olarak Almanya görülmektedir. 1950'li yıllarda başlayan entegrasyon çabalarında sadece Batı Almanya yer almış, Doğu Almanya ise ancak Batı Almanya ile birleştikten sonra entegrasyon içerisine dâhil olmuştu. Batı Almanya ilk başlarda bütünleşme sürecinin başat unsuru olarak görülemez. Fransa ile süregelen bir rekabet ve kaybedilen iki dünya savaşı Almanya'nın gücünü olumsuz etkilemiş ve birliğin en büyük gücü olması için yıllar geçmesini beklemek gerekmişti. AB'nin temelini oluşturan AKÇT ve AT'nin kurulması süreci de esas olarak Almanya ve Fransa'nın tarihsel olarak büyük yıkımlara yol açan rekabetinin işbirliğine dönüştürülmesi çabasından doğmuştur. Bu yönüyle Mercosur'un Brezilya-Arjantin yakınlaşmasından kökenlerini almasıyla AB'nin Almanya-Fransa yakınlaşmasından doğması ile benzerlik kurulabilir.

Diğer yönden bakıldığında ise, Arjantin Mercosur içerisinde Brezilya'nın hâkimiyet kurmasından çekinmektedir. Görece daha küçük olan Paraguay ve Uruguay'ın temel amacı ise, entegrasyondan azami faydayı sağlamak ve karar alma mekanizmalarında ülkelerin eşit oya sahip olmaktır. Brezilya ise Mercosur içerisinde doğal hâkim gücün kendisi olacağı fikriyle lider rolü oynamak istemektedir. Hegemon güç olarak hem birliği domine etmeyi, hem de kendi yüklerini paylaşmayı istemektedir.

Her bir üye ülkenin temel güdüsü, entegrasyon içinde kendi çıkarının maksimizasyonudur.

Brezilya Mercosur'u küresel ölçekte etkinliğini arttırma için bir araç olarak görmektedir. Esasında benzer bir durum diğer ülkeler açısından da geçerlidir. Diğer ülkelerle dış ekonomik ve politik ilişkiler yürütülürken birlik olarak hareket edebilmek tüm ülkelere büyük güç kazandırmaktadır. Bu durum AB'de çok daha etkin olarak görülmektedir. AB pek çok platformda bir blok olarak hareket etmekte ve bu durum birliğin ağırlığını pozitif etkilemektedir. AB ülkeleri kendi içlerinde koordinasyonu sağlayabildikleri takdirde, yüksek oy oranları kazanmakta ve alınan kararlarda tek başına dahi büyük etkiye sahip olabilmektedir.

Brezilya ekonomik olarak diğer üç ülkeye oranla daha büyük olsa da kişi başı GSYİH bakımından son sırada gelmektedir. Gelişmişlik düzeyinin daha az olması, gelir dağılımı eşitsizlikleri, sosyo-ekonomik sorunları ve şiddet-suç oranı yüksekliği Brezilya'nın Mercosur içindeki liderlik rolünü olumsuz etkilemektedir. 1990'lı yıllarda yaşanan mali sorunlar Brezilya'nın Mercosur dominasyonunu kurmasını olumsuz etkilemiştir. Arjantin ekonomik krizinde pragmatik davranarak Arjantin'in zararına olacak şekilde devalüasyon uygulayan Brezilya, Arjantin'in yaşadığı krizin derinleşme nedenlerinden birini oluşturmuştur. 1990'lı yıllarda iki ülke arasında olumlu giden ilişkiler 2000'li yıllarda karşılıklı güvensizliğe dönüşmüş ve Mercosur ülkeleri arasında beklenen düzeyde ekonomik birleşme gerçekleşememiştir. 1999 krizinden sonra Arjantin ve ABD arasında anlaşmalar imzalanmış ve Arjantin'de Mercosur'dan çıkma konusu değerlendirilmeye dahi başlanmıştır (Mukhametdinov, 2019: s. 98-102).

Blok içi güç dengesizliği, Mercosur bünyesinde ülkelerin dış politikalarının uyumlulaştırılmasını zorlaştırmaktadır. Brezilya gibi bir güç, kendi dış politika belirleme sürecinde görece çok daha düşük bir büyüklüğe sahip olan Uruguay ve Paraguay gibi ülkelerin etkisini istememektedir. Bu güç dengesizliği uluslarüstü yapıların güçlenmesinin ve entegrasyonun derinleşmesinin de temel sebeplerindendir.

Entegrasyonun küçük ülkelerin daha lehine bir durum oluşturduğu görüşü de gerçekten uzak gözükmemektedir. Ekonomileri her alanda çeşitlilik kazanamamış bir ülke serbest ticarete ilişkin hükümler içeren anlaşmalara taraf olmasa dahi ithalat yapmak durumunda kalmaktadır. Hâlihazırda zaten yapmakta oldukları ithalat için ödenecek gümrük vergilerinden kurtulan küçük ülkeler, buna ek olarak ihracat için avantajlar elde

etmektedirler. Ticaretten elde ettikleri gelir görece olarak büyük ülkelere olanla kendileri açısından daha karlı bir durum meydana getirmektedir.

Neofonksiyonalist uluslararası ilişkiler teorilerine göre entegrasyon süreci derinleştikçe uluslarüstü kurumların entegrasyon içerisindeki etkisinin artması beklenmektedir. Karar alma mekanizmalarının yapısının devletlerin güdümünde mi ilerlediği yoksa devletlerin üzerinde kurumlarca mı alındığının anlaşılabilmesi bir entegrasyonun ne ölçüde derinleştiğinin anlaşılmasında önem arz eden etmenlerdendir.

Mercosur ve AB arasında karar alma mekanizmaları kıyaslandığında; Mercosur'un genel olarak oybirliğiyle karar alma mekanizmasını benimsediği, AB'nin ise kararın muhteviyatına bağlı olarak oybirliğinin yanı sıra basit veya nitelikli oyçokluğunu da devreye aldığı görülmektedir. Mercosur üyeleri arasındaki ekonomik, nüfus ve yüzölçümü büyüklükleri arasında büyük uçurum göz önüne alındığında kararlarda oybirliği aranması mekanizması Arjantin ve Brezilya açısından bu ülkelerin çok memnun olduğu bir durum değildir.

Mercosur kurumlarının AB kurumlarına oranla devletler üstü rolü daha zayıftır. Kurumlar hükümetlerin etkisiyle hareket etmekte ve bağımsız politikalar geliştirmekte yetersiz kalmaktadır.

Mercosur'da bağımsız kurumların gelişmesinin önündeki en önemli engel, üye devletlerin egemenlik haklarından kısmi olarak da olsa feragat etmek istememeleridir. AB'ye oranla devletler arasındaki güç dengesizliği de göz önüne alındığında, Brezilya gibi gücü oransal olarak Paraguay ve Uruguay'a göre çok daha fazla olan bir ülkenin, alacağı kararları üye ülkelerin üstünde düşünülen bir Mercosur üst organına bırakması AB içerisinde güçlerin daha denk olduğu bir birlikte ülkelerin üst otoriteyi tanımasına oranla daha zor olduğu temel bir argümandır. Bu yönüyle, Brezilya'nın uluslarüstü kurumların güçlenmesine engel olduğuna dair yorumlar yapılmaktadır (De Almeida, 2000: s. 202). Mercosur içerisinde devlet güçleri ve çıkarları arasındaki farklılıklar yürüttükleri politikalar arasında da farklılıklara neden olmaktadır. Entegrasyonlar kapsamında bir diğer sorun ise büyük güçlerin politikalarını görece olarak daha küçük ülkelere dayatması olabilmektedir.

Entegrasyonun derinleşmesi konusunda daha istekli olan ülkeler ise hem Mercosur hem de AB'de gücü daha az olan ülkelerdir. Benelüks ülkeleri AB içerisinde entegrasyonun derinleşmesi ve uluslarüstü yapıların daha güçlü olması gerektiğini savunmakta Fransa ve eski üyelerden Birleşik Krallık'a oranla daha istekli olmuşlardır.

AB entegrasyonu sürecinde de Gaulle'nin Fransa cumhurbaşkanı olarak 1960-70'lerde entegrasyonun derinleşmesine karşı çıktığı ve birlik içerisinde 'Boş Koltuk Krizi' olarak nitelenen krize sebebiyet verdiği, Birleşik Krallık'ın üyeliğine dahi karşı çıktığı bilinmektedir.

Entegrasyon içerisinde yer alan üyelerin entegrasyon içinde yer alan büyük güçlerin üzerlerinde etkisini arttırmalarından kaçınmak üzere blok dışı ülkelere yakınlaşması, entegrasyona zarar verebilen bir husus olabilmektedir. Bu yaklaşımı geliştiren ülkeler ise genellikle küçük ülkeler olmakla birlikte, Arjantin gibi kıyaslı olarak Mercosur'un büyük bir gücü de Brezilya dominasyonuna karşı ABD'ye yakınlaşma politikası izleyebilmektedir. AB içerisinde bu yaklaşıma ise Birleşik Krallık'ın daha yakın olduğu söylenebilir. Entegrasyon içerisindeki ülkelerin bu tarz bir yaklaşım içerisinde olması entegrasyon sürecine zarar veren bir unsurdur. Bunun da ötesinde, bazı ülkeler birlikten çıkmayı dillendirmekte, hatta bunun ötesine geçerek Birleşik Krallık örneğinde olduğu gibi bunu hayata geçirebilmektedir. Aslında birlikten ayrılmayı dillendirmek bazen birlik içerisindeki etkiyi arttırmak üzere bir tehdit olarak kullanılabilse de, bunun eyleme dökülmesinin de somut örneğini Birleşik Krallık göstermiştir. Arjantin de zaman zaman Mercosur'dan ayrılmayı gündeme getirmektedir. Böyle bir ihtimalin Mercosur açısından büyük güç kaybı olacağı ve entegrasyonun tamamen bitmesi gibi bir sonuç doğurması da söz konusu olabilecektir.

AB ile Mercosur arasında mevzuatların ağırlığına bakıldığında, AB'de topluluk normları ve mevzuatlarının ülkelerin iç mevzuatlarının üzerinde değerlendirildiği, ülkelerin iç mevzuatlarını topluluk mevzuatları ile uyumlulaştırmak yükümlülüğünde olduğu görülmektedir. Mercosur'da ise devletlerin kendi iç mevzuatları daha önemli olarak değerlendirilmekte, uluslararası anlaşma ve protokollerin devletlerin iç onay süreçlerinden geçmeme ihtimalin yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

5.1.7. Mevzuat ve Kurumlar

Mercosur'un kurucu anlaşması olan Asuncion Anlaşması, gerek AET'nin kurucu Anlaşması olan Roma Anlaşması gerekse de Maastricht Anlaşmasına kıyasla daha az detay barındırmaktadır. Entegrasyona ilişkin pek çok konu sonraki yıllarda yapılan protokol ve anlaşmalarla düzenlenmiştir. Bu durum devletlerin ilk aşamada derin bir entegrasyon için AB ile kıyaslandığında pek de hevesli olmadığının göstergelerinden biri sayılabilir. Mercosur ülkeleri ilk kuruluş sürecinde ortak pazarın ne zaman ve nasıl başarılacağına ilişkin somut yol haritasına da sahip değillerdir. Ortak pazar ilk aşamada

Mercosur için uzak bir hedef olarak gözükmekteydi. Latin Amerika'da ekonomik serbestliği öngören diğer entegrasyon çabaları da beklenildiği ölçüde pozitif etkiler doğurmamıştı. Genel manada bu süreçlerin negatif olmasının Mercosur için beklentilerin de başlangıçta düşük tutulmasını etkilediği söylenebilir.

AB dünyanın birçok yerinde gerçekleşen entegrasyonlar arasında en başarılı örneklerden birisi olduğundan dolayı bir rol model olarak görülmüştür. Mercosur'un kuruluşunda AB modelinden ilham aldığı söylenebilir. Şu an ileri bir entegrasyon modeli olarak göze çarpan AB'nin günümüzde olduğu derinlikte bir seviyeye ulaşması ise yıllar almıştır. Roma Anlaşmasının imzalandığı 1957 tarihinden; 1965'te STA'nın oluşmasına kadar 8 yıl, 1968'de gümrük birliğinin tesisine kadar 11 yıl, 1992'de ortak pazarın başlamasına kadar ise 35 yıl geçmiştir.

Buna mukabil Mercosur entegrasyonuna bakıldığında; Asuncion Anlaşması'yla 1994 yılı sonuna gelindiğinde ortak pazarın tamamlanması öngörülse de bu tarihe gelindiğinde bu süreç tamamlanmamıştır. 1994 yılına gelindiğinde bu hedef tam olarak gerçekleşmemiş, aynı yıl imzalanan Ouro Preto Protokolü'nde gümrük birliğinin ortak pazarın bir önceki aşaması olarak tam manasıyla işlerliği için Mercosur organlarının çalışacağı belirtilmiş (Ouro Preto Protokolü, Madde 16), 2002 tarihli vatandaşların serbest dolaşımı anlaşmasıyla birlikte mükemmel olmayan bir ortak pazar olarak nitelenebilir duruma gelmiştir. Ancak entegrasyon düzeyinin yetersizliği, Mercosur içi ticaretin düşük oranda kalması ve gümrük vergilerinin gerçek manada indirilerek de facto başarılı işleyen bir serbest ticaret alanının dahi Mercosur kapsamında oluşmamış olması Mercosur'un başarılı bir entegrasyon olmasının önünde yer alan sorunlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Mercosur Parlamentosu'nun (Parlasur) Avrupa Parlamentosu'na oranla bağımsızlığı daha düşük seviyededir. Mercosur Parlamentosu 2005'te kurulduğundan, 1958'de ilk oturumu düzenlenen Avrupa Parlamentosu'na göre çok yeni bir kurumdur. Parlasur'un yapısal gelişmişlik düzeyi Avrupa Parlamentosuna göre geride kalmaktadır. Bu manada Avrupa Parlamentosu'nun ilk kuruluş yıllarıyla kıyaslanması daha yerinde olacaktır. İlk kurulduğu yıllarda her iki kurumun da etkisi benzer seviyelerde olarak değerlendirilebilse de, günümüz süreçleri kıyaslandığında Parlasur'un hem yapısal olarak gelişmişlik düzeyi, hem de entegrasyon içerisindeki etkisi Avrupa Parlamentosu'nun çok gerisinde kalmaktadır. Bunun en önemli nedeni, Parlasur'un aldığı kararların tavsiye niteliğinde olmasıdır (Dri, 2009: s. 90-91).

AB'nin en üst organı Avrupa Konseyi, Mercosur'un ise Ortak Pazar Konseyi'dir. Her iki organ da devletlerin temsilcilerinden oluştuğundan hükümetlerarası bir yapıya sahiptir. Avrupa Konseyi yılda en az iki, Ortak Pazar Konseyi ise yılda en az bir kere toplanmaktadır. Her iki organ da aldığı kararları prensipte oybirliğiyle almaktadır. Avrupa Konseyi devlet başkanları düzeyinde toplanmakta iken Ortak Pazar Konseyi bakanlar düzeyinde toplanmaktadır. Bu yönüyle Avrupa Konseyi'nin ağırlığının daha fazla olduğu söylenebilir.

AB Konseyi ile Ortak Pazar Grubu'nu kıyasladığımızda her ikisinin de entegrasyonun karar alma bağlamında ikinci sırada gelen organı olduğu görülmektedir. AB Konseyi Avrupa Konseyi'nden sonra, Ortak Pazar Grubu ise Ortak Pazar Konseyi'nden sonra gelmektedir. AB Konseyi bakan düzeyinde toplanmakta iken, Ortak Pazar Grubu ise ülkelerin bakanlıklarından bakandan daha düşük temsil ile toplanmaktadır. Bu yönüyle AB Konseyi'nin etkinliği Ortak Pazar Grubu'ndan daha fazladır. Ortak Pazar Grubu Mercosur'un icra organı da olduğundan aynı zamanda AB'nin icra organı olan Avrupa Komisyonu'yla da kıyaslanması yerinde olacaktır.

AB'nin icra organı Avrupa Komisyonu Mercosur'un icra organı özelliği gösteren Ortak Pazar Grubu ile kıyaslandığında; Avrupa Komisyonu'nun uluslarüstü yapısına karşı Ortak Pazar Grubu ise hükümetlerarası yapısı olduğu göze çarpmaktadır. İcra organlarının yapılarındaki bu çok temel farklılık Avrupa Birliği ve Mercosur entegrasyonunun da en temel farklılıklarından birini göstermektedir. Mercosur üye ülkelerin iradelerinden bağımsız hareket etme yönünden Avrupa Birliği'nin oldukça gerisinde kalmaktadır. Mercosur'un hükümetlerarası yönü çok daha baskın iken, Avrupa Birliği'nde Komisyon'un uluslarüstü yapısı sayesinde hükümetlerarası ve uluslarüstü özellik birlikte bulunmaktadır.

Ortak Pazar Grubu, üye ülkelerin dışişleri bakanları koordinasyonunda faaliyetlerini göstermekte, toplantılara ekonomi bakanları ve merkez bankaları başkanları da katılmaktadır (Asuncion Anlaşması, 13-14. Madde). Buna mukabil, Avrupa Komisyonu temsilcileri üye ülkelerin vatandaşlarından oluşuyor olsa da tüm çalışanların üye devletlerden bağımsız hareket etme yükümlülükleri vardır. Komisyon çalışanları üye ülkelerden talimat alamazlar. Komisyon tüzel kişiliği üye ülkelerden tamamen bağımsız ve devletlerin üstü bir yapıdadır.

Ortak Pazar Grubu'na çalışmalarında yardımcı olmak üzere destek icra organı olarak 1994 tarihli Ouro Preto Protokolüyle kurulan Mercosur Ticaret Komisyonu'nun

yapısı da hükümetlerarası bir özellik göstermektedir. Komisyon, üye ülkelerin dışişleri bakanlıkları koordinasyonunda seçilen dört asil ve dört yedek temsilciden oluşmaktadır (Ouro Preto Protokolü, 23-24. Madde).

İki bloğun yargı boyutu karşılaştırıldığında AB bünyesinde Avrupa Adalet Divanı'nın, Mercosur bünyesinde ise Daimî Gözden Geçirme Mahkemesi'nin bulunduğu görülmektedir. Avrupa Adalet Divanı; AB organı olarak hem Avrupa Birliği Anlaşması'nda hem de Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'da yer almaktadır. Verdiği kararlar bağlayıcıdır. Mercosur Daimî Gözden Geçirme Mahkemesi 1991 tarihli Asuncion Anlaşması ve kurumların düzenlendiği 1994 tarihli Ouro Preto Protokolü'nde düzenlenmemektedir. İhtilafların çözümü konusunda üye ülkeler arasında 2002 tarihinde imzalanan Olivos Protokolü ile kurulmuştur. Daimî Gözden Geçirme Mahkemesi'nin aldığı kararlar tavsiye niteliğindedir. Bu yönüyle bakıldığında Avrupa Adalet Divanı'nın Daimî Gözden Geçirme Mahkemesi'ne oranla çok daha güçlü bir kurum olduğu görülmektedir.

AB'de para politikaları arasında da bir uyumlulaştırma olduğundan ve ortak para birimi Euro yürürlükte olduğundan ortak para politikasının işleyişi ve Euro'nun yönetiminden sorumlu Avrupa Merkez Bankası AB organları arasında yer almaktadır. Mercosur'un ise ortak para politikası ve ortak para birimi bulunmadığından bu konuya ilişkin bir organı bulunmamaktadır.

5.1.8. Ortak Politika Farklılıkları

Yürütülen ortak politikaların fazlalığı ve derinliği entegrasyonların etkinliğini olumlu etkileyen önemli bir unsurdur. Önceki bölümlerde Mercosur ve Avrupa Birliği'nin yürüttüğü temel ortak politikaların içeriği ve dayanaklarına ilişkin incelemelere yer verilmişti. İç pazar, malların ve sermayenin serbest dolaşımı, gümrük tarifelerinin kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifelerinin uygulanmasına ilişkin ortak pazar hükümleri ise AB tarihçesi ve anlaşmalarının incelendiği süreçte detaylıca tarihsel evrimi de göz önüne alınarak incelendiğinden ortak politikalar bölümünde ayrıca bir bölüm olarak yer verilmemiştir. Bu bölümde, bu ortak politikaların genel kıyaslamasına yer verilecektir.

Mercosur ve Avrupa Birliği'nin ortak politikaları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, Avrupa Birliği'nin ortak politikalarında Mercosur'a oranla mukayeseli bir derinlik göze çarpmaktadır. Avrupa Birliği'nin anlaşmalarında yer verilen ortak politika sayısı ve bunlara ilişkin hükümler oldukça kapsamlıdır. Avrupa Birliği'nin

dünyada da hâlihazırda en derin entegrasyon girişimlerinden birisi olduğu söylenebilir. Mercosur'un kurucu ve halen yürürlükte olan Asuncion Anlaşmasına bakıldığında ise ortak politikalara çok kısa olarak yer ayrıldığı ve bu politikalar ilişkin hükümlerin yüzeysel olduğu görülmektedir.

Mercosur'un kurucu anlaşması olan Asuncion Anlaşması'nda 1. maddede ortak pazarın neleri kapsadığı sıralanmıştır:

"Malların, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin ülkeler arasında serbest dolaşımı, bunun yanı sıra, gümrük vergilerinin ve malların dolaşımına uygulanan tarife dışı kısıtlamaların kaldırılması ve diğer eşdeğer önlemler;

Üçüncü Devletlere veya Devlet gruplarına ilişkin ortak bir dış tarifenin oluşturulması ve ortak bir ticaret politikasının benimsenmesi ve bölgesel ve uluslararası ekonomik ve ticari forumlardaki ülke pozisyonlarının koordinasyonu;

Taraf Devletler arasında uygun rekabeti sağlamak için; dış ticaret, tarım, sanayi, mali ve parasal konular, döviz ve sermaye, hizmetler, gümrükler, ulaştırma ve haberleşme ve üzerinde mutabık kalınabilecek diğer alanlarda Taraf Devletler arasında makroekonomik ve sektörel politikaların koordinasyonu;

Taraf Devletlerin, entegrasyon sürecini güçlendirmek için ilgili alanlardaki mevzuatlarını uyumlaştırma taahhüdü (Asuncion Anlaşması, 1. Madde)."

Maddenin 5. fıkrasında (alıntının 3. paragrafı) Anlaşmaya taraf olan devletler arasında koordine edilecek politika alanları sıralanmıştır. Ortak pazar kurulmasına ilişkin hükümler ise Anlaşmanın 2-9. Maddelerinde, EK 1 (Ticaretin Liberalleştirilmesi) ve EK 2'de (Genel Menşei Kuralları) yer almaktadır.

Avrupa Birliği'nin ekonomik birlik olarak nitelenebilecek yapısı ile Mercosur'un ortak pazar olarak nitelenebilecek ticari ve ekonomik yapısına ilişkin kıyaslamalara 'Ticaret ve Ekonomi' başlığı altında hâlihazırda yer verilmiştir. Diğer ortak politika alanlarında ise Mercosur bünyesinde kayda değer bir ilerleme yer almamaktadır. Avrupa Birliği ortak politika uygulama konusunda çok daha derinleşmiş bir entegrasyondur. Bu yönüyle üye devletlerin etkisinin fazla olduğu hükümetlerarası boyutun Mercosur'da çok daha fazla olduğu, Avrupa Birliği'nin uluslarüstü yönünün çok daha derinleşmiş olduğu ifade edilebilir.

Avrupa Birliği'nin anlaşmalarda yer verilen temel ortak politikaları, yer aldığı anlaşma ve maddeleri tablo olarak aşağıda sıralanmaktadır:

Tablo 17: Avrupa Birliği Ortak Politikaları

Ortak Politika	**Anlaşma**	**İlgili Maddeler**
Dış ve Güvenlik Politikası	Avrupa Birliği Anlaşması	21-46
İç Pazar ve Malların Serbest Dolaşımı	Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma (ABİDA)	26-37
Tarım ve Balıkçılık Politikası	ABİDA	38-44
Kişilerin, Hizmetlerin ve Sermayenin Serbest Dolaşımı	ABİDA	45-66
Taşımacılık Politikası	ABİDA	90-100
Rekabet, Vergilendirme ve Mevzuatların Yaklaştırılması	ABİDA	101-118
Ekonomik ve Parasal Politika	ABİDA	119-144
İstihdam Politikası	ABİDA	145-150
Sosyal Politika	ABİDA	151-161
Eğitim, Gençlik ve Spor	ABİDA	165-166
Tüketicinin Korunması	ABİDA	169
Sanayi	ABİDA	173
Çevre	ABİDA	191-193
Enerji	ABİDA	194
Turizm	ABİDA	195
Ticaret	ABİDA	206-207

Kaynak: ABA ve ABİDA, 2007

5.1.9. Dil-Kültür Farklılıkları

Mercosur ülkelerinin yapısına bakıldığında Avrupa ülkelerine oranla kültürel ve tarihsel olarak AB ülkelerine oranla daha homojen bir yapı gösterdiği görülmektedir. 4 ülkenin bağımsızlık süreçleri birbirine yakın tarihlerde gerçekleşmiştir ve benzer özellikler taşımaktadır.

Mercosur ülkeleri kültürel açıdan birbirleri ile daha çok yakınlık göstermesinin yanı sıra Mercosur ülkeleri arasında kültürel entegrasyonun AB'ye oranla daha güçlü olduğu görülmektedir. AB'nin 24 resmi dili bulunmaktadır (bkz. s. 67). Mercosur'da ise resmi dil sayısı 3'tür (İspanyolca, Portekizce, Guarani). Anadili Portekizce olan Brezilya'da eğitim sistemi içerisinde İspanyolca'ya daha çok yer verilmesine, anadili İspanyolca olan diğer üç ülkede ise Portekizce'ye yer verilmesine ilişkin protokoller Mercosur'un oluşumundan sonra hız kazanmıştır. AB ülkeleri arasında entegrasyonla paralel ilerleyen bu tarz programların yaygınlaşması ise; kültürel farklılıkların çok daha

fazla olması, konuşulan dil sayısının Mercosur'a oranla çok daha fazla olması ve entegrasyon sürecinin eko-politik yönünün daha ön planda olması nedeniyle gerçekleşmemiştir (Mukhametdinov, 2019: s. 156-158).

Mercosur ülkesinde yaşayan nüfusun dini inanış yönüyle de AB'ye oranla daha homojen bir özellikte olduğu görülmektedir. Mercosur ülkelerinde Hristiyanlığın Katolik mezhebi yaygın inanış iken, AB ülkeleri arasında Hristiyanlığın Katolik, Ortodoks ve Protestan mezheplerinin her üçü de yaygın inanış olarak görülmektedir. AB ülkeleri arasında bir yaratıcıya inanmama oranı, Mercosur ülkelerine oranla daha yüksektir (Staufenberg, 2016).

Mercosur ülkelerinin nüfus yapısı incelendiğinde, yerel nüfusun toplam nüfus içerisinde Latin Amerika'nın geneline bakıldığında Meksika ve Peru gibi ülkelere oranla daha azdır. Arjantin, Uruguay ve Brezilya'nın güney kısımları Avrupa ülkelerinden 19. yüzyılın sonlarında ve iki dünya savaşı zamanlarında yüksek oranda göç almıştır. Bu durum, Mercosur ülkelerinden özellikle Arjantin ve Uruguay'ın Avrupa kültürüne Brezilya ve Paraguay'a oranla daha da yakın olmasının temel nedenidir. Arjantin ve Brezilya'da yerel kültürün etkisi sistematik olarak silinmiştir (Bartolomé, 2003: s. 163). Bununla beraber, sömürge döneminde Afrika'dan getirilen köleler, Brezilya'nın özellikle kuzey bölümlerinde nüfus içerisinde ciddi bir orana sahiptir.

Paraguay'da Kolomb öncesi yerel kültürün etkisi çok sınırlı olmakla beraber, diğer Mercosur ülkelerine oranla yerel kültürün daha yaygın olduğu söylenebilir. Tupi ve Guarani halkları Paraguay'da nüfusu yoğun olan yerel topluluklardır. Paraguay'da yerellerin oranı yaklaşık %2-3, diğer Mercosur ülkelerinde ise %1'in altındadır. Konuşulan yerel dil sayısı ise oldukça fazladır; Brezilya'da 195, Arjantin'de ise 25 yerel dil konuşulmaktadır (Mukhametdinov, 2019: s. 125). Ancak resmi diller arasında yer alan tek yerel dil Paraguay'da konuşulan Guarani dilidir. Tüm nüfusun yaklaşık yarısı bu dili konuşabilmektedir.

AB ve Mercosur'un sosyolojik yapısı arasındaki önemli bir fark da yaşlı nüfus yoğunluğudur. AB'nin özellikle Almanya, Fransa, İspanya ve İtalya gibi önde gelen ülkelerinde yaşlı nüfus oranı yüksektir. Mercosur ülkeleri ise göreceli olarak daha genç bir nüfusa sahiptir (Birleşmiş Milletler, 2019b: s. 31-37).

5.2.Güncel Gelişmeler

5.2.1. AB-Mercosur Serbest Ticaret Anlaşması

AB ve Mercosur bir arada toplam dünya GSYİH'sinin yaklaşık %25'ini temsil etmektedir. İki blok arasında yürütülen serbest ticaret anlaşması (STA) müzakereleri 28 Haziran 2019 tarihinde Brüksel'de başarılı olarak tamamlanmıştır. (Avrupa Komisyonu, t.y.).

Müzakereler sonucunda mutabık kalınan metnin taraflarca imzalanması ve ardından taraf devletlerce iç onay prosedürlerinin tamamlanmasının ardından bu iki blok arasında anlaşmaya varılan STA'nın yürürlüğe girmesi mümkün olacaktır. Mercosur adına anlaşmayı imzalama yetkisi Ortak Pazar Konseyi'ndedir. Ortak Pazar Konseyi bu yetkisini Ortak Pazar Grubu'na devredebilir (Ouro Preto Protokolü, Madde 8). İç onay sürecinde Mercosur üyesi dört devletin de parlamentolarının anlaşmayı onaylaması gerekmektedir. Avrupa Birliği'nde ise Konsey tarafından yetkilendirilen Komisyon Anlaşmayı imzalamaya yetkilidir. Sonrasında Konsey, Parlamento'nun tasdikinin ardından Anlaşmayı onaylar. Mercosur-AB Serbest Ticaret Anlaşması Ortaklık Anlaşması statüsünde olduğundan Konsey'in onayının oybirliği ile olması gereklidir. İç Onay sürecinin tamamlanmasına kadar, Konsey tarafından Anlaşmanın geçici olarak uygulanması da kararlaştırılabilir (ABİDA, Madde 216-219).

AB ve Mercosur arasında gerçekleşen ticarete bakıldığında, dış ticaret fazlası veren tarafın AB olduğu gözükmektedir. 2018-20 yıllarında AB'nin Mercosur'a yaptığı toplam ihracat 130.945.020 Dolar, Mercosur'dan yaptığı ithalat ise 113.019.575 Dolar'dır. AB'nin toplam ihracatında Mercosur ülkelerinin payı %0,8 iken, Mercosur'un toplam ihracatında AB ülkelerinin payı %11,75'tir. AB'nin toplam ithalatında Mercosur ülkelerinin payı %0,85, Mercosur'un toplam ithalatında AB ülkelerinin payı ise %17,2'dir. AB'nin Mercosur dış ticaretinde sahip olduğu payın oranının, Mercosur'un AB dış ticaretindeki payına oranla fazla olmasının temel nedeni olarak AB'nin hem üye sayısının hem de toplam ticaret hacminin Mercosur'a göre çok daha fazla olması görülebilir. 2018-20 arası Mercosur-AB dış ticaretine ilişkin verilere Tablo 18 ve 19'da yer verilmektedir:

Tablo 18: AB (27) – Mercosur Dış Ticaret Verileri (2018-20)

AB (27) – MERCOSUR DIŞ TİCARET VERİLERİ (2018-20)				
İhracat ($)				
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**
Toplam	5.679.477.081	5.509.688.419	5.175.476.922	16.364.642.422
Mercosur	48.014.232	44.485.113	38.445.675	130.945.020
Oran (%)	0,85	0,8	0,75	0,8
İthalat ($)				
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**
Toplam	5.483.105.319	5.262.669.361	4.901.531.394	15.647.306.074
Mercosur	49.220.077	43.701.900	40.097.598	113.019.575
Oran (%)	0,9	0,8	0,8	0,85

Kaynak: Trademap

Tablo 19: Mercosur – AB (27) Dış Ticaret Verileri (2018-20)

MERCOSUR – AB (27) DIŞ TİCARET VERİLERİ (2018-20)				
İhracat ($)				
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**
Toplam	356.024.565	321.418.274	284.344.232	961.787.071
AB[30]	49.220.077	43.701.900	40.097.598	113.019.575
Oran (%)	13,8	13,6	14,1	11,75
İthalat ($)				
	2018	**2019**	**2020**	**2018-20**
Toplam	280.708.359	252.690.693	224.813.006	758.212.058
AB[31]	48.014.232	44.485.113	38.445.675	130.945.020
Oran (%)	17,1	17,6	17,1	17,2

Kaynak: Trademap

Mercosur ve AB delegasyonları arasında imzalanan ana metin gümrük vergilerinin mal ve hizmetlerde indirilmesini hüküm altına almaktadır. Mal ticareti sanayi ve tarım ürünleri ayrımına gidilmeden genel olarak değerlendirildiğinde; Mercosur'un AB'den yaptığı ithalatın %91'inin 10 yıl içerisinde, hassas olarak değerlendirilen ürünler için ise 15 yıl içerisinde gümrük duvarlarının kaldırılarak tamamen liberalleştirmesi öngörülmektedir. AB'nin ise Mercosur'dan yaptığı ithalatın %92'sini 10 yıl içerisinde benzer şekilde liberalleştirmesi öngörülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2019: s. 2).

Sanayi ürünleri ayrı olarak incelendiğinde; AB'nin Mercosur'dan yaptığı ithalata ilişkin tüm vergileri 10 yıl içerisinde kaldırması planlanmaktadır. Mercosur ise 10 yıl içerisinde otomotiv, makine, kimya ve ilaç sektörlerinde uygulanan tüm vergileri kaldıracaktır. Binek araçlarda ise bu yıl 15 yıl olarak hükme bağlanmıştır, Anlaşma

[30] Mercosur'un AB'ye olan ihracatı için, AB'nin Mercosur'dan yaptığı ithalat verileri esas alınmıştır.
[31] Mercosur'un AB'den olan ithalatı için, AB'nin Mercosur'a yaptığı ihracat verileri esas alınmıştır.

yürürlüğe girdikten sonraki 7 yıllık geçici süre için ise 50.000 ünitelik bir kota planlanmıştır. Otomobil parçaları için öngörülen vergi kaldırılması AB'nin yaptığı ihracatın %60'ı için geçerlidir. %30'luk kısmın 15 yıla yayılması öngörülmüştür. Makinelerde ise AB ihracatının %93'lük kısmına tekabül eden kısmının tamamen liberalleşmesi planlanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2019: s. 2).

Tarım ürünlerine bakıldığında; AB'nin Mercosur'a yaptığı tarımsal ihracatın %93'üne, değer olarak %95'ine yönelik tarifelerin aşamalı olarak kaldırılması öngörülmektedir. Mercosur'un AB'ye yaptığı ihracatın ise %82'sinin tamamen liberalleşmesi, kalan kısma yönelik ise aşağıda belirtilen kotalar doğrultusunda serbestleşmenin yapılması planlanmaktadır:

- "Kırmızı et: Yıl içerisinde altı eşit zamanda kullanılmak üzere %55'i taze, %45'i donmuş olmak üzere 99.000 tonluk kota ayrılmıştır. Kota kapsamında ithal edilecek et için uygulanacak gümrük vergisi oranı %7,5 olacaktır.
- Kanatlı eti: Yıl içerisinde altı eşit zamanda kullanılmak üzere %50'si kemikli, %50'si ise kemiksiz olmak üzere vergiden muaf 180.000 tonluk kota ayrılmıştır.
- Domuz eti: Yıl içerisinde altı eşit zamanda kullanılmak üzere ton başına 83 Euro vergi uygulanacak 25.000 tonluk kota ayrılmıştır.
- Şeker: Rafinelik Brezilya şekerine 180.000 ton, Paraguay şekerine ise 10.000 ton vergisiz kota ayrılmıştır. Tüketime hazır özel şeker kapsam dışındadır.
- Etanol: Kimyevi üretim için kullanılacak 450.000 tonluk vergisiz kota bulunmaktadır. Yakıt da dâhil olmak üzere tüm kullanımlar için ithal edilecek etanole 1/3 oranında vergi uygulanmak üzere 200.000 tonluk kota ayrılmıştır. Kota yıl içerisinde altı eşit zamanda kullanılacaktır.
- Çeltik: Yıl içerisinde altı eşit zamanda kullanılmak üzere vergiden muaf 60.000 tonluk kota ayrılmıştır.
- Bal: Yıl içerisinde altı eşit zamanda kullanılmak üzere vergiden muaf 45.000 tonluk kota ayrılmıştır.
- Tane mısır: 1.000 tonluk vergiden muaf kota ayrılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2019: s. 2-3)."

Ayrıca, Mercosur tarafından AB'den yapılan ithalat kapsamında şu ürünlerin serbestliği sağlanacaktır: şarap (köpüklü şarapta ilk 12 yılda asgari fiyata serbestlik sağlanacak, dökme şarapta ise karşılıklı serbestleşme sağlanacaktır), alkollü içecekler, zeytinyağı, taze meyve (elma, armut, nektarin, erik ve kivi yürürlüğe girer girmez),

konserve şeftali, konserve domates, malt, donmuş patates, domuz eti, çikolata, bisküvi ve alkolsüz içecekler (Avrupa Komisyonu, 2019: s.3).

Aşağıda belirtilen kotalar AB ve Mercosur olarak karşılıklı olarak 10 yıllık sürede tahsis edilecektir:

- "Peynir: Yıl içerisinde altı eşit zamanda kullanılmak üzere 30.000 tonluk vergiden muaf kota ayrılmıştır.
- Süt tozu: Yıl içerisinde on eşit zamanda kullanılmak üzere 10.000 tonluk vergiden muaf kota ayrılmıştır.
- Bebek maması: Yıl içerisinde on eşit zamanda kullanılmak üzere 5.000 tonluk vergiden muaf kota ayrılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2019: s.3). "

5.2.2. Covid-19 Pandemisinin Etkileri

Covid-19 pandemisinin etkisi tüm dünyada olduğu gibi Avrupa Birliği ve Mercosur ülkelerinde şiddetli olarak hissedilmiştir. 21 Eylül 2021 tarihi itibariyle toplam vaka sayısı baz alındığında ilk 15 ülke arasında 4 Avrupa Birliği ve 2 Mercosur ülkesi bulunmaktadır:

Tablo 20: Ülke Bazında Covid-19 Toplam Vaka ve Ölüm Sayıları

Sıra	**Ülke**	**Toplam Vaka Sayısı**	**Toplam Ölüm Sayısı**
1	ABD	41.831.508	669.412
2	Hindistan	33.504.534	445.385
3	**Brezilya**	**21.239.783**	**590.752**
4	Birleşik Krallık	7.465.452	135.252
5	Rusya	7.313.851	199.808
6	Türkiye	6.874.947	61.805
7	**Fransa**	**6.746.400**	**113.909**
8	İran	5.442.232	117.526
9	**Arjantin**	**5.239.232**	**114.428**
10	Kolombiya	4.941.064	125.895
11	**İspanya**	**4.935.534**	**85.901**
12	**İtalya**	**4.638.516**	**130.354**
13	Endonezya	4.195.958	140.805
14	**Almanya**	**4.150.516**	**93.052**
15	Meksika	3.569.677	271.503

Kaynak: Dünya Sağlık Örgütü, 2021

Covid-19 pandemisinin öncesi ile pandemi yılları Avrupa Birliği ve Mercosur blok içi dış ticaret verilerine Tablo 21'de yer verilmektedir:

Tablo 21: Dünya, Mercosur ve AB Dış Ticaret Verileri (Covid-19 Öncesi ve Sonrası)

İHRACAT						
	2018 (Bin $)	**2018-19 Azalma Oranı**	**2019 (Bin $)**	**2019-20 Azalma Oranı**	**2020 (Bin $)**	**2018-20 Azalma Oranı**
Dünya	19.169.698	%3,0	18.591.310	%7,8	17.142.105	%10,6
Mercosur İçi	38.989	%21,9	30.453	%9,9	27.453	%29,6
AB İçi (28)	3.868.060	%4,2	3.706.076	%6,3	3.475.391	%10,2
AB İçi (27)	3.293.647	%3,9	3.165.146	%5,1	3.002.854	%8,8
İTHALAT						
	2018 (Bin $)	**2018-19 Azalma Oranı**	**2019 (Bin $)**	**2019-20 Azalma Oranı**	**2020 (Bin $)**	**2018-20 Azalma Oranı**
Dünya	19.562.789	%2,9	18.996.744	%8,0	17.469.277	%10,7
Mercosur İçi	49.506	%17,2	41.019	%22,5	31.776	%35,8
AB İçi (28)	3.660.489	%5,7	3.489.147	%7,3	3.233.518	%11,7
AB İçi (27)	3.092.685	%4,7	2.947.627	%6,0	2.771.093	%10,4

Kaynak: Tradesmap

Tabloda 2018, 2019 ve 2020 yılları için dünya genel, Mercosur içi ve AB içi ihracat ve ithalat verilerine yer verilmektedir. Trademap verileri ülkelerden alındığından ve ülkeler tarafından iletilen rakamlarda detay farklılıkları olabileceğinden dolayı dünya toplam ihracat ve ithalat verilerinin tam aynı olmadığı değerlendirilmektedir (bknz. 29. dipnot). Bununla birlikte tablo, Covid-19 pandemisinin dış ticaret etkilerini AB ve Mercosur açısından gösterme bağlamında açıklayıcıdır.

2018 yılından 2020 yılına gelindiğinde Mercosur içi ihracatta %29,6'lık ciddi bir azalma söz konusudur. Bu oran dünya genelinde %10,6; AB içinde Birleşik Krallık dâhil tutularak 28 ülke üzerinden hesap yapıldığında %10,2; Birleşik Krallık hariç tutularak 27 ülkeden hesaplandığında ise %8,8 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıllar baz alındığında Mercosur içi ithalatta ise %35,8'lük bir azalma mevcuttur. Bu oran dünya genelinde %10,7; AB içinde Birleşik Krallık dâhil tutularak 28 ülke üzerinden hesap yapıldığında %11,7; Birleşik Krallık hariç tutularak 27 ülkeden hesaplandığında ise %10,4 olarak gerçekleşmiştir. Özetle, AB içi dış ticaretin pandemi nedeniyle azalma oranı dünya seviyelerine yakın iken Mercosur içi dış ticaretin azalma oranı daha fazla olmuştur.

6. BÖLÜM: SONUÇ

Devletler, uluslararası yapının temel aktörleri olarak tarihin eski çağlarından itibaren varlık göstermiş ve etkileşim içerisinde olmuşlardır. Karşılıklı ticaret, ittifaklar, işbirliği mekanizmaları, anlaşmalar, diplomatik temaslar, krizler, çatışmalar ve savaşlar devletler arası kurulan ilişkilerin olumlu veya olumsuz sonuçları olarak ortaya çıkmıştır. Anlaşmazlık, kriz, çatışma ve savaş gibi olumsuzlukların ortaya çıkmasını önlemek, oluşabilecek karşılıklı güvensizliklerin önüne geçmek, ittifak yaparak sahip oldukları güçleri birleştirmek, yapılan ticaretin hacmini arttırarak tüm tarafların fayda sağlamasını sağlamak gibi amaçlar doğrultusunda devletler arasında işbirliği ve entegrasyon mekanizmaları kurulabilmektedir.

Devletler arası kurulan entegrasyonlar bölgesel veya küresel, ekonomik veya siyasi olabilir. Çalışma kapsamında incelenen Mercosur ve AB bölgesel niteliğe sahip entegrasyonlardır. Mercosur ekonomik bir entegrasyon girişimi, AB ise siyasi entegrasyonların özelliklerine kısıtlı oranda sahip bir ekonomik entegrasyon girişimidir. AB'nin siyasi entegrasyon özelliği taşıyan ortak politikasına örnek olarak Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası verilebilmekle beraber, devletler bu alanlardaki ulusal egemenliklerinden feragat etmek istemediklerinden AB tam anlamıyla bir siyasi entegrasyon olmaktan hâlihazırda uzaktır.

Yapılması hedeflenen işbirliğinin niteliği ve derinliğine göre devletler arasında ekonomik entegrasyon için farklı modeller söz konusu olabilmektedir. Bu modeller işbirliği kapsamı ve niteliği azdan çoğa doğru artacak şekilde şu şekilde sıralanmaktadır: tercihli ticaret anlaşması, serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birlik. Bu entegrasyon türlerinin temel özelliklerine bir sonraki paragrafla mukayeseli ve özet olarak değinilmektedir.

Tercihli ticaret anlaşması kapsamında taraf devletler arasında yalnızca belli mallar üzerinde gümrük tarifeleri sıfırlanır, diğer mallar üzerinde gümrük tarifeleri uygulanmaya devam edilir. Serbest ticaret bölgeleri kapsamında tüm mallar üzerinde karşılıklı gümrük tarifeleri ve tarife dışı engeller kaldırılır. Gümrük birliklerinde, serbest ticaret bölgesine ek olarak devletler üçüncü taraflara karşı ortak gümrük tarifesi uygularlar. Ortak pazar kapsamında gümrük birliğine ek olarak taraflar arasında emek ve sermaye benzeri üretim faktörlerinin serbest dolaşımına müsaade edilir. Ekonomik birlikte ise tüm bu hususların yanı sıra devletlerin yürüttükleri ekonomi ve maliye politikaları uyumlulaştırılır.

Uluslararası yapı içerisinde devletler ve devlet dışı aktörler arası kurulan ilişkileri kuramsal boyutta ele alan uluslararası ilişkiler teorileri incelendiğinde, işbirliği ve entegrasyon temelli argümanlar geliştiren plüralist teoriler arasında fonksiyonalizm ve neofonksiyonalizm bulunmaktadır. Fonksiyonalizmin en temel argümanı devletler arası kurulan teknik işbirliği mekanizmalarının uluslararası çapta işbirliği ve entegrasyona imkân sağlayacak olmasıdır. Fonksiyonalizmden etkilenen ve çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan iki teorisinden birisi olan neofonksiyonalizmin fikir babası Ernst Bernard Haas kabul edilmektedir. Kurulan entegrasyonun bölgesel yönünü esas alan ve Avrupa entegrasyonu merkezinde argümanlarını geliştiren Haas, devletler arası kurulan entegrasyon sürecinin siyasi yönüne ağırlık vermiş, işbirliğinin nihai olarak federal bir yapılanma ile sonuçlanabileceğini öngörmüş, bu yönüyle işbirliğini teknik yönle sınırlı tutan fonksiyonalizmden ayrışmıştır. İşbirliği boyutunun artışı da teorinin en temel kavramı olan yayılma (spill-over) etkisiyle mümkün olabilecektir. Neofonksiyonalist teoriye göre kurulan teknik işbirliği, yayılma etkisi uyarınca farklı alanlarda da gerçekleşecek ve derinleşecektir.

Çalışma kapsamında neofonksiyonalizmle birlikte kuramsal çerçevede faydalanılan iki teoriden diğeri olan neorealist uluslararası ilişkiler teorisi ise realist gelenekten kökenini almaktadır. Uluslararası ilişkiler teorileri arasında köklü bir yeri olan realist gelenek, plüralist teorilerden farklı olarak işbirliğini değil çatışma kavramını öncelemektedir. Realist uluslararası ilişkiler teorisine göre, devletler uluslararası yapının yegâne aktörleridir. Yapısal realizm olarak da isimlendirilen ve en önemli teorisyeni olarak Kenneth Waltz kabul edilen neorealizm, realizmden farklı olarak analiz düzeyi olarak devleti değil, daha makro bir düzey olan uluslararası yapıyı almaktadır. Neorealist perspektife göre, uluslararası yapı anarşik kabul edilmekte, yapının ana aktörleri olan devletler ise yapının bu özelliğinden dolayı kendine yardım (self-help) prensibiyle hareket etmektedir. Devletlerin temel motivasyonu güvenliklerini sağlamak ve çıkarlarını azami düzeyde tutmaktır. Bunun için güç dengesini sağlamak amaçlı ittifaklar kurarlar. Uluslararası yapının içinde bulunduğu dönemin konjonktüründen etkilenmesi nedeniyle güçler dengesi dönemden döneme farklılık gösterebilir. Çalışma kapsamında; bölgesel entegrasyon girişimlerine neorealist perspektiften bakılırken teorinin devletler tarafından güç dengesi sağlamak amaçlı kurulan ittifaklara bakış açısından ve uluslararası yapının tarihsel olarak bulunduğu konjonktürden nasıl etkilendiğine ilişkin yaklaşımından yararlanılmıştır.

Çalışma kapsamında kıyaslanan bölgesel entegrasyon girişimlerinden Güney Ortak Pazarı (Mercosur), isminde de geçtiği üzere bir ortak pazar olarak tasarlanmıştır. Latin Amerika'da tesis edilmiş olan bu girişimin 4 üyesinin tamamı Güney Amerika kıtasında yer almaktadır: Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay. 1991 tarihli Asuncion Anlaşması'yla mezkûr 4 ülke arasında kurulan Mercosur'a 2012 yılında dâhil olan Venezuela'nın üyeliği 2016 yılında askıya alınmıştır. 2012 yılında Bolivya ile imzalanan üyelik anlaşmasının henüz Brezilya parlamentosundaki iç onay süreci tamamlanmamış olduğundan, Mercosur'un 2021 yılındaki üye sayısı kurulduğu tarihteki ile aynıdır. Daimî sekretaryası Uruguay'ın başkenti Montevideo'da yer alan Mercosur'un resmi dilleri İspanyolca, Portekizce ve Guarani'dir. 4 üye ülkenin toplam nüfusu 266 milyon, toplam yüzölçümü 14.869.775 km^2, toplam GSYİH 2,4 trilyon dolardır (Birleşmiş Milletler, 2019a; Dünya Bankası, 2019a; Mercosur, t.y).

1951 tarihli Paris Anlaşması'yla 1952 yılında kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile temelleri atılan AB, siyasi birliğin bazı özelliklerini taşıyan bir ekonomik birliktir. 1992 tarihli Maastricht Anlaşması'nın 1993 yılında yürürlüğe girmesinden itibaren entegrasyonun ismi Avrupa Birliği olmuştur. 6 kurucu üyesi; Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'tur. 2021 yılı itibariyle 27 üyesi bulunmaktadır. Birleşik Krallık'ın 2021 yılı başı itibariyle üyelikten ayrılmasıyla tarihinde ilk kez üye sayısı azalmıştır. Üyesi olan 27 devletin toplam nüfusu 445 milyon, toplam yüzölçümü 4.215.634 km^2, toplam GSYİH 15,6 trilyon dolardır. AB bu yönüyle dünya üzerindeki en büyük ticari blok olma özelliğine sahiptir (Birleşmiş Milletler, 2019a; Dünya Bankası, 2019a Eurostat, 2021).

Mercosur her ne kadar bir ortak pazar olarak tasarlanmış olsa da, şu anki haliyle üye ülkeler arasında tüm mallara ilişkin gümrük vergilerinin tamamen kaldırılmasının başarıyla tamamlanmamış olmasından dolayı tam anlamıyla işleyen bir serbest ticaret bölgesi olup olmadığı konusu dahi tartışmalıdır. Şeker, otomotiv ve telekomünikasyon sektörleri istisna kapsamında bulunmaktadır (Mukhametdinov, 2019: s. 52). Bununla beraber AB sağlıklı işleyen başarılı bir ekonomik birlik olarak görülmektedir. AB'nin tarihçesine bakıldığında neofonksiyonalist teorinin yayılma etkisi argümanının bu entegrasyon modelini açıklamada başarılı olduğu söylenebilir. Kömür ve çelik alanlarında 1952 yılında kurgulanan teknik işbirliği ticari alana yayılmış, 1957 tarihli Roma Anlaşması'yla bir ortak pazar kurulması tasarlanmış, 1965 yılına gelindiğinde serbest ticaret bölgesi başarıyla tesis edilmiş, 1968 yılında gümrük birliği tamamlanmış ve 1987 tarihli Avrupa Tek Senedi ile henüz tamamlanamamış ortak pazarın 1992 yılı

itibariyle tamamlanması hükme bağlanmıştır (Arat vd., s. 70-73). Ortak pazarın bu tarihte tesisinden sonra ekonomi ve para politikalarının uyumlaştırılması süreci de başarıyla tamamlanmış ve 1998 yılında Avrupa Merkez Bankası kurulmuştur. Ekonomik entegrasyonun niteliği açısından Avrupa entegrasyonunda bir yayılma etkisinden bahsetmek mümkün iken Mercosur için aynı durum geçerli değildir. Bir ortak pazar olarak tasarlanan ve kurulduğu süreçte 1994 yılı sonuna kadar bu amacına ulaşmış olmayı hedefleyen Mercosur kapsamında işbirliği alanlarının genişlemesi bir yana konulan hedeflere dahi tam olarak ulaşıldığını söylemek güçtür.

Neofonksiyonalist teorinin temel kavramı olan yayılma etkisine her iki blok için üye ülke sayısı bağlamında bakıldığında, 6 kurucu üye ile başlayan Avrupa entegrasyonunun üye sayısı zaman içerisinde aşamalı olarak artış göstermiş, 2013 yılında son olarak Hırvatistan'ın katılımıyla 28 olmuştur. 2021 yılına kadar 28 olan üye sayısı Birleşik Krallık'ın ayrılmasıyla azalmış ve 27 olmuştur. Bu manada, yayılma etkisinin tersi ilk kez meydana gelerek üye sayısında bir gerileme söz konusu olmuştur. Birleşik Krallık'ın ayrılması istisnası hariç tutulursa, AB entegrasyonunun genişliği açısından yayılma etkisinin devamlılığından söz edilebilmekte iken, 1991 tarihinde 4 üye olarak başlayan Mercosur entegrasyonu için aynı durumdan bahsetmek mümkün değildir. 2012 yılında Venezuela'nın bloğa katılması dışında üye sayısında bir artış olmamış, Venezuela'nın üyeliğinin 2016 yılında askıya alınmasıyla birlikte üye sayısı 4 olarak kalmıştır.

İki bloğun ticaretinde blok içi ülkelerin payına bakıldığında AB'nin blok içi ticaret oranının Mercosur'un blok içi ticaret oranına kıyasla oldukça fazla olduğu görülmektedir. Mercosur üyesi 4 ülkenin 2018-20 yılları arasındaki üç yıllık ihracatında diğer Mercosur ülkelerinin payının yıllık ortalaması %10,1'dir. Aynı yıllar zarfında AB'nin Birleşik Krallık da dâhil edilirse 28 üyesinin ihracatında diğer AB ülkelerinin payı ise %62,3'tür. Birleşik Krallık haricindeki 27 üyesinin ihracatında diğer 27 AB ülkesinin payı ise 57,8'dir (Trademap, 2021a). Oran farkında üye sayısının fazla olmasının etkisi muhakkak ki yüksektir. Ancak, Mercosur'un blok içi ihracatının oranı kurulduğu tarih olan 1991 yılında %10,2 iken, 2020 yılında bu oran %10,1'dir. Bu oranın zirve yaptığı yıl %23,6 ile 1998 olmuştur. 2001 yılı oranı %16,4 olmuş ve Arjantin'de ekonomik krizin yaşandığı 2001 yılı sonrasında %11,6'ya düşmüştür. Kriz zamanında Brezilya'nın ekonomik politikalarının Arjantin nezdinde oluşturduğu güvensizlik neticesinde bu oran sonraki yıllarda 2012 yılındaki görülen %15'in üzerine çıkamamıştır (Mukhametdinov, 2019: s. 44). Mercosur içi ticaret oranının düşük olması entegrasyonun derinleşmesini engellemiş,

ancak Mercosur ülkeleri arasında ticareti arttırmaya yönelik yeterli motivasyonun olmaması da kurulması tasarlanan ortak pazarın blok içi ticarette yeterli artışa vesile olmamasına neden olmuştur.

Mercosur ve AB'nin neorealist çerçevede kıyaslanmasında öne çıkan kavramlar uluslararası yapı ve dönemsel özellikleri, tarihsel bağlam, güçler dengesi, çıkarların maksimizasyonu, güvenlik, kendine yardım ve başat güçlerdir. İki bloğun temellerinin atıldığı dönemler kıyaslandığında; AKÇT 2. Dünya Savaşı'nın bitimi ve Soğuk Savaş'ın başlangıç sürecine denk gelen 1952 yılında kurulmuştur. Uluslararası yapı bu süreçte çift kutupludur. Entegrasyonun tarafı olan Avrupa ülkeleri açısından iki büyük ve yıkıcı dünya savaşını geride kalmış olduğundan yeni bir savaşın çıkmaması ve bölgesel güvenliğin sağlanması için gereken koşulların oluşturulması esas güdülerdendir. Aynı zamanda güçler dengesi sisteminde ABD'nin liderliğinde ilerleyen Batı Bloğu'nda yer alan blok için güçler dengesi sisteminde SSCB'den gelen tehdide karşı ittifak halinde hareket etmek ilave bir motivasyondur. O dönemde; Almanya'nın Batı ve Doğu olmak üzere iki parça halinde olduğunu, Avrupa entegrasyonuna Batı Almanya'nın dâhil olduğunu, demir perde ve sosyalist rejimin Doğu Almanya'da hüküm sürmekte olduğunu, algılanan tehdidin oldukça yakın olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda güvenlik güdüsünün ön planda olduğu tezi güçlüdür.

Mercosur'un kurulduğu dönem ise çift kutuplu uluslararası yapının ABD dominasyonundaki tek kutuplu sisteme evrildiği süreçtir. Çift kutuplu yapının tek kutupluya dönüşmesi sürecinde güç boşlukları oluşmuştur. Tek kutuplu veya çok kutuplu yapıların çift kutuplu yapılara oranla çatışma riskinin yüksek olduğu Mearsheimer tarafından savunulmaktadır (Mearsheimer, 1990: 11). Uluslararası sistemde dönüşümün yaşandığı yıllarda ve çift kutuplu yapıya oranla istikrarsızlığın daha fazla olması öngörülen tek kutuplu yapıda Balkanlar örneğinde olduğu gibi çatışma ve savaşlar meydana gelmiştir. Mercosur'un bulunduğu coğrafyanın koşulları ve kuruluş yılları dönem koşulları birlikte değerlendirildiğinde, ABD'nin Monroe Doktrini uyarınca uluslararası gelişmelere daha az müdahil olduğu 19. yüzyılda dahi Amerika kıtasına büyük önem verdiği, siyasi ve ekonomik etkisini arttırmak üzere politikalar geliştirdiği söylenebilir. Brezilya ve Arjantin öncülüğünde kurulan entegrasyon girişiminde, ABD'ye karşı bölgesel çapta ittifak kurarak bir denge oluşturma güdüsünün etkili olduğu görülmektedir.

Kültürel olarak sınıflama yapıldığında Latin Amerika'nın ve coğrafi olarak bakıldığında da Güney Amerika'nın en büyük gücü olan Brezilya, Kuzey ve Güney

Amerika birlikte değerlendirildiğinde ise ABD'den sonraki ikinci en büyük güç olarak öne çıkmaktadır. Brezilya, ABD'ye karşı bir denge kurmak üzere Mercosur'u bir araç olarak görmesinin yanı sıra bölgenin en büyük gücü olarak bölgesel liderliğinin bir enstrümanı olarak da Mercosur'u görmektedir. Bu durumdan rahatsız olan ve Brezilya'nın yönlendirmesine girmek istemeyen Arjantin'in Mercosur'a bakış açısı daha farklıdır. Arjantin'in Mercosur'u Brezilya'yı dengeleyebileceği bir blok olarak değerlendirdiği söylenebilir. İki güç arasındaki süren rekabet, güvensizlik, çıkar farklılıkları ve farklı motivasyonlar nedeniyle Mercosur'un daha etkin ve derin bir hüviyete kavuşması da zorlaşmaktadır.

Avrupa entegrasyonunun öncü güçleri ise Mercosur'dan farklı olarak ikiden fazla olmakla birlikte özellikle Birleşik Krallık'ın da ayrılmasıyla, Almanya ve Fransa ön planda gözükmektedir. Blok, tarihsel olarak da kurucu üyelerinden olan Almanya ve Fransa'nın önderliğinde ilerlemiştir. Bloğun ana kurulma nedeninden birisinin Almanya ve Fransa arasındaki tarihsel rekabet ve çatışmaların işbirliği ve ittifaka dönüştürülmesi olduğundan bu durum doğaldır. Mercosur ülkelerinden Brezilya ve Arjantin arasında da benzer süreçler yaşanması iki bloğun birbirine benzeyen bir yönü olarak kabul edilebilir. Ancak, Almanya ve Fransa arasındaki çatışmaların tarihsel olarak çok daha yıkıcı olması ve kuruluş süreçleri koşulları göz önüne alındığında, bu iki ülke arasındaki ittifak güdüsü hem iki ülke açısından hem de dünya savaşlarından etkilenen başta Avrupa olmak üzere Batı Bloğu ülkeleri tarafından oldukça güçlü olmuştur. Arjantin ve Brezilya arasında tarihsel olarak gerginlik, savaş ve çatışmalar yaşanmış olsa da bunların yıkıcı etkileri Almanya-Fransa rekabetinin yıkıcı etkileri kadar olmadığından her iki bloğun kuruluş süreçlerine bakıldığında Brezilya-Arjantin işbirliği güdüsünün Almanya-Fransa işbirliği güdüsü kadar güçlü olmadığı değerlendirilebilir.

Özel olarak Almanya-Fransa ve genel olarak AB entegrasyon sürecinin işbirliği güdüsünün fazla olmasının bir sonucu olarak, AB organlarına ulusal devletler tarafından verilen yetki devri ve kurumların uluslarüstü niteliği Mercosur kurumlarına göre daha fazla olmuştur. Mercosur'un tüm organları ulusal devletlerin hâkimiyetinde faaliyetlerini sürdürmektedir. AB'de ise özellikle Avrupa Komisyonu'nun uluslararası yapısı ve ulusal devletlerden bağımsız olarak faaliyet göstermesi, AB'nin devletlerden bağımsız olarak işlemesinin bir tezahürüdür. AB'nin ana karar alma organlarından olan Avrupa Konseyi ve Bakanlar Konseyi'nin hükümetlerarası yapısı ise güçlüdür. AB'nin üye devletlerin ne derece güdümünde faaliyetlerini göstermesi gerektiği kuruluş yıllarından itibaren tartışmalı olmakla birlikte, hâlihazırda hem uluslarüstü hem de hükümetlerarası bir

yapısının olduğu söylenebilir. Mercosur ise ulusal devletlerin kontrolünde ve hükümetlerarası bir yapıda işlemektedir.

Temel bulguları ana hatlar halinde sıralanan bu mukayeseli çalışmaya genel olarak bakıldığında birbirinden farklı iki teorik perspektif kullanılarak çalışmaya derinlik katılması amaçlanmıştır. Başka bir deyişle, iki farklı uluslararası ilişkiler teorisi geleneğinden gelen neorealizm ve neofonksiyonalizmin argümanlarından faydalanılarak çalışmaya iki farklı bakış açısı kazandırılması hedeflenmiştir. Ekonomik, tarihsel, siyasi ve kültürel bağlamlarda yapılan kıyaslamalar ile çalışmanın temas ettiği alanların geniş tutulması amaçlanmıştır. Kıyaslama öncesinde de kuramsal çerçeveyi çizen iki teorinin detaylarına girilmiş ve kıyasa konu olan iki blok detaylı irdelenmiştir.

Hem AB hem de Mercosur uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkiler açısından sahip oldukları güç ve büyüklük göz önüne alındığında önemli bir role sahiptir. İki blok arasında bir işbirliği mekanizması süreci kurulması çalışmalarının bir neticesi olarak, aralarında bir serbest ticaret bölgesi kurulmasını hükme bağlayan Anlaşma 28 Haziran 2019 tarihinde imzalanmıştır (Avrupa Komisyonu, t.y.). Fakat Anlaşmanın yürürlüğe girip girmeyeceği, girmesi halinde ne zaman olacağı hususlarında belirsizlikler bulunmaktadır. Uluslararası anlaşmaların yürürlüğe girmesi için müzakerelerin tamamlanıp anlaşmanın imzalanması sürecinden sonra ilgili tarafların iç mevzuatlarına göre işletilmiş iç onay süreçlerini tamamlamaları gerekmektedir. Henüz bu aşamalarda her iki blok açısından da kayda değer ilerlemeler kat edilmediği gibi, üye ülkelerin kamuoylarında liberalleşmeye dair ciddi şüpheler bulunmaktadır. AB nezdinde tarım sektörünün tarımsal üretimiyle ön plana çıkan Mercosur ülkelerine açılmasına yönelik, Mercosur ülkeleri nezdinde ise sanayi sektörünün gelişmiş AB ülkelerine açılmasına yönelik ciddi kuşkular bulunmaktadır.

İki entegrasyon girişiminin tarihsel süreçlerinin bütünsel bir bakış açısıyla incelenmesinin gösterdiği önemli hususlardan birisi bu girişimlerin oldukça dinamik olduğudur. Zaman içerisinde entegrasyon süreci genişleyebileceği gibi daralabilir, derinleşebileceği gibi sığlaşabilir. Brexit sürecinin nihayete ermesiyle 2021 yılı başında Birleşik Krallık Avrupa Birliği üyeliğinden ayrılmış ve bu durum Avrupa Birliği açısından ilk kez bir üyenin eksilmesi manasına gelmiştir. Neofonksiyonalizmin coğrafi yayılma (spill-over) etkisi argümanının tam tersi olarak görülebilecek bu durum, neofonksiyonalizmi eleştirilerinde gerileme (spill-back) olarak kullanılan kavramın gerçekleşmesi olarak görülebilir. Birleşik Krallık'ın AB üyeliği süresince de uluslarüstü yapıların güçlendirilmesinden ziyade hükümetlerarası yönün ön planda tutulması

yaklaşımını benimsediği, neofonksiyonalizmde yayılma olarak nitelenen işbirliği mekanizmalarının arttırılması ve derinleştirilmesi yaklaşımına mesafeli olduğu düşünüldüğünde AB'den ilk ayrılan ülke olması pek şaşırtıcı olmamıştır.

Güncel küresel gelişmeler, Covid-19 pandemisinden doğrudan ve güçlü olarak etkilenmektedir. Pandemi nedeniyle yaşanan sağlık sorunları ve can kayıpları ne yazık ki şiddetli olarak sürmektedir. Hem Avrupa Birliği hem de Mercosur ülkeleri pandeminin sağlık ile ilgili olumsuz etkilerini şiddetli olarak yaşamaktadır. Her ne kadar aşı çalışmalarında belli aşamalar kat edilmiş olsa da, pandeminin nasıl ilerleyeceğine ve farklı varyantların etkilerinin ne olacağına yönelik süreçlere ilişkin belirsizlikler bulunmaktadır. Pandeminin neden olduğu sağlıkla ilgili sorunları ekonomik ve ticari kayıplar izlemektedir. Bu nedenle ülkeler dünya genelinde uluslararası ticareti engelleyen korumacı ticari politikalar izlemeye başlamışlardır.

Pandemi nedeniyle uygulanan karantina önlemlerinin yanı sıra yaşanan olumsuz iklim koşulları ve küresel çapta etkisini hissettiren kuraklık tarım ürünlerinin üretimini olumsuz etkilemiş, azalan rekolte miktarları gıda ürünlerinde fiyatların artması ile neticelenmiştir. Ülkelerin pandemi nedeniyle özellikle Çin örneğinde olduğu gibi vatandaşlarının gıdaya erişim sorunu yaşamaması amacıyla aldıkları stoklama önlemleri, Rusya örneğinde olduğu gibi getirdiği ihracat kısıtlamaları ve ülkemiz de dâhil olmak üzere pek çok ülkenin başvurduğu gıdaya uygun fiyatta erişim sağlamaya yönelik dış ticaret önlemleri tarımsal piyasalarda korumacılığı arttıran ve küresel fiyatlarda dalgalanmalara neden olan diğer unsurlar olmuştur.

Mercosur ve Avrupa Birliği blok içi gelişmelerinin yanı sıra iki blok arasındaki ilişkiler de kuşkusuz bu dinamik süreçlerden etkilenmektedir. Ekonomik, siyasi ve sağlıkla ilgili dünya genelinde yaşanan sorunlar üye ülkelerin bölge içi ve bölgeler arası işbirliği ve entegrasyon süreçlerine mesafeli yaklaşmalarına neden olmaktadır. Pandemiden kaynaklı ekonomik sorunlar ve iklim sorunlarından kaynaklı tarım ürünleri ticaretine yönelik sorunlar devam ettikçe Mercosur ve AB arası serbest ticaret anlaşmasının iç onay süreçlerini tamamlayarak yürürlüğe girmesi zor gözükmektedir.

Mercosur bünyesinde devletlerin yapmakta olduğu işbirliğinin mevcut koşullar altında derinleşmesi de pek olası durmamaktadır. Arjantin ile Brezilya arasında uzun yıllardır süregelen karşılıklı güvensizlik devam ettiğinden ve her iki ülke de pandeminin olumsuz etkilerini şiddetli olarak yaşadığından dolayı 2001 krizinden bu yana yaşanan Mercosur içi ticaretin azalmasının özellikle pandemiden sonra da devam ettiği

görülmektedir. Mercosur içi ticaret oranı Mercosur'un ilk kurulduğu tarihler seviyesine gerilemiştir.

AB'nin coğrafi olarak ilk kez daraldığı yılın 2021 yılı olduğu, üyelikten ayrılan ülkenin Birleşik Krallık gibi güçlü bir ülke olduğu ve pandeminin olumsuz koşullarının negatif yansımaları düşünüldüğünde AB'nin de güç kaybediyor olduğu ve geleceğine ilişkin tartışmaların bulunduğu söylenebilir. Entegrasyon süreçlerinin doğrusal olarak ilerlemediği ve içinde bulunulan uluslararası konjonktürden etkilendiği göz önüne alındığında günümüzde yaşanan ekonomik ve siyasi sorunların bu gibi olumsuz yansımaları olması pek sürpriz değildir.

Her ne kadar iki blok açısından günümüz gelişmelerinin gelişme ve derinleşme doğrultusunda olmadığı yorumları yapılabilse de, geçmişte de blok ülkeleri arasında benzer duraklama süreçlerinin yaşandığı ve sonrasında işbirliğinin artabildiği görülmektedir. Uluslararası siyasi ve ekonomik gelişmelerin orta ve uzun vadede pozitif seyretmesiyle her iki blok içi ve bloklar arası gelişmelerin de derinleşme ve genişleme yönünde ilerlemesi söz konusu olabilir.

Bölgesel entegrasyon girişimlerinin başarılı olarak sürdürülebilmesi; taraf devletler arası ekonomik ve siyasi çıkarların eşgüdümünün sağlanmasına, anlaşmazlık ve çatışmaya neden olması ihtimal dahilinde olan sorunların büyümeden ortadan kaldırılmasına, artan ticari ilişkilerden karşılıklı olarak fayda görülmesine, yapılan ittifakın küresel bağlamda bölgenin ağırlığını arttırmasına katkı verdiğinden taraf devletlerin lehine bir durum oluşturmakta, bölge içi çatışma riskini azaltmakta ve refahın artmasına vesile olmaktadır. Başarılı entegrasyon girişimlerinin dünya genelinde artması ve bu girişimler arası kurulan doğru işbirliği mekanizmalarının küresel çapta doğru yönetilmesi dünya genelinde çatışmaların azaltılması, çıkarların uyumlulaştırılması, barışın korunması, ekonomik istikrarın sağlanması ve halkların refah seviyesinin yükseltilmesine vesile olabilecektir.

KAYNAKÇA

AGE Platform Europe (t.y.). European Parliament (EP) Committee. Erişim adresi: https://www.age-platform.eu/glossary/european-parliament-ep-committee/

Akçay, B., Göçmen, İ. (Ed.) (2016). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Akçay, B. (2016). Avrupa Merkez Bankası. B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 289-318). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Akdemir, E. (2016). Avrupa Bütünleşmesi: 1957. B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 59-82). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Akder, A. H. (2016). Tarım Politikası. B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 269-290). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Akman, M. S. (2016). Dış Ticaret Politikası. B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 639-675). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aküzüm, S. D. (2020). *Hırvatistan'ın Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinin Neofonksiyonalizm Çerçevesinde İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.

Arana, A. G. (2017). *The European Union's Policy Towards Mercosur*. Manchester: Manchester University Press.

Arat, T., Baykal, S. ve Göçmen, İ. (2016). Avrupa Bütünleşmesi: 1957-1993 Arası. B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 59-82). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Arı, T. (2011). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: MKM Yayıncılık.

Arı, T. ve Toprak, E. (Ed.). (2018a). *Uluslararası İlişkiler Kuramları I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Arı, T. (2018b). Realizm ve Neorealizm (Gerçekçilik ve Yeni Gerçekçilik). T. Arı ve E. Toprak (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Kuramları I* içinde (s. 2-23). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Armaoğlu, F. (2010). 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Alkım Yayınevi

Armaoğlu, F. (2012). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Alkım Yayınevi

Atamer, C. Ç. (2020). *Latin Amerika'da Entegrasyon Çabaları: Avrupa Birliği İle Karşılaştırmalı Bir Analiz*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Avrupa Komisyonu. (2019, 1 Temmuz). New EU-Mercosur trade agreement, The Agreement in principle: Brussels, 1 July 2019. Erişim adresi: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/june/tradoc_157964.pdf/

Avrupa Komisyonu. (t.y.a). EU-Mercosur Trade Agreement. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/eu-mercosur-association-agreement/

Avrupa Komisyonu. (t.y.b). Robert Schuman: the architect of the European integration project. Erişim adresi (6 Mayıs 2021): https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/eu-mercosur-association-agreement/

Avrupa Komisyonu. (t.y.c). EU Languages. Erişim adresi (8 Mayıs 2021): https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-languages_en/

Avrupa Parlamentosu. (t.y.). Enlargement. Erişim adresi (21 Eylül 2021): https://epthinktank.eu/2016/01/16/enlargement-what-think-tanks-are-thinking/

Aydın, M. (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 51*(1), 71-114.

Aysu, A. (2006). *Avrupa Birliği ve Tarım*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Bache, I., George, S. ve Bulmer, S. (2011). Politics in the European Union. New York: Oxford University Press.

Bartolomé, M. A. (2003). Los pobladores del "Desierto" genocido, etnocidio y etnogénesis en la Argentina. *Cuadernos de Antropologia Social, 17* (1). 162-189.

Baykal, S. ve Göçmen, İ. (2016). Avrupa Bütünleşmesi: 1993 Sonrası. B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 83-110). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Behar, J. (2000). *Cooperation and Competition in a Common Market Studies on the Formation of MERCOSUR*. New York: Springer.

Beyaz Saray (t.y.). Woodrow Wilson: The 28th President of the United States. Erişim adresi (7 Mayıs 2021): https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/woodrow-wilson/

Bilgin, A. A. (2016). Avrupa Komisyonu. B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 239-260). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bilici, N. (2013). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Birleşmiş Milletler. (2019a). World Population Prospects 2019. Erişim adresi: https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/

Birleşmiş Milletler. (2019b). World Population Ageing 2019. Erişim adresi: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Highlights.pdf/

Blyde, J. S., Fernandez-Arias, E., Giordano, P. (Ed.) (2008). *Deepening Integration in MERCOSUR Dealing with Disparities*. Washington D.C.: Inter-American Development Bank.

Britannica. (1998a, 20 Temmuz). Latin American Integration Association. Erişim adresi: https://www.britannica.com/topic/Latin-American-Integration-Association/

Britannica. (1998b, 20 Temmuz). Raul Alfonsin. Erişim adresi: https://www.britannica.com/biography/Raul-Alfonsin/

Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnely, J., Nardin, T., Paterson, M.,Reus-Amit, C., True, J. (2009). *Uluslararası İlişkiler Teorileri.* (Çev. Aslan, A. Ve Apcan, M. A.). İstanbul: Küre Yayınları.

Campos, G. L. (2016). From Success to Failure: Under What Conditions Did Mercosur Integrate?. *Journal of Economic Integration, 31* (4). 855-897.

Candan, T. (2016). Konsey/Bakanlar Konseyi. B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 221-238). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Carr, E. H. (1939). *The Twenty Years' Crisis: 1919-1939.* New York: Harper and Row Publishers.

Carranza, M. E. (2006). Clinging Together: Mercosur's Ambitious External Agenda, Its Internal Crisis, and the Future of Regional Economic Integration in South America. *Review of International Political Economy, 13* (5). 802-829.

Christiansen, T., Jorgensen, K. E. ve Wiener, A. (Ed.). (2011). *The Social Construction of Europe*. London: Sage Publications.

Cini, M., Borragan, N. P. S. (2009). *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press.

Cini, M. (2009). Neo-functionalism. Michelle Cini, Nieves Perez-Solorzano Borragan (Ed.), *European Union Politics* içinde (s. 87-103). Oxford: Oxford University Press.

Claude, J. I. L. (1971). *Swords into Plowshares, The Problems and Progress of International Organizations*. New York: Random House.

Coffey, P. (Ed.) (1998). *International Handbooks on Economic Integration: MERCOSUR*. New York: Springer.

Coffey, P. (1998). The Historical Background to Integration in Latin America. P. Coffey (Ed.). *International Handbooks on Economic Integration: MERCOSUR* içinde (s. 1-20). New York: Springer.

Cooper, J. M. (1998). Woodrow Wilson: president of United States. Erişim adresi: https://www.britannica.com/biography/Woodrow-Wilson/

Council of the European Communities., & Commission of the European Communities. (2016). *Treaty on European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Council of the European Communities., & Commission of the European Communities. (2016). *Treaty on the Functioning of European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

De Almeida, P. R. (2000). O futuro do Mercosul: os desafios da agenda interna e da liberalização hemisférica. M. C. Lima ve M. D. A. Medeiros (Ed.) O Mercosul no limiar do seculo XXI içinde (s. 190-205). São Paulo: Cortez Editora.

De Wilde, J. (1991). *Saved from Oblivion: Interdependence Theory in the First Half of the 20th Century - A Study on the Causality Between War and Complex Interdependence*. Hampshire: Dartmouth Publishing.

Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı. (2011, 8 Şubat). 22 Haziran 1993 Avrupa Birliği Konseyi Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi. Erişim adresi: https://www.ab.gov.tr/302.html#:~:text=KOPENHAG%20KR%C4%B0TERLER%C4%B0&text=Demokrasiyi%2C,-Hukukun%20%C3%BCst%C3%BCnl%C3%BC%C4%9F%C3%BCn%C3%BC%2C,eden%20kurumlar%C4%B1n%20istikrar%C4%B1n%C4%B1%20sa%C4%9Flam%C4%B1%C5%9F%20olmal%C4%B1d%C4%B1r/

Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı. (2020a, 8 Mayıs). Avrupa Birliği'nin Tarihçesi. Erişim adresi: https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html/

Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı. (2020b, 21 Mayıs). Avrupa Birliği'nin Tarihçesi. Erişim adresi: https://www.ab.gov.tr/enlargement_109_en.html/

Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı. (2020c, 30 Eylül). Ekonomik Kriterler. Erişim adresi: https://www.ab.gov.tr/ekonomik-kriterler_50072.html/

Dinan, D. (2005). *Ever Closer Union: An Introduction to European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Dougherty, J. E., Pfaltzgraff, R. L. (2001). *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*. New York: Addison Wesley Longman.

Dri, C. (2009). At What Point does a Legislature Become Institutionalized? The Mercosur Parliament's Path. *Brazilian Political Science Review, 3*(2), 60-97.

Dunne, T., Kurki, M. ve Smith, S. (Ed.) (2013). *International Relations Theories: Discipline and Diversity.* Oxford: Oxford University Press.

Dura, C., Atik, H., Dumrul, C. (2015). *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Dünya Bankası (2018). Surface area (sq. km). Erişim adresi: https://data.worldbank.org/indicator/AG.SRF.TOTL.K2/

Dünya Bankası. (2019a). GDP (current US$): All Countries and Economies. Erişim adresi: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/

Dünya Bankası. (2019b). GDP per capita (current US$): All Countries and Economies. Erişim adresi: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD/

Dünya Sağlık Örgütü (2021). WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard. Erişim adresi (22 Eylül 2021): https://covid19.who.int/table/

Dünya Ticaret Örgütü. (2019a). Argentina. Erişim adresi: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/AR_e.pdf/

Dünya Ticaret Örgütü. (2019b). Brazil. Erişim adresi: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/BR_e.pdf/

Dünya Ticaret Örgütü. (2019c). Paraguay. Erişim adresi: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statis_maps_e.htm?country_selected=PRY&optionSelected=3/

Dünya Ticaret Örgütü. (2019d). Uruguay. Erişim adresi: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/UY_e.pdf/

Egeberg, M. (2009). The European Commission. M. Cini ve N. P. S. Borragan (Ed.). European Union Politics içinde (s. 125-140). New York: Springer.

European University Institute (t.y.) Phlippe C. Schmitter. Erişim adresi (5 Mayıs 2021): https://www.eui.eu/DepartmentsAndCentres/PoliticalAndSocialSciences/People/Professors/Schmitter/

Eurostat. (2021). Area by region. Erişim adresi: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do

Filho, M. T. F., Lixinski, L., Giupponi, M. B. (Ed.) (2010). *The Law of MERCOSUR*. Oxford and Portland: Hart Publishing.

Gardini, G. L. (2010). *The Origins of MERCOSUR*. New York: Palgrave Macmillan.

George, S. ve Bulmer, S. (2011). *Politics in the European Union*. Oxford: Oxford University Press.

Ghazalian, P. L. (2013). MERCOSUR Enlargement: Predicting The Effects on Trade in Primary Agricultural Commodities. *Econ Change Restruct, 46*. 277-297.

Gomme, A. W. (1999, 27 Mayıs). Thucydides. Erişim adresi (7 Mayıs 2021): https://www.britannica.com/biography/Thucydides-Greek-historian/Authority-of-his-work/

Göçmen, İ. (2016a). Avrupa Birliği Adalet Divanı. B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 261-288). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Göçmen, İ. (2016b). Sayıştay. B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 319-342). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Haas, E. B. (1961). International Integration: The European and the Universal Process, International Organization, *15* (3), 366-392.

Haas, E. B. ve Schmitter, P. C. (1964). Economics and Differenatial Patterns of Political Integration: Projections about Unity in Latin America. *International Organization*, *18*(4), 705-737.

Haas, E. (2011). Does Constructivism Subsume Neo-functionalism?. T. Christiansen, K. E. Jorgensen ve A. Wiener (Ed.).*The Social Construction of Europe* içinde (s. 22-31). London: Sage Publications.

Haas, B. E. (2004). *The Uniting of Europe.* Indiana: University of Notre Dame Press.

Hasgüler, M. ve Uludağ, M. B. (2012). *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Heywood, A. (2013). *Küresel Siyaset*. Ankara: Liberte Yayın Grubu.

ILearn Cana. (2021, 27 Temmuz). Who are the members of Mercosur. Erişim adresi: https://www.ilearncana.com/details/Mercosur/1283/

Ilodigwe, D. (2019). Machiavelli and the Limits of Realism in International Relations. *Journal of International Relations and Foreign Policy, 7*(1), 20-38. https://doi.org/10.15640/jirfp.v7n1a3/

İktisadi Kalkınma Vakfı (2002). *Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği, Malların Serbest Dolaşımı, Ortak Dış Ticaret Politikaları ve Türkiye'nin Uyumu*. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.

İlhan, E. (2019). *Small States In Mercosur: An Asymmetrıcal Relatıonshıp*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Latin ve Kuzey Amerika Çalışmaları Bölümü.

İstanbul Üniversitesi. (t.y). Uluslararası İlişkiler Teorilerine Giriş. Erişim adresi (4 Mayıs 2021): https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Guz/uluslararasi_iliskiler_teorisi/2/index.html/

Jackson, R. ve Sørensen, G. (2013). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches.* Oxford: Oxford University Press.

Jensen, C. S. (2009). Neo-functionalism. Michelle Cini, Nieves Perez-Solorzano Borragan (Ed.), *European Union Politics* içinde (s. 71-85). Oxford: Oxford University Press.

Jorgensen, K. E. (Ed.) (2008). *The European Union and International Organizations*. New York: Routledge/GARNET.

Kahraman, S. (2016). Avrupa Bütünleşmesi Kuramları: 1950-1970 Yılları. Belgin Akçay, İlke Göçmen (Ed.), *Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 111-129). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Keohane, R. O. ve Nye, J. S. (1987). Power and Interdependence Revisited. *International Organization, 41* (4), 725-753.

Kıraç, S., İlhan, B. (2010). Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar. *Milli Eğitim Dergisi, 40*(188), 191-201.

Krapohl, S. (2017). *Regional Integration in the Global South*. Cham: Palgrave schiederMacmillan.

Kunz, A. (2004). European Aconomic Community/European Community (1956-1986). Erişim adresi: https://germanhistorydocs.ghi-dc.org/image.cfm?image_id=331&language=english

Lewis, J. (2009). The Council of the European Union. M. Cini ve N. P. S. Borragan (Ed.). European Union Politics içinde (s. 141-161). New York: Springer.

Lucángeli, J. (1998). Argentina and the Challenge of Mercosur. P. Coffey (Ed.). *International Handbooks on Economic Integration: MERCOSUR* içinde (s. 21-112). New York: Springer.

Lucci, J. J. (2013). MERCOSUR Parliament: Institutional weakness and political stalemate. Analysis six years after its formation. *Journal of Arts and Humanities, 2*(3), 61-66.

Lüksemburg Üniversitesi. (t.y.). Christian Fouchet. Erişim adresi (6 Mayıs 2021): https://www.cvce.eu/en/obj/christian_fouchet-en-3ad649a5-d7f3-49ae-ba7e-53b3e9948a77.html/

Malamud, A. (2005). Mercosur Turns 15: Between Rising Rhetoric and Declining Achievement. *Cambridge Review of International Affairs*, *18*(3), 421-436.

Mearsheimer, J. J. (2013). Structural Realism. T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith (Ed.). *International Relations Theories: Discipline and Diversity* içinde (s. 77-93). Oxford: Oxford University Press.

Mearsheimer, J. J. (1990). Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War. *International Security, 15*(1), 5-56.

Mercosur. (t.y). MERCOSUR in Figures. Erişim adresi (7 Mayıs 2021): https://www.mercosur.int/en/

Merkez Haberalma Teşkilatı (CIA) (2021a). The World Factbook: Argentina. Erişim adresi: https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/argentina/

Merkez Haberalma Teşkilatı (CIA) (2021b). The World Factbook: Brazil. Erişim adresi: https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/brazil/

Merkez Haberalma Teşkilatı (CIA) (2021c). The World Factbook: Paraguay. Erişim adresi: https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/paraguay/

Merkez Haberalma Teşkilatı (CIA) (2021d). The World Factbook: Uruguay. Erişim adresi: https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/uruguay/

Mitrany, D. (1943). *A Working Peace System.* Chicago: Quadrangle Books.

Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.

Mukhametdinov, M. (2019). *MERCOSUR and The European Union Variation and Limits of Regional Integration*. Cham: Palgrave Macmillan.

Niemann, A., Lefkofridi, Z., Schmitter, P. C. (2009). Neofunctionalism. A. Wiener ve T. Diez (Ed.). *European Integration Theory* içinde (s. 45-66). New York: Oxford University Press.

O'Keefe, T. A. (2009). *Latin American and Caribbean Trade Agreements: Keys to a Prosperous Community of the Americas*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Organization of American States. (t.y.). Foreign Trade Information System (SICE): Treaty Establishing a Common Market between the Argentine Republic, the Federal Republic of Brazil, the Republic of Paraguay and the Eastern Republinc of Uruguay. Erişim adresi (15 Ocak 2021): http://www.sice.oas.org/Trade/MRCSR/MRCSRTOC.ASP/

Oxford Reference. (t.y.). Jose Sarney Costa. Erişim adresi (7 Mayıs 2021): https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100442200/

Özen, Ç. (1998). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Neofonksiyonalist Teori Çerçevesinde Analizi.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.

Pentland, C. (1973). *International Theory and European Integration*. New York: The Free Pressn.

Pickles, D. M. (1998). Charles de Gaulle: president of France. Erişim adresi: https://www.britannica.com/biography/Charles-de-Gaulle-president-of-France/

Robles, A. C. (2008). The EU and ASEAN: Learning From The Failed EU-Mercosur FTA Negotiations. *ASEAN Economic Bulletin, 25* (3), 334-344.

Sander, O. (2010). *Siyasi Tarih: 1918-1994.* Ankara: İmge Kitabevi.

Schengenvisainfo. (t.y.) Schengen Area. Erişim adresi (6 Mayıs 2021): https://www.schengenvisainfo.com/schengen-visa-countries-list/

Schieder, S. ve Spindler, M. (Ed.) (2014a). *Theories of International Relations.* (Çev. A. Skinner). Milton and New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Schieder, S. ve Spindler, M. (2014b). Theory in International Relations. S. Schieder ve M. Spindler (Ed.). *Theories of International Relations* içinde (s. 1-21). Milton and New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Schmitter, P. C. (1970). A Revised Theory of Regional Integration. *International Organization, 24*(4), 836-868.

Schörnig, N. (2014). Realism. S. Schieder ve M. Spindler (Ed.). *Theories of International Relations* içinde (s. 37-55). Milton and New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Schütze, R. (2012). *European Constitutional Law*. Cambridge: Cambridge University Press.

Scully, R. (2009). The European Parliament. M. Cini ve N. P. S. Borragan (Ed.). European Union Politics içinde (s. 162-175). New York: Springer.

Seckinger, R. L. (1976). South American Power Politics during the 1820s. *The Hispanic American Historical Review, 55* (2). 241-267.

Staufenberg, J. (2016, 23 Mart). The six countries in the world with the most 'convinced atheists. Erişim adresi: https://www.independent.co.uk/news/uk/atheists-countries-list-six-world-most-convinced-a6946291.html/

Stehrer, R., Sandra, L., Marcias, M., Mirza, D., Pindyuk, O., Siedschlag, I., Stöllinger, R. ve Studnicka, Z. (2016). *The Evolving Composition of Intra-EU Trade*. Viyana: Viyana Uluslararası Ekonomik Çalışmalar Enstitüsü. Erişim adresi: https://wiiw.ac.at/the-evolving-composition-of-intra-eu-trade-dlp-4059.pdf/

Sullivan, M. P. (2001). *Theories of International Relations Transition vs. Persistence*. New York: Palgrave.

Şentürken, S. (2018). *Latin Amerika'da 2. Dünya Savaşı Sonrası Entegrasyon Girişimlerinin Karşılaştırmalı Analizi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Şahin, D. (2016). *Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinin Türk Dış Ticareti Üzerine Etkisi.* Ankara: Murat Kitabevi.

Tahsin, E. (2007). *Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde AB ve Latin Amerika Entegrasyonlarının Karşılaştırılması.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

Tangör, B. (2016). Dış Güvenlik ve Savunma Politikaları. B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 675-706). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Temelkovska-Anevska, E. (t.y.). Federalism Through the Theories of European Integration. DOI 10.20544/HORIZONS.A.24.1.20.P05.

Tezcan, E. (2016a). Avrupa Parlamentosu. B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 163-192). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tezcan, E. (2016b). Avrupa Konseyi/Avrupa Birliği Zirvesi. B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* içinde (s. 193-220). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Thucydides. (1972). *History of the Peloponnesian War*. (Çev. Warner, R.). London: Penguin Classics.

Ticaret Bakanlığı (2020a). Arjantin Ülke Profili. Erişim adresi: https://ticaret.gov.tr/data/5eff169d13b87612f80cb8c9/Arjantin%20%C3%9Clke%20Profili.pdf/

Ticaret Bakanlığı (2020b). Brezilya Ülke Profili. Erişim adresi: https://ticaret.gov.tr/data/5f03238413b876ced4013ae9/Brezilya%20%C3%9Clke%20Profili.pdf/

Ticaret Bakanlığı (2020c). Paraguay Ülke Profili. Erişim adresi: https://ticaret.gov.tr/data/5f0c3aab13b8761f08aa4085/Paraguay%20%C3%9Clke%20Profili.pdf/

Ticaret Bakanlığı (2020d). Uruguay Ülke Profili. Erişim adresi: https://ticaret.gov.tr/data/5f0d64d213b8769ff0574981/Uruguay%20%C3%9Clke%20Profili.pdf/

Trademap. (2021a). Trade statistics for international business development. Erişim adresi (22 Eylül 2021): https://www.trademap.org/Index.aspx/

Trademap. (2021b). Why is there a difference between reported export value and the corresponding mirror data of the partner country. Erişim adresi (22 Eylül 2021): https://www.trademap.org/stFAQ.aspx?nvpm=1%7c%7c34%7c%7c34%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1#li_Answer2_3/

Treaty Establishing a Common Market between the Argentine Republic, the Federal Republic of Brazil, the Republic of Paraguay and the Eastern Republic of Uruguay, March 26, 1991, Organization of American States: Foreign Trade Information System.

Tüzgen, A. B. (2018). MERCOSUR'un Ekonomik Bölgeselleşmesi: 2006-2016 Yılları Bölge İçi Ticari İlişkilerin Analizi. Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi, 7 (Özel Sayı), 23-37.

University of Wisconsin-Madison (t.y.) Leon Lindberg. Erişim adresi (5 Mayıs 2021): https://polisci.wisc.edu/staff/leon-lindberg/

Vleuten, A. V. D., Hoffmann, A. R. (2010). Explaining the Enforcement of Democracy by Regional Organizations: Comparing EU, Mercosur and SADC. Journal of Common Market Studies, 48 (3), 737-758.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics.* Massachusets: Addison-Wesley Publishing Company.

Wiener, A., Diez, T. (Ed.) (2009). *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Wikipedia. (2021, 14 Nisan). European Union – Mercosur Relations. Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/European_Union%E2%80%93Mercosur_relations/

Williams, M. W. (1922). The Treaty of Tordesillas and the Argentine-Brazilian Boundary Settlement. *The Hispanic American Historical Review, 5* (1). 3-23.

Williams, S. M. (1996). Integration in South America: The Mercosur Experience. *International Relations, 13* (2), 51-61.

WITS: World Integrated Trade Solution (Dünya Bankası). (2021). World Trade Statistics. Erişim adresi: https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/WLD/

Worldometers. (2021). Countries in the World by population. Erişim adresi: https://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/

Yurdusev, N. (2007). Thomas Hobbes and International Relations: An assessment. *METU Studies in Development, 34*(2), 413-432.

Resmi Belge ve Uluslararası Anlaşmalar

Amsterdam Anlaşması, Amsterdam, 2 Ekim 1997.

Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) Anlaşması, Roma, 25 Mart 1957.

Avrupa Birliği Antlaşması, Lizbon, 13 Aralık 2007.

Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma, Lizbon, 13 Aralık 2007.

Avrupa Komisyonu İç Tüzüğü, 8 Aralık 2000.

Avrupa Tek Senedi, Lüksemburg, 17 Şubat 1986.

Asuncion Anlaşması, Asuncion, 26 Mart 1991.

Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması, Roma, 25 Mart 1957.

Avrupa Parlamentosu İç Tüzüğü, 2019-24.

Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması, Marakeş, 15 Nisan 1994.

Maastricht Anlaşması, Maastricht, 7 Şubat 1992.

Mercosur Parlamentosu'nun Kurulması Protokolü, Montevideo, 9 Aralık 2005.

Olivos Protokolü, Olivos, 18 Şubat 2002.

Ouro Preto Protokolü, Ouro Preto, 17 Aralık 1995.

The General Agreement on Tariffs and Trade, Cenevre, 30 Ekim 1947.

ÖZET

Devletler; ittifak yaparak güçlerini birleştirmek, aralarındaki bağları sıkılaştırarak çatışma ve savaşların önüne geçmek, taraflar arasındaki ticaret hacmini arttırarak vatandaşlarının refah düzeylerini geliştirmek amaçlarıyla bölgesel işbirliği ve entegrasyon mekanizmaları kurarlar. Avrupa Birliği (AB), temelleri Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun 1952 yılında kurulmasıyla atılan ve günümüzde siyasi birlik özellikleri taşıyan bir ekonomik birlik olarak işleyen yapısıyla dünya genelinde bölgesel entegrasyon girişimlerinin başarılı örneklerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Güney Ortak Pazarı (Mercosur) ise 1991 yılında Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay arasında bir ortak pazar olarak kurgulanmıştır.

Entegrasyon süreçlerinin dinamik yapısı düşünüldüğünde, devletler arası yapılan işbirliği her zaman başarılı ilerlemez. Devletlerin egemenliklerini uluslarüstü otoritelere devretmek istememeleri ve farklı devletlerle yetkilerini paylaşmaya kuşkulu yaklaşmaları entegrasyonlar kapsamında yapılan işbirliğinin artmasının önündeki ana engellerdir. Mercosur'un genişleme ve derinleşme süreçleri AB kadar başarılı olmamış, AB ise Birleşik Krallık'ın 2021 yılı başında üyelikten ayrılmasıyla yedi genişleme sürecinin ardından ilk kez daralmıştır. Günümüzde pandeminin ve küresel iklim değişikliklerinin olumsuz etkilerinin neden olduğu ekonomik ve ticari sorunlar da devletlerin gerek bölgesel gerekse de küresel işbirliği mekanizmalarına daha mesafeli yaklaşmasına neden olmaktadır. Mercosur ve AB arasında 2019'da müzakereleri tamamlanan serbest ticaret anlaşmasının iç onay süreçleri henüz sonuçlanmadığından, anlaşma henüz yürürlüğe girmemiştir. Tüm bu etmenler, her iki bloğun geleceği açısından şüphelere neden olmaktadır.

Çalışma kapsamında; Mercosur ve AB neorealist ve neofonksiyonel uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde ekonomik, ticari, siyasi, jeopolitik, diplomatik, coğrafi, hukuki, mevzuatsal ve kültürel konular bağlamında kıyaslamalı olarak incelenmektedir. Bu vesileyle; iki blok arasındaki farklılıkların anlaşılması, AB'nin bugüne dek derinleşme ve genişleme süreçlerinin Mercosur'a oranla neden daha ileri seviyede olduğuna yönelik analizler yapılması, iki bloğu ilgilendiren güncel gelişmelere ilişkin değerlendirmelerde bulunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güney Ortak Pazarı (Mercosur), Avrupa Birliği (AB), Neorealizm, Neofonksiyonalizm, Entegrasyon, Serbest Ticaret Anlaşması

ABSTRACT

States establish regional cooperation and integration mechanisms in order to unite their forces by making alliances, to prevent conflicts and wars by tightening the ties in between, and to improve the welfare of their citizens by increasing the trade volume among the parties. The European Union (EU) is regarded as one of the most successful regional integration examples throughout the world, originating from the European Coal and Steel Community founded in 1952 and today functions as an economic union with political union characteristics. The Southern Common Market (Mercosur) was established in 1991 between Argentina, Brazil, Paraguay and Uruguay as a common market.

Considering the dynamic nature of integration processes, cooperation among states does not always progress successfully. States' reluctance to transfer their sovereignty to supranational authorities and their skepticism of sharing their powers with different states are the main obstacles to increase cooperation within the scope of integrations. Mercosur's enlargement and deepening processes have not been as successful as the EU's, while the EU after seven enlargement processes has lost one of its members for the first time when the United Kingdom has resignated from EU membership at the beginning of 2021. Today, economical and trade related problems caused by the negative effects of pandemic and global climate change cause states to approach both regional and global cooperation mechanisms more distantly. The free trade agreement negotiations between the EU and Mercosur has successfully been completed in 2019, though the agreement has not yet come into force because of the uncompleted internal ratification processes. All these factors cause doubts on the future of both blocs.

Within the scope of this study; Mercosur and the EU are examined comparatively in the context of economic, commercial, political, geopolitical, diplomatic, geographical, legal, and cultural issues within the framework of neorealist and neofuctional international relations theories. On this occasion; it is aimed to understand the differences between the two blocs, to analyze why the EU's deepening and enlargement processes are more successful than Mercosur's, and to make assessments of current developments concerning the two blocs.

Keywords: Southern Common Market (Mercosur), European Union (EU), Neorealism, Neofunctionalism, Integration, Free Trade Agreement